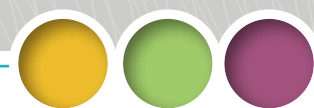

"לדר ודר אמונתך"

מדריך למחנכים בגיל הרך
בתחום היהדות, האמונה והמצוות

עיצוב גרפי: גלית סבג "טו דו דיזיין"
הוצאה לאור: גף הפרסומים, משרד החינוך
ה'תשע"ו 2016

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/hemed>

המדריך "לדר ודר אמונתך" הוא פרי רעיון ויוזמה של **רחל מורשת**, ששימשה משנת תשמ"ט עד שנת תשנ"ט מפקחת ארצית על החינוך הקדם-יסודי הממלכתי-דתי. מאז, קרם הרעיון עור וגידים, ורחל פעלה בדבקות למימושו ואף ליוותה במסירות את כל התהליכים, עד סיומם.

צוות הכתיבה:

אריאלה רובין, לאה קפלן

ועדת ההיגוי:

רחל מורשת, מרכזת הוועדה

ד"ר רחמים מלמד - מפקח מתאם תכניות לימודים בחמ"ד בעבר

רינה כהן רוזנשיין - מפקחת על תכניות לימודים בגיל הרך בחמ"ד בעבר

ד"ר יהושע רוזנברג - מפקח מתאם תכניות לימודים בחמ"ד בעבר

ייעוץ מדעי:

הרב יצחק ברקוביץ' - צוות מקרא ומחשבת ישראל בתכניות לימודים בחמ"ד בעבר

ייעוץ דידקטי, עריכת התוכן וליווי צוות הכתיבה:

רחל מורשת

עריכת הלשון:

עטרה סמואל - עורכת לשון באגף לתכניות לימודים בעבר

עריכת המבוא:

נאוה סגן, מנהלת האגף לתכניות לימודים בעבר

קריאה והערות:

אסתר חטב - מפקחת ארצית על החינוך הקדם-יסודי הממ"ד

ד"ר נעמי קסוטו - מרכזת תכנית לימודים באמנות בעבר

אביבה סברדלוב - מפקחת על תכניות לימודים בחינוך הקדם-יסודי בעבר

ד"ר יהושע רוזנברג - מפקח מתאם תכניות לימודים בחמ"ד בעבר

ד"ר מתתיהו לוז - יועץ פסיכולוגי

קריאה והערות: המשך בעמוד הבא

הרב ד"ר רפי פוירשטיין - יועץ ביהדות ובפסיכולוגיה
נאוה סגן - מנהלת האגף לתכניות לימודים בעבר
צופיה יועד - מנהלת האגף לתכניות לימודים בעבר
רינה כהן רוזנשיין - מפקחת על תכניות לימודים בגיל הרך בעבר
שושנה קרים - אוניברסיטת בר אילן
רחל סלייטר - מנהלת "הגן המדעי" - מועצה אזורית שדות נגב [ליד מכללת "חמדת
הדרום"].

תודתנו נתונה לכל מי שפעל, קרא וסייע בהוצאת המדריך לאור.
תודה רבה לגננות "גן גולן" ו"גן כינרת" מקיבוץ לביא, על התמונות המשובצות במדריך.

תוכן העניינים

6	פתחי דברים
13	מבוא
13	על מבנה המדריך כמאגר מודולרי ואופן השימוש בו
16	מטרות
18	עקרונות דידקטיים בתכנון וביישום העבודה עם הילדים
19	אמצעי הוראה ודרכי עבודה המוצעים במדריך
	יחידות הלימוד
25	א: הזן את הכל - מזון לאדם ולחי
77	ב: תפילה
111	ג: מעגל השנה
152	רשימת ספרים

פתחי דברים

ד"ר אברהם ליפשיץ, ראש מנהל החינוך הדתי /

גב' סימה חדר, מנהלת האגף לחינוך קדם יסודי

גב' אסתר חטב, מפקחת ארצית על החינוך הקדם-יסודי, הממלכתי-דתי /

גב' רחל מורשת, מפקחת ארצית על החינוך הקדם-יסודי, הממלכתי-דתי, בעבר /

בפתח המדריך "לְדֹר וְדֹר אֶמוּנָתְךָ"

לאגנות ולמחנכי הגיל הרך, יקרים כולכם, שלומות וברכות,

לדברי הרב שטיינזלץ, המילה "שנה" היא דו-משמעית. מחד-גיסא משמעה דבר שחוזר ונשנה פעם אחר פעם; מאידך-גיסא, היא מכילה משמעות של שינוי, שכן במשך שנה חולפים ימים וחודשים, המצמיחים הוויות חדשות והתנסויות חדשות - שינויים ביחס לזמן. כך גם זרימת החיים, מצד אחד היא מתמשכת והולכת, יום רודף יום, והאדם נושא על גבו את אוסף האירועים והחוויית שהספיק ללקט בכל רגע חולף... ומצד אחר, רצופים חייו בחוויות משמחות, וחס וחלילה באירועים קשים, ב"תדרים גבוהים", המשנים לא-מעט את מנגינת חייו הזורמת. חייו עוברים בתוך "מנהרת זמן", ובדרך כלל, איננו יכולים להצביע על נקודה מסוימת שבה חל השינוי בתוך התהליך המתפתח. הימים - אפורים, שגרתיים, ועם הזמן הם מתיישנים... השבתות והחגים, ימי הזיכרון ויתר הימים הייחודיים המפוזרים על פני לוח השנה, מהווים פתח להשתנות, הזדמנות לצאת מקיבעון השגרה היום-יומית.

הפעילויות המוצעות במדריך וההאזנה לשירים הכלולים בו, הגישה בכללה, מכוונות לעורר את הילדים ולחבב עליהם קיום מצוות מתוך צורך פנימי, ולטעת בהם תחושת הזדהות עם האמונה היהודית, ובהמשך, הם יבינו בהדרגה, את משמעות המצוות. עולם הרוח וכיווני המחשבה החדשים העולים תוך כדי העיסוק, לפי המדריך, בחגי ישראל ובמועדי, יסייעו לכולנו להימצא במקום של התחדשות, של קפיצה למרום ההר... "יבטיחו" שמחה בגנים, ויקנו לילדים כלים לביסוס הקשר שלהם לרצף הדורות בעם ישראל בבחינת: "לְדֹר וְדֹר אֶמוּנָתְךָ".

רב תודות לגב' רחל מורשת שהגתה ויזמה את רעיון המדריך. היא פעלה ללא לאות ובהתנדבות גם לאחר פרישתה מתפקידה, לקידום הוצאת המדריך לאור, לשימוש בידי המחנכים במסגרות הלימוד לגיל הרך.

תודות רבות לאריאלה רובין וללאה קפלן, אשר שילבו ביחידות התוכן שכתבו, שירים ודקלומים מחורזים, הכתובים בהומור משעשע. כל אלה יקרבו את הילדים ל"תכנים יהודיים", שבאמצעותם עשוי להתחבב עליהם גם עצם קיום מצוות היהדות.

**בהצלחה רבה בעבודתכם המסורה והנפלאה
מוקירכם מאוד,**

אברהם,

ראש מנהל החינוך הדתי

דבר מנהלת האגף לחינוך קדם יסודי

גננות יקרות

לוח השנה העברי, מעגל השנה היהודי, התפילות והברכות הם נדבך חשוב בתרבות עם ישראל ותולדותיו.

תרבות של עם כוללת ערכים ואמונות העוברות מדור לדור, ערכים אנושיים הבאים לידי ביטוי בשימור ערכים ומנהגים בדרך החוויה והחגיגות.

המדריך לגננת "לדור ודור אמונתך" מזמן לגננות פעילות אינטגרטיבית רב-חושית המעודדת את הילדים ליצירה ולמשחק, להכרת ערכים וסמלים להרחבת הדעת.

הנושאים ילוו את העשייה לאורך שנת הלימודים כתהליך להרחבת עולמם של הילדים באמצעות פעילויות מכוונות ומזדמנות. הפעילויות בונות את תחושת השייכות לעם, ומטפחות את הזהות.

ההצעות לפעילות מדגישות את החוויה היהודית, הספרותית והחברתית.

השירים יבטיחו הטמעת מושגים לחוויה בבחינת גרסא דינקותא.

תודה גדולה לגב' רחל מורשת מפקחת ארצית על החמד בעבר שהגתה את הרעיון והובילה את צוות הכתיבה

בברכת הצלחה

סימה חדד

מנהלת אגף א' לחינוך קדם יסודי

דבר המפקחת הארצית על החינוך הקדם-יסודי בחמ"ד

גננות ומחנכים יקרים,

במקורות חז"ל ישנה התייחסות לסוגיה של שיתוף ילדים בגיל הרך בקיום מצוות, בהתאם למצב התפתחותם. אפשר לראות זאת, למשל, בהקשר של שְׁלוֹשׁ הַרְגָּלִים: בפסח - מצוות "והגדת לבנך" בליל הסדר, עשויה לשתף ילדים בקיום המצוות, ובסוכות - "קטן שאינו צריך לאימו חייב בסוכה... מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן ופיחת את המעזבה וסיכך על גבי המטה בשביל הקטן" (משנה, סוכה פ"ב, מ"ח). שמאי והלל נחלקו גם בשאלת השתתפות ילדים קטנים במצוות עלייה לרגל. מאיזה גיל ראוי לשתפם בעלייה? האם מרגע שיכול ילד לשבת על כתפי אביו או רק לאחר שיכול הוא לאחוז ביד אביו וללכת לצדו? (משנה, חגיגה פ"א, מ"א).

זמן רב חשים אנו בנחיצותו של מדריך שבו ימצאו הגננות והמחנכים הצעות לפעילויות חינוכיות לאמונה בבורא ודרכים להבאת הילדים לקיום מצוות מתוך חיבה ושמחה, כשותפים בחוויה רב-דורית.

במדריך **לְדֹר וְדֹר אֲמוֹנֶתְךָ**, מזומן שפע הצעות לפעילויות תואמות התפתחות בתחום זה. צוות הכתיבה, לאה קפלן ואריאלה רובין, שילבו בתכנית המגוונת סיפורים ושירים פרי עטן, המלווים בקריצת עין לשומעים הצעירים, ואמורים ליצור אצלם הזדהות עם חוויות מחגי ישראל ועם סדר היום היהודי.

אם אכן ננחיל את הבסיס הנכון בכל נושא ונושא שנלמד בגן, יהיו ילדי הגן חוליה חזקה ונאמנה בשרשרת הדורות.

המדריך נכתב ביוזמת **רחל מורשת**, בהיותה המפקחת הארצית על החינוך הקדם-יסודי הממלכתי-דתי, והיא זו שאף לאחר פרישתה מן התפקיד שבה ועודדה את הצוות לערוך אותו עִמָּה לקראת הוצאתו לאור, ואני מבקשת להודות לה על ההשקעה המאמץ והרצון העז להפיק את המדריך לגננת, מתוך הבנה גדולה לצורכי הילדים בגיל הרך בחינוך הממלכתי-דתי.

תודה גדולה לרב יצחק ברקוביץ' על הייעוץ המדעי, ובעיקר על הזמן שהשקיע בהתנדבות להוצאת המדריך לאור.

בברכה,

אסתר חטב

מפקחת ארצית על החינוך הקדם-יסודי הממלכתי-דתי

פתח דבר • רחל מורשת

"חֲנֹךְ לְנֶעַר עַל פִּי דָרְכוֹ" (משלי כ"ב, ו)

בפתח דבריי רואה אני חובה לעצמי להאיר את תהליך הורתו, התפתחותו ולידתו של **לִדְדֹדֶר** **אַמוֹנֶתְךָ** - מדריך לגננות, למחנכים ולמתעניינים בחינוך קדם-יסודי.

הרעיון לחבר מדריך בתחום הקניית ערכי יהדות ל"ילדי הגן", נולד במפגש בין עבודתי כמפקחת ארצית על החינוך הקדם-יסודי הממלכתי-דתי, לבין עבודתי כמרצה ל"תכניות לימודים בגיל הרך" במחלקה לחינוך, באוניברסיטת בר-אילן, והוא צמח והתפתח מהשילוב התיאורטי בהוראה, עם השדה החינוכי, בעבודת הפיקוח.

בביקוריי בגני הילדים זיהיתי חסרונה של תכנית לימודים שתכון את הגננות והמחנכים לגיל הרך, כיצד לעורר אצל הילדים הצעירים תחושת הזדהות עם אמונת היהדות ומצוותיה, ולהקנות להם כלים לקיימן. ייחודו של מדריך זה הוא בשילוב הקניית התכנים הערכיים והמצוות בפעילות משחקית מהנה ומשעשעת של הילדים, ובמעורבותם הרגשית בפעילויות בתחומי תוכן שונים בחיי הגן.

כאשר דיברתי בקורס בבר-אילן על עקרונות תיאורטיים לחינוך למצוות ולחיזוק ההזדהות עם היהדות, סיפרה אחת הסטודנטיות שקיים אוסף שירים (שיצא לאור בהוצאה פנימית של הקיבוץ הדתי), שבהם משתקפים עקרונות מהרציונל שעליו דיברנו. את השירים חיברה לאה קפלן מקיבוץ לביא, שהייתה לאחר מכן אחת מכותבות המדריך שלפניכם.

מזה צמח הרעיון לשלב במדריך כלים ליצירת חוויות משעשעות מתחום החינוך הלשוני, שירים בחרוזים, קליטים וקלילים, אשר יעמידו לרשות המחנכים אמצעים לחבב על חניכיהם את קיום המצוות. זאת, הצלחנו לעשות בזכות שתי הגננות היצירתיות:

לאה קפלן ואריאלה רובין. לאה ואריאלה - שהתנסתה גם היא בכתיבת שירים וסיפורים בחרוזים, ובדרכים נוספות בטיפוח הלשון של הילדים בגנה - הן שכתבו את השירה המחורזת ואת הסיפורים במיוחד למדריך זה.

על "לדוד ודוד אמונתך"

בכל נושא ויחידת תוכן הכלולים במדריך זה, מובאים שירים ודקלומים, השזורים בהומור משעשע ובחידודי לשון מהנים וקליטים. הם משמשים גירוי והניעה לשיחות של הגנת עם הילדים, ויוצרים עניין בלמידה באווירה נעימה וחוויתית. הנחתנו היא כי באמצעות הפעלת ההצעות שבמדריך, תטופח **הערנות הפונולוגית והאוריינית** של הילדים המאזינים לשירים, לסיפורים, לחידות ולמשחקים, וכי הם יגלו השתתפות מילולית ויצירתית ויאהבו לקיים את המצוות המוזכרות בהם.

המדריך כולל שלוש יחידות תוכן:

א. **"הָזֶן אֶת הַכֹּל" – מזון לאדם ולחי**

ב. **התפילה**

ג. **מעגל השנה היהודי**

ביחידה הראשונה, **"הָזֶן אֶת הַכֹּל" – מזון לאדם ולחי**, מוצגות בפני הילדים, בהרחבה, גדולתו ויכולתו של הקב"ה, הדואג ומכלכל את העולם על כל ברואיו: את האדם, את החי ואת הצומח. ביחידה זו לומדים הילדים על **מקורות המזון**, על תהליכים הקשורים בגדילתם, על בעלי חיים שונים, על דרכים להשגת מזון ועל היות המזון גורם חיוני וקיומי לכל הברואים.

היחידה השנייה, **התפילה**, עניינה **מרכזיות התפילה והאמונה בקב"ה בעולמם של הילדים**. באמצעות יחידה זו, מטרתנו היא להביא את הילדים לידי הבנה, שהתפילה היא ביטוי לקשר בין כל אחד ואחת מאיתנו לבין בורא העולם.

הילדים יכירו סוגי תפילות ומשמעויותיהן: **תפילה בציבור**, בקשת **סליחה ומחילה**, וכן גם **תפילה אישית**. במהלך השנה אנו מצפים שילדים "יחברו" בעצמם תפילות אישיות, אותנטיות לפי רגשי ליבם ומשאלותיהם.

ביחידה השלישית מוצג **מעגל השנה** – המחזוריות הקבועה בכל שנה ושנה, ובאמצעותה ילמדו הילדים על **מחזוריות החיים היהודיים**. הכרת המחזוריות של מעגל השנה היהודי ושל מעגל החיים היהודי, מכוונות לחזק בלב הילדים את ההזדהות עם ערכי היהדות, "להראות" להם את יד ההשגחה בתופעות הטבע, את הקשר בין מועדי ישראל לעונות השנה, ובכך לטפח אצלם את האמונה בה'.

הפסוק "חֲנֹךְ לְנֶעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ" הוא המוטו של מדריך זה. לית מאן דפליג שהמטרות שהצבנו לעצמנו הן כְּבִדּוֹת מִשְׁקָל בַּחֲלָקָן, עִם זֹאת, אֲנִי מֵאֲמִינָה שְׂכָל מַחֲנֹךְ וּמַחֲנֹכַת יִפְיִקוּ מִמֶּנּוּ אֶת הַמִּתָּאִים לַמִּטְרֹתֵיהֶם וּלְחֻנִּיכֵיהֶם, לִפִּי בַּחֲרִיתָם הָאִישִׁית.

דברי תודה

השבח והתודה לה' על שזיכנו לברך על המוגמר, עם סיום ההפקה שהתעכבה זמן רב מפאת אילוצים שונים [תקציביים, חילופי משמרות, ואחרים].

תודתי החמה לאריאלה רובין וללאה קפלן, אשר בזכות כישוריהן ויצירתיותן בכתיבת התכנים, השירים והסיפורים, הצלחנו להוציא לאור מדריך ייחודי זה, ותודות על אין-ספור השעות שהן השקיעו בו.

תודה והערכה רבה לגב' נאווה סגן, מנהלת האגף לתכניות לימודים בעבר, על עידודה וסיועה ועל תמיכתה המתמשכת, הן בעודה נושאת בתפקיד והן בהתנדבות עם פרישתה לגמלאות. בלעדיה תכנית לימודים זו לא הייתה יוצא לאור.

תודות רבות והוקרה מקרב לב לגב' אסתר חטב, המפקחת הארצית על החינוך הקדם-יסודי הממ"ד, שקראה ראשונה את התכנית ואישרה את נחיצותה למערכת, ובהמשך המליצה וסייעה בהוצאת המדריך לאור.

תודות רבות לראש מנהל החינוך הדתי הרב ד"ר אברהם ליפשיץ, על חיזוקיו החמים והמקצועיים, ועל שאישר את התכנית ועודד את הפקתה להנאת ילדי ישראל.

תודה חמה לגב' עטרה סמואל על מסירותה והשקעתה המקצועית בעריכת לשון "המדריך", ועל סיועה הרב - הרבה מעבר לעריכת הלשון.

תודה מעומק הלב לד"ר נעמי קסוטו, מרכזת תכניות הלימודים באמנות בעבר, אשר התנדבה לסייע לנו במקצועיותה ובמומחיותה, הדריכה והשיאה לנו עצות טובות ומועילות.

ואחתום בתודה מקרב לב לרב יצחק ברקוביץ' על ששימש לנו יועץ מדעי, ועל כל אשר פעל וסייע - והכול בהתנדבות, למען הוצאת התכנית לאור.

רחל מורשת

המפקחת הארצית בעבר על החינוך הקדם-יסודי הממלכתי-דתי

מבוא

- מבנה המדריך כמאגר מודולרי ואופן השימוש בו /
- מטרות /
- עקרונות דידקטיים בתכנון העבודה עם הילדים וביישומה /
- אמצעי הוראה ודרכי עבודה המוצעים במדריך /

מבנה המדריך כמאגר מודולרי, ואופן השימוש בו

מדריך זה נועד למחנכים¹ בגיל הרך - גננות וגננים, מורות ומורים. מוצגים בו עקרונות דידקטיים והנחות יסוד ומוצעים בו דרכי פעולה ואמצעים להפעלת ילדי הגן. ייעודם של כל אלה הוא טיפוח אמונה וחינוך לקיום מצוות, מתוך תחושת הזדהות עם האמונה היהודית, מתוך צורך פנימי ומתוך חיבה. ייעוד נוסף המוטמע במדריך הוא בניית גשר חיבור בין העולם הערכי והרוחני של המבוגרים ובין עולמם של הילדים.

חינוך לאמונה ולקיום מצוות הוא מיסודות אורח החיים הדתי. אמונה בה' מתפתחת, מתחזקת, מעמיקה ומקבלת את משמעותה העמוקה באופן הדרגתי ומצטבר במהלך שנות ההתחנכות ובהמשכן, וקיום מצוות הוא אחד מן הביטויים המעשיים של תהליך זה. את התשתית החינוכית ראוי לבנות אצל הילדים בעודם בגיל הרך. קירוב הילדים הצעירים לאמונה בה' ולמצוות אמור להתרחש באמצעות חוויות רגשיות, חושיות, חברתיות ושכליות. המושג **אמונה** הוא מושג מופשט וקשה להסבר בכל גיל, על אחת כמה וכמה בגיל הרך. בגיל הרך מוצאת האמונה את ביטוייה הגלויים במעשים, בהתנהגות ובקיום מצוות. לפי הרמב"ם [י"ד החזקה, הלכות יסודי התורה, פרק א'] אמונה היא שילוב של הָרָגַל והבנה שכלית. בהסתמך על דברים אלה, ילד וילדה שיורגלו לקיים מצוות בתדירות יבינו בהדרגה את משמעותן, ויגדלו להיות בני אדם המקיימים מצוות בחדווה, מתוך אמונה והכרה.

1 המדריך נועד אמנם לכל מחנכי הילדים בגיל הרך אבל מפני הצורך לקצר, ועל סמך הרוב, הפנינו את דברינו בדרך כלל אל הגננות.

אמונה וקיום מצוות קשורים זה בזה וראוי שילוו באווירה של יראת כבוד וקדושה. אין ספק כי כדי לגשר בין יראה וקדושה לבין אהבת הבורא, יש צורך לנקוט אסטרטגיות חינוכיות שונות ומגוונות שיובילו את הילדים הצעירים לתחושה של **"קרוב ה' לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת"** [תהלים קמ"ה, יח].

ילדים בגיל הגן גדלים בסביבה אוריינית המשפיעה עליהם באמצעות מסרים כתובים, דבורים וחזותיים שהיא מעבירה אליהם בגלוי ובסמוי. חלקם גם שומעים לשון חכמים ומאזינים לקריאה בתורה.

גם עולם האמונה והמסורת בנוי ממסרים ישירים ועקיפים המועברים לילדים על ידי המבוגרים שבסביבת ההשתייכות הקרובה והמורחבת שלהם. הילדים קולטים מסרים אלה, מושפעים מהם ומחקים את המבוגרים, וכך "מתוך שלא לשמה בא לשמה".

אנו מניחים כי החיקוי מתוך הזדהות, יביא בהדרגה לאימוץ דפוסי התנהגות, הם חלק מהתרבות ומעולם הערכים של החברה והקהילה שאליה שייכים כל ילד וילדה, ולהפנמתם.

"אחרי הפעולות נמשכים הלבבות"²

גישה זאת מוצאת את ביטויה גם בתכנית **המסגרת לגן הילדים**. "קליטת ערכים דתיים בגיל הרך מתרחשת באמצעות הרגש - דרך פיתוח החוויה הדתית; באמצעות ההתנסות - דרך קיום המצוות; ובאמצעות ההבנה - דרך הבהרה של טעמי המצוות".³

המדריך בנוי כמאגר מודולרי של הצעות לפעילויות מגוונות שתכליתן כאמור לעיל חינוך לאמונה בה' ולקיום מצוות. הפעילויות אמורות להשתבץ בתוך התכנית השנתית שבונה הגננת, ולהשתלב באופן אינטגרלי באירועים מזדמנים ובהתנסויות יום-יומיות, וכן בעיסוק בחגים ובמועדים לפי לוח השנה העברי.

2 ספר החינוך מצווה טז

3 תכנית המסגרת לגן הילדים בחמ"ד, עמ' 124

במדריך שלוש יחידות לימוד:

א. "הֲזֵן אֶת הַכֹּל" - מזון לאדם ולחי

ב. התפילה

ג. מעגל השנה היהודי

בכל יחידה מאגר מגוון של הצעות לפעילויות.

מבנה המדריך מאפשר לכל גננת או מחנך לתכנן את תכנית העבודה שלהם לפי שיקול דעתו של כל אחד ואחת מהם, בהתאם לטעם האישי ובהתאם לשלבי ההתפתחות וליכולת של ילדי הגן.

בחירת⁴ גננת בחלק ממבחר הפעילויות המוצעות בכל יחידה אינה פוגעת ביישום המסרים הדידקטיים המצויים ביסודה של כל יחידה וביסוד המדריך השלם.

המודולריות של יחידות הלימוד מכוונת לאוכלוסיית הגננות ההטרוגנית, שיש בה גננות ותיקות ומנוסות ולצדן גננות צעירות הזקוקות - בראשית דרכן - ליתר הכוונה. הרעיונות המובאים במדריך מלווים בדוגמאות. העיבוד ודרך ההגשה נתונים לשיקול דעתם של המחנכים. כל גננת יכולה לפתח את הרעיונות והפעילויות בדרך שונה, לגוון כראות עיניה ולתת דרור לכוח היצירה והדמיון שלה.

בכל יחידת לימוד מוצעים גם נושאים להרחבה, וכן הצעות לשימוש באמצעי המחשה שונים. ההצעות להמחשה הינן בגדר דוגמאות בלבד. כל גננת מוזמנת להוסיף ולהעשיר את המאגר כדי הדמיון הטובה עליה.

4 מפתחי המדריך מבקשים להבהיר כי המוצע בו אינו בבחינת "כזה ראה וקדש", אלא בבחינת "כזה ראה וחדש".

מטרות

1. מטרות-על⁵ בתחום הרגשי
2. מטרות בתחום הלימודי
3. מטרות בתחום החברתי-התנהגותי
4. מטרות נלוות

1. מטרות-על בתחום הרגשי

- הילדים יאמינו בבורא עולם וישימו בו את מבטחם.
- הילדים יאמינו כי ה' דואג לכל ברואיו.
- הילדים יראו בתופעות הטבע ביטוי להשגחת הבורא על היקום.
- הילדים יקיימו מצוות ברצון ובשמחה.
- הילדים יזדהו עם מעגלי השתייכות קרובים ורחוקים: המשפחה, הקהילה, העם והמדינה.

2. מטרות בתחום הלימודי

- הילדים יכירו את אורח החיים היהודי על פי ההלכה והמסורת.
- הילדים יכירו מצוות שיש ביכולתם לקיים בגיל הרך.

⁵ במטרות-על מוצגים יעדים שאליהם מכוונת עבודתנו החינוכית, ואשר למימושם היא שואפת. אלו אינן מטרות שניתן לבדוק את מידת השגתן או להעריך ולמדוד לפיהן את מידת ההצלחה של הגננת בעבודתה. העבודה עם הילדים הצעירים, היא כמו זריעת זרעים, בתקווה שבעתיד יצמחו מהם צמחים לתפארת.

3. מטרות בתחום החברתי-התנהגותי

- הילדים יתנהגו ברוח המצוות הקשורות גם ביחסים בין אדם לזולתו.
- הילדים יכבדו את הוריהם ומוריהם.
- הילדים יכבדו אנשים מבוגרים.
- הילדים יתחשבו בזולת ויהיו מוכנים לסייע לנזקקים כמיטב יכולתם.
- הילדים יחזקו את הקשר שלהם עם חבריהם באמצעות קיום מצוות כמו עזרה הדדית, ביקור חולים וכד'.

4. מטרות נלוות

- הכוונת הילדים ללמידה עצמית ועצמאית.
- עידוד הסקרנות כלפי מה שמתרחש מסביבם, והחשיבה על המידע שהם קולטים.
- יצירת הניעה לחקור ולשאול שאלות.⁶
- טיפוח הבעה במגוון דרכים: ביצירה, בדיבור וכיו"ב.

6 רצוי לעשות זאת באמצעות שאלות פתוחות, כגון: "מה דעתך על...?" או "מה אתה חושב על...?" "מדוע לדעתך עשה זאת...?" התייחסות לילדים ושיתופם בחשיבה לשם פתרון בעיות, עשויים לתרום, לא רק להעמקת החשיבה, אלא גם לפיתוח תחושת מעורבות והתחברות לתכנים הנלמדים.

עקרונות דידקטיים בתכנון העבודה עם הילדים וביישומה

1. עיקרון יסודי: חשוב שחינוך הילדים יעשה בדרכי נועם כדרכו של הלל הזקן, תוך התייחסות לעולמם הפנימי של הילדים ולניסיונם הקודם.
2. הגננת - דמות המהווה דוגמה אישית לילדים
3. מהנאה להניעה [מוטיבציה] - הדגשת הפן החווייתי באמצעות שירים או טקסטים מחורזים, סיפורים, שעשועונים והפעלות שונות
4. שילוב פעילויות המוצעות במדריך, בהתנסות היום-יומית של הילדים ובמגוון אירועים המתרחשים במהלך חודשי השנה
5. התאמת התכנים לעולם הקרוב של הילדים
6. התחשבות בעולמם הפנימי של הילדים, וגילוי רגישות לשונה ולאחר
7. התייחסות מכבדת כלפי הזולת, הן מצד הגננת, והן מצד ילדים, שמוצא עדתם שונה, והם נוהגים [בעיקר לקראת חגים ומועדים] מנהגים השונים מאלה המקובלים במשפחותיהם.
8. עידוד יצירתיות וביטוי אישי של ילדים
9. גיוון פעילויות
10. הסברים הלכתיים וטעמים מקובלים למצוות, בהלימה לגיל הילדים חשוב להסביר צדדים הלכתיים וטעמים למצוות בהלימה לגיל הילדים ולשלב ההתפתחות שבו הם מצויים.
11. הבהרת הקשרים ב"חבילות של מצוות" כמו מצוות שבת וחג, מצוות חג הפסח, התפילה כחלק מעבודת ה'.
12. הכוונת הילדים לראות בשגרת היום-יום את פלאי הבריאה,⁷ והעצמת החוויות ממעשי ידיו של הקב"ה בבחינת "מָה רָבו מַעֲשֵׂיךָ ה'" [תהלים ק"ד, כד].⁸

7 מומלץ לצאת עם הילדים לסיורים בסביבה הקרובה כדי להתבונן בחי ובצומח, וכן לצפות בסרטונים ובמצגות כדי לעורר את התפעלותם ממעשי הבורא.

8 "בכל דרכיך דעהו" - על מנת לחזק ולהעמיק את החוויה הדתית אצל הילדים, אפשר לשלב את נושאי האמונה בתחומי דעת נוספים כמו: טבע, מוזיקה ואמנות, (ראו שולחן ערוך אורח חיים, סימן רל"א).

אמצעי הוראה ודרכי עבודה המוצעים במדריך

- הפוטנציאל הדידקטי של השירים במדריך
- שילוב הסיפור הדידקטי
- שיחה ודיון בגן הילדים
- מדרש תמונה
- שילוב תמונות וכרזות טקסט מפעיל או כמקור מידע
- שילוב אמצעי המחשה חזותיים ואור-קוליים - סרטון, שקופית, מצגת
- בובות דיבוב
- מקומו של ארון הספרים התורני בגן
- העשרת הידע בנושאים הנלמדים
- תלקיט - תיעוד הפעילות האישית של הילדים ומעקב אחר התפתחותם
- שיתוף ההורים

1. הפוטנציאל הדידקטי של השירים

בשלוש יחידות הלימוד מובאים שירים, דקלומים וחרוזים שחוברו במיוחד עבור מדריך זה. השיר או הטקסט המחורז מבטאים את רציונל התכנית ואת גישת המחברות, ולפיה כשהילדים הצעירים פוגשים מצוות לראשונה, על הגננת להשתדל ליצור אצלם חיבור בין הרגש לבין השכל. השיר או הטקסט המחורז המשולב הומור, משעשע את הילדים, ובכך הוא עשוי לחבב עליהם את קיום המצוות ולסייע להמחישן לא בלמידה פורמלית של ההלכה, אלא מתוך הנאה. אחת מהנחות היסוד שעליהן מושתת מדריך זה היא שההנאה משיר קליט וקרוב ללב הילד או הילדה. תניע אותם בהמשך, לקיים אותן מצוות המאוזכרות בשיר. השירים מכוונים לשמש גם גירוי לשיחות של הגננת עם הילדים.

ברוח גישה זו מומלץ שהגננת אף היא תחבר שירים עם הילדים ותעודד אותם להציע חרוזים ושירים משלהם. הכתיבה המשותפת שלה עם הילדים חשובה לטיפול ההבעה הלשונית שלהם בין בעל פה ובין בכתב, וכן לחיבוב המצוות עליהם.

נוסף לזה, ראוי וחשוב שהגננת, כדרך עבודה, תעזור ביצירות של סופרים ומשוררים שונים, ותחברם לתכנים המוגשים.

2. שילוב הסיפור הדידקטי

הסיפור הדידקטי הוא אחד ממשאבי הלמידה החשובים. מומלץ לספר בגן **סיפורים** שהנושא שלהם הוא **אמונה וקיום מצוות**. תכונתם של סיפורים דידיקטיים שיש להם מסר ברור והם מכוונים בגלוי ובסמוי להפקת מוסר השכל. סיפורים כאלה מסייעים בחיזוק ההתייחסות הערכית והרגשית של הילדים לעבודת ה' וליחסים בין אדם לחברו. בבחירת הסיפורים חשובה התאמתם לגיל הילדים ולרמתם הלשונית.⁹

- מלווים את הסיפור בהצגת **אמצעי המחשה** כמו תמונות תואמות או חפצים מוצמדים ללוח זיפני (סקוטש).
- **ממחיזים** את הסיפור בשיתוף עם הילדים, תוך שימוש בפרטי לבוש ואביזרים נלווים המצויים בגן. אלה מאפשרים לילדים "לצאת מעצמם" ו"להיכנס" לדמות שאותה הם מייצגים.
- מפעילים את הילדים בהבעת יחסם אל הסיפור, **בציור** דמויות נבחרות ממנו או את העלילה בשלמותה או חלקים ממנה כפי שהם מדמיינים אותה לעצמם.

3. שיחה ודיון בגן הילדים

בכל פעילות הכוללת **שיחה** או **דיון**, חשוב להקפיד על **תרבות השיח**: הקשבה לזולת, כבוד הדדי, סובלנות וסבלנות. הצעה לקיים דיון בגן, כוונתה לניהול שיחה על **רעיון** זה או אחר ועל משמעותו, ולסייע לילדים **להבינו**.

9 רשימת סיפורים דידיקטיים בנושא חינוך לאמונה וקיום מצוות, ראו ברשימת הספרים להלן.

4. מדרש תמונה

במדרש תמונה מתארים הילדים ומפרשים את מה שהם רואים בתמונה. דרך זו מעודדת שיחה, ותורמת לטיפול ההבעה וליצירת "סיפור בראייה אישית". הילדים ינסו לשער מה הם המצבים הנראים בתמונה, מהו סדר ההתרחשויות, יעלו השערות באשר לסיבת האירוע הנצפה בתמונה או לתוצאתו, וכן השערות באשר לתחושות ורגשות של הדמויות השונות. תמונות, כרזות ותצלומים בנושאי מצוות ואמונה בה', עשויים להשאיר את רישומם אצל הילדים.

5. שילוב תמונות וכרזות כטקסט מפעיל או כמקור מידע

שימוש בשפה חזותית כמו בסמל גרפי או מוחשי, מסייע בהמחשת תכנים ויוצר חוויה הנחרטת בזיכרון הילדים, ומכאן חשיבותם. אפשר להתייחס לכרזה כתובה או מאוירת או לתמונה ולשוחח על תוכנה, אפשר להציע שם או שמות שונים לכרזה או לתמונה. מומלץ לציין שמות מקומות שבהם נמצאים פיזית או גאוגרפית פריטים הנראים בתמונה או בכרזה.

6. שילוב אמצעי המחשה חזותיים ואור-קוליים בפעילויות

ישנם תכנים בנושא אמונה וקיום מצוות שאינם מצויים בסביבתם הקרובה של הילדים, אך אפשר "להביאם" לגן באמצעות סרט, שקופיות או מצגת.

דוגמאות לתכנים כאלה:

- בתי גידול של תבואה, פרות וירקות
- "ארבעת המינים" לסוכות בצורתם המקורית בטבע
- חדר עבודה של סופר סת"ם.

סרט מקרב את הנושא הנדון אל הילדים, ומפגיש אותם עם תופעות מעניינות וחשובות שאינן בקרבת מקום או בהישג יד. סרט "אילם" עשוי לשמש פתיח ללימוד נושא. דווקא היותו ללא מילים מעורר את הצופים בו לפענח את הנצפה, ולהמליל את מה שהבינו.

7. בובות דיבוב

בובות משמשות לקירוב הילדים לנושא הנלמד, במסגרת פעילות משחקית וילדית, והן תורמות להקניית ידע מתוך הנאה. בובות תיווך מסייעות לדוּבב את הילדים ולהביאם לידי התבטאות רגשית-אישית.

8. מקומו של "ארון הספרים התורני" בגן

ארון הספרים התורני הינו אמצעי חינוכי חשוב, שכן הוא קושר אותנו לעברנו ומנחה את התנהגותנו בחיי היום-יום. הספרים התורניים הם חלק מתרבותנו וכוללים מסרים ערכיים, הלכות ומנהגים שונים. אפשר ומומלץ להעשיר את ארון הספרים התורני בגן בסידורים, בחומשים, בתנ"ך, במחזורים, בקיצור שולחן ערוך ובספרים שנושאים אמונה וחינוך למצוות, לעיון הגננות והמחנכים.

9. העשרת הידע בנושאים הנלמדים

אחד מתוצרי הלוואי החשובים של הלמידה עשוי להיות הכרת מקורות מידע מגוונים ודרכים להשיגם. מומלץ להפנות את הילדים למקורות מידע שונים: ספרים, תוכנות מחשב, משחקי למידה ואתרי אינטרנט. מוצע לעודדם להציג שאלות בעלי סמכות תורנית, רבנים המכהנים כראשי קהילות, המדריכים אותנו בקיום מצוות בחיי היום יום, ואף לראיין הורים ומורים ונושאי תפקידים שונים בקהילה, בתחום היהדות.

10. תלקיט, תיעוד הפעילות האישית של הילדים ומעקב אחר התפתחותם

התלקיט (פורטפוליו) הוא אוסף של יצירות הילדים. מומלץ לגנות להכין לכל ילד וילדה בגן תלקיט שבו ייאספו "יצירותיהם" על פי בחירתם. התלקיט יכול לכלול גם דיסק שמע שיכלול שיחות בין הגננת ובין הילד או הילדה, או הקלטות שבהן הילדים יביעו משאלות, או

יתארו אירועים שונים. כמו כן מוצע לעודד את הילדים להקליט קטעי מוזיקה או ניגוני תפילה האהובים עליהם.

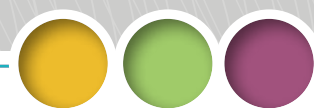
פעם אחת בכמה חודשים, יבחרו הילדים בסיוע הגננת מה לשמור בתלקיט שלהם ומה להוציא ממנו ולהביאו למשפחה. זאת הזדמנות **לעקוב עם הילדים אחר ההתקדמות האישית של כל אחד ואחת מהם.**

- חשוב שהתלקיטים יהיו בהישג ידם של הילדים כדי שיוכלו להתבונן בעבודותיהם, ביוזמתם, ולשחזר את הנושאים שנלמדו בגן.

11. שיתוף ההורים בהויית הגן

שיתוף הורים בחיי הגן מחזק את הקשר בין הורים לילדיהם, בין הורי הילדים לגננת, בין הילדים והגננת ובין כלל ההורים של ילדי הגן. **השיתוף מאפשר להורים להיות מעורבים בנעשה בגן ולקחת חלק פעיל בעשייה בו.**

- מזמינים לגן מדי פעם בימי שני וחמישי אבות **שיקראו בתורה**, איש איש, בנעימת הטעמים הנהוגה בקהילתו, והורים מוזמנים לספר על **מנהגי קהילותיהם ומשפחותיהם**, ועל **מאכלים סמליים** לימים מיוחדים, ולחגים.
- מפעילים **סדנאות** מתאימות, אחר הצהריים או בערבים **בשיתוף הורים וילדים.**
- מכינים **דפי קשר להורים**, כדי לשתף אותם בתכנים שנלמדו בגן: נושאים, מושגים, סיפורים, שירים ופעילויות. אפשר להקצות בדף הקשר **מדור ייחודי קבוע שעניינו חינוך לאמונה ולקיום מצוות.**

יחידה
ראשונה

"וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ
עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ"

דברים ח, י

הִזָּן אֶת הַכֹּל
מִזֶּן לָאָדָם וּלְחַי

יחידה ראשונה - הֶזֶן אֶת הַכֹּל - מזון לאדם ולחי

מטרות

בוקר טוב

"מִשְׁבִּיעַ לְכֹל חַי" (תהלים קמ"ה, טז)

- הֶזֶן אֶת הַכֹּל
- סיורים באתרי גידול מזון
- "וְרָאוּ מִי בָרָא אֱלֹהִים"
- אנפה ופרה
- יציאה לחיק הטבע
- מזונם של בעלי חיים
- מזון כגורם קיומי
- מזון הנאכל בימינו ומוזכר במקורות
- אז והיום בהכנת מזון
- מזון ובריאות, משאלת ליבם של ילדים
- מי חשוב ממי?
- אני חשוב יותר!

מטרות

- הילדים ילמדו על מקורות המזון והתהליכים הקשורים ביצירתו.
- הילדים יפנימו את השגחת הקב"ה בשרשרת כלכלת האדם והחי.
- הילדים יתרגלו להודות לה' על כל הטוב שברא בעולמנו.

- הילדים ילמדו ערכים חברתיים הקשורים במזון.

הערה: עיינו שוב במטרות המפורטות לעיל במבוא.

בוקר טוב

בכל בוקר פותחים אנו את היום באמירת תודה לבורא עולם, ואת עיסוקנו בחינוך לאמונה ולקיום מצוות נפתח בשיר תודה, שבו מפורטים תחומים הקרובים אל הילדים:

תודה לאֲדוֹן עוֹלָם / אריאלה רובין

תודה אֲדוֹן עוֹלָם,

שְׁדָאָגַתְּ לְמִזֵּן

לְחַי וְלֵאדָם:

מִמִּתְקִים, יִרְקוֹת

פְּרִי עַל אֶשְׁכֵּל,

מִיָּם יִצְרָתְךָ,

וְכֵךְ אֲנִי יָכוֹל

לְשִׁתּוֹת לִרְנוּיָה,

גַּם יָדַי לִנְטֹל...

בָּרוּךְ אַתָּה ה', הֵזֵן אֶת הַכֹּל!

1. "מִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי..." (תהלים קמ"ה, טז)

"הֵזֵן אֶת הַכֹּל"

נושא "הֵזֵן אֶת הַכֹּל" עניינו בדרכים השונות שבהן הקדוש ברוך הוא מכלכל את העולם. הילדים יבינו כי המזון חיוני לקיומם ולגדילתם.

המזון הוא נושא אינטגרטיבי שבו משולבות מצוות, הלכות דרך ארץ ונימוסים, בריאות, תהליכי צמיחה, ועוד. חשוב על כן, לשבצו בין הנושאים השונים הנלמדים במסגרת **החינוך לאמונה ולקיום מצוות**. כדי שהילדים יפנימו את הנושא על כל צדדיו, הן מבחינת ידע והן מבחינת ערכי חיים, חשוב **לעסוק בו בדרך מהנה** תוך התייחסות לעולמם של הילדים ולמושגים המוכרים להם, והקרובים לליבם.

הצעה לדוגמה: אפשר לפתוח את העיסוק ביחידת תוכן זו בצפייה בסרט או בהצגת כרזה שנושאת מזון לאדם ולבעלי חיים.

• משוחחים על מזונותיהם של בני אדם ועל מזונות בעלי חיים:

« על הצורך הקיומי של האדם במזון ועל השפעת המזון על הגדילה, על חשיבותו לאדם, לקיומו לבריאותו ולחוסנו.

« על השאלה **מי דואג למזון, ובאילו דרכים** מסופק המזון בעולם?

« **מאין לנו מזון?**

« למה מתכוונים כשאומרים "תזונה בריאה"?

דרך השגת מזון

- משוחחים עם חקלאי המתאר את דרך גדילתם וצמיחתם של **גידולי השדה**, ושל **עצי הפרי**, ועל הדרכים המגוונות שבהן משיגים בני אדם את מזונם.
 - מומלץ לבקר עם הילדים - אם אפשר - בשדות **חיטה ושעורה**, או באזור חקלאי שבו **גידולים מיני ירק**, במטע פירות, או בחווה חקלאית, בכפר, ביישוב חקלאי או בגינה חקלאית בבית ספר.
 - אם מצליחים לארגן סיורים מעין אלה, יש לקיימם בליווי מדריך חקלאי שיסביר, בלשון מובנת לילדים, את דרך צמיחתם של הגידולים שהם רואים.
 - להמחשת תהליכי גידול וצמיחה, ודרכי השגת המזון אפשר להיעזר באמצעים טכנולוגיים כמו תקליטורי וידיאו מתאימים, או לחלופין תקליטורי DVD.
 - בגן מעלים את רשמי הסיור או הצפייה, במלל וביצירה.
 - מציינים פסוקים מן התורה שבהם מדובר על השגת מזון: **"וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם... וְאֵת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פֵּרִי עֵץ זֶרַע זֶרַע, לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכֶלָה"** (בראשית א', כט).
- "פֹּתַח אֶת יָדְךָ וּמַשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן"** (תהילים קמ"ה, טז)
- "...מִפְּרִי מַעֲשֵׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ"** (תהילים ק"ד, יג)

בעת האזנה לסיפורי התורה על תקופת חיי בני ישראל במדבר, מדגישים באוזני הילדים את הנס הכלכלי הגלוי שנעשה להם, **במן, בשליו, במים שהומתקו במרה, בבאר מרים, ובצאת מים מן הסלע** (שמות י"ז, במדבר כ')

בכך נבסס את אמונם בה' ובהשגחתו.

השגחת הקדוש ברוך הוא ודאגתו לברואיו, באות לידי ביטוי בחיי יום-יום למשל בצמיחת מיני פירות וירקות. מעקב אחרי תהליך הנביטה הוא דוגמה לראיית פלאי הבריאה ויד ההשגחה בעולם הצומח, שהרי הזרע נזרע באדמה, סופג בה מים, תופח ואחר כך מתחיל לנבוט. תחילה פורץ עלה מן הזרע ויוצא על פני הקרקע, ובו בזמן יוצא שורשן מן הזרע וחודר פנימה אל תוך הקרקע, וכך מתחיל צמח לגדול.

סיורים באתרי גידול מזון

- במהלך פעילות **יום בכפר** אפשר לבקר במקום שבו מגדלים דבורים למשל, בשדמות **דבורה** שבגליל התחתון, או ב"**עולם הדבש**" בכפר חב"ד או ב"חוות לין" שבתל-מונד. קודם לכן חייבים לברר מראש, אם מישוהו מילדי הגן **אלרגי לעקיצת דבורים!**
- בתלמוד בבלי מסכת בכורות, דף ז', עמוד ב', נידונה השאלה, **כיצד מותר לאכול דבש דבורים**, אף כי "כל היוצא מן הטמא - טמא הוא", ודבורים אינן כשרות למאכל...
- מסיירים באחד מהאתרים הממחישים תהליכים חקלאיים מימים עברו כמו: **נאות קדומים** באזור המרכז, **חיספין** בגולן, **עין יעל** בירושלים.
- אפשר לקיים את פעילות **יום בכפר** באתרים המפעילים ילדים בגיל הרך.
- משווים בין **תהליכים חקלאיים בעבר ובהווה**.
- בעקבות הסיור, מעלים רעיונות שאפשר ליישם בגן.

"וְרָאוּ מִי בְרָא אֱלֹהִים" (ישעיהו מ', כו)

- תת-יחידה זו יכולה לשמש מדד להערכת מידת היקלטות הנושא.
- צופים בסרט שבו מתואר מבנה גופם של **בעלי חיים** שונים ומתוארת הדרך שבה הם **משיגים את מזונם**. כגון: דבורה, אנפה, עכביש, שפן, ארנבת וחתול או בעלי חיים מסביבת הילדים.
- משוחחים על **המבנה של איברים** שונים ועל תפקידם כמו: מקור, ציפורניים, שיניים.
- מביאים דוגמאות של בעלי חיים שונים ומיני צמחים שונים ומשוחחים על דרכיהם בהשגת מזון, בשיחה מצביעים על **גדולת ה' בבריאתם**, ועל יד **ההשגחה** באדם, בבעלי החיים ובצמחייה.
- מתבוננים בבעלי חיים ובצמחייה, או בתצלומיהם מתפעלים מן המפליא:
 - « במבנה גוף האדם, במבנה גוף של **בעל חיים** ובמבנה של צמח,
 - « בהתפתחות עובר ברחם אימו.

- בנושא בעלי חיים ודרך השגת מזונם, אפשר להיעזר בתקליטורים או בסרטים מערוץ הטבע (ערוץ 8 בטלוויזיה) או באתרי אינטרנט שונים.
- אפשר לסייר במקומות שבהם מגדלים סוגים שונים של דגי מאכל ודגי נוי.
- מתבוננים ב"סנפיר" וב"קשקשת" - סימני הכשרות של זני דגים המותרים באכילה: **"...כל אשר לו סנפיר וקשקשת צמים צמים ובנחלים אתם תאכלו וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת... שקץ הם לכם"** (ויקרא י"א, ט-י).
- אפשר לבקר בחנות דגים, לחפש ביחד את הסנפיר והקשקשת של הדגים השונים ולשים את הדגים הכשרים.
- לאחר הסיור, הילדים יספרו את רשמיהם וחוויותיהם.
- חוזרים וקוראים את הפסוק **"וראו מי ברא אלה"** בליווי הסברים.
- מקיימים פעילות יצירתית.

תמונה 2 | ילד מאכיל בעל חיים

בשיר "אנפה ופרה" מתוארים
יחסי הגומלין בין פרה ובין אנפה:
בעוד הפרה משתחררת מטרדה,
נהנית האנפה מסעודה.

אַנְפָּה וּפְרָה / לאה קפלן

אַנְפָּה לְבִנְת כֶּנֶף
פָּגְשָׁה פְּרָה עֲצוּבָה,
"פְּרָה, פְּרָה, מֶה קָרָה...
הָאֵם אֶת מְרִגִּישָׁה רַע?"
שְׁאַלָה הָאֲנָפָה,
וְעַל גֵּב הַפְּרָה הִתְעוּפָפָה.
"עַל גְּבִי לִהְקֵת פְּרָעוּשִׁים מְרֻקָּדֶת
וְאֲנִי אֶת גְּבִי כָּל הַיּוֹם מְגַרָּדֶת".
מָה עֲשִׂיתָ הָאֲנָפָה לְבִנְת הַכֶּנֶף?
פְּרָעוּשׁ אַחֵר פְּרָעוּשׁ בָּלְעָה בְּחֻטָּף.
"מִו תוֹדָה, מִו תוֹדָה" גָּעְתָה הַפְּרָה,
"עֲכָשִׁיו מִצְבִּי לְגִמְרִי לֹא רַע".
וְהָאֲנָפָה אָמְרָה תוֹךְ מְעוֹף:
"סוּף טוֹב - הַכֹּל טוֹב,
לֶךְ נָעִים וְלִי טָעִים פְּרָעוּשִׁים כֶּךָ לְזִלְל,
כָּרוֹךְ אִמָּה ה', הִזֵּן אֶת הַכֹּל".

יציאה לחיק הטבע

יציאה לחיק הטבע מפגישה את הילדים עם עולם החי והצומח ומאפשרת להם לראות כיצד משיגים הצמחים ובעלי החיים את מזונם.

- מסיירים בחיק הטבע וצופים בבעלי חיים הולכי על ארבע, בבעלי כנף למיניהם או בזוחלים למיניהם, מה הם אוכלים וכיצד הם מוצאים את מזונם.
- צפייה בהתנהגותם של בעלי חיים מאפשרת לילדים לאסוף מידע בדרך חווייתית המגרה את החשיבה.
- לקראת יציאה לשדה משוחחים בגן ומשערים מה אוכלים בעלי החיים השונים. אפשר לפזר סוכר, פירורי עוגה או מיני ירקות, ולערוך תצפית כדי לראות מה מכל אלה אוכלים בעלי החיים השונים. אחר כך בודקים אם מה שהם אכלו תואם את ההשערות שהועלו, ומסיקים מסקנות.
- מכינים תרשים זרימה, על בעלי חיים, על אורח חייהם ועל מזונם.
- מוסיפים לפינת הטבע שבגן יצורים כמו חלזונות שדה, טוואי משי, אוגרים או שמראים לילדים את "עיר הנמלים" (מתקן שקוף חסר צבע המאפשר לראות את הנמלים החרוצות בחיי היום-יום שלהן).
- שרים שירים על בעלי החיים שבהם צפו ועל אלה שהוזכרו בשיחה.
- מביעים חוויות מהסיום ביצירה באמצעים שונים.
- הגננת כמתווכת, עשויה לסייע רבות להפקת תועלת מהתצפית.
- מאזינים למוזיקה. למשל ל"קרנבל החיות" (יצירה מוזיקלית מאת המלחין סן-סנס). ומביעים את המוזיקה בתנועה.

מזונם של בעלי חיים

- להלן כמה מובאות מן המקורות, שבהם באה לידי ביטוי דאגת הקב"ה למזונם של בעלי חיים. מובאות אלה עשויות להביא את הילדים לראות את גדולת ה' בכל.
"הַכִּפִּירִים, שְׂאֲגִים לְטָרֶף; וּלְבֶקֶשׁ מֵאֵל אֲכָלִים" (תהלים ק"ד, כא)
"מִצְמִיחַ חֲצִיר לַבְּהֵמָה" (תהלים ק"ד, יד)
"כֹּלֵם, אֵלֶיךָ יִשְׁבְּרוּן לֶתֶת אֲכָלֵם בְּעֵתוֹ" (תהלים ק"ד, כז)
- מאזינים לסיפור "נח ובניו דואגים לבעלי החיים שבתיבה" מאת יוכבד סגל, **כה עשו חכמינו** חלק א', עמ' 195.
- ממחזים את הסיפור ומציגים.
- מכינים דמויות שונות מחומרים מגוונים, ובאמצעותם אפשר להציגו ולהמחישו.

מזון כגורם קיומי

- מאזינים למובאות מן המקורות שעוסקן במזון כמקור חיים:
- למחיה: **"...הִנֵּה שְׂמַעְתִּי, כִּי יֵשׁ שָׂכָר בְּמִצְרַיִם; רְדוּ שְׂמָה וְשִׁבְרוּ לָנוּ מִשֶּׁם, וּנְחִיָּה וְלֹא נָמוֹת"** (בראשית מ"ב, ב).
"וְעַתָּה אֵל תַּעֲצֹבוּ... כִּי לְמַחֲיָה שָׁלַחֲנִי אֱלֹקִים" (בראשית מ"ה, ה).

תמונה 4 |
ילדי הגן מתכוננים לאפייה

- משוחחים על דרכים לאגירת מזון לתקופה ממושכת.
- מעלים השערות כיצד אפשר לאחסן מזון כשאינן אמצעי קירור.
- מבררים אילו צמחים הגדלים בר ראויים למאכל בני אדם.
- מתנסים בשמירת מזון בקירור ובלעדיו.
- מבררים אילו צמחי בר ראויים למאכל בני אדם
- מתנסים בשמירת מזון בקירור ובלעדיו,
- מכינים שתי קבוצות זהות של מיני מזון: מיני קטניות, לחם, עוגה, פירות, ירקות. את הקבוצה האחת מניחים בקירור ואת האחרת ללא קירור.
- עוקבים אחר שינויים (אם יש) ומסיקים מסקנות.
- מאזינים לכתוב במקורות על הצעת יוסף לפרעה בנושא אגירת מזון וחלוקתו. לאנשים רבים [בראשית, מ"א, לד - נז]. ראוי לציין כי אף בימינו ישנם מקומות שבהם ניזונים אנשי שבטים ממזון מלוקט.

תמונה 5 | ילדים פורסים תפוחי אדמה

מזון הנאכל בימינו ומוזכר במקורות

- מתייחסים למובאות מן המקורות שבהם מדובר במוצרי מזון המוכרים אף בימינו, כמו:
"וַיֹּמַר אֲבִרְהָם הָאֱלֹהָ אֵל שָׂרָה וַיֹּאמֶר מִהֲרִי שְׁלֹשׁ סָאִים קֶמַח סֶלֶת לּוֹשִׁי וְעֹשִׂי עֲגוֹת... וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחֶלֶב" (בראשית י"ח, ו-ח).
"לֶךְ נָא אֶל הָצֶאֱן וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גִדְיֵי עֲדִים..." (בראשית כ"ז, ט).
"וַיַּעֲקֹב נָתַן לַעֲשׂוֹ לֶחֶם וְנָזִיד עֲדָשִׁים... וַיִּקֶּם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֹז עֲשׂוֹ אֶת הַבְּכוֹרָה" (בראשית כ"ה, לד).
- דנים על התנהגות עֲשׂוֹ בעת הסעודה ולאחריה.
- משוחחים על תרבות אכילה, על דיבור בשעת סעודה, ועל שאר נימוסי שולחן.
- משוחחים על המאכלים שאפשר להכין ממצרכי המזון המוזכרים במובאות.

הכנת מזון - אז והיום

- מנסים לזהות את סוגי המזון המוזכרים בתורה והמוכרים לילדים.
 - מביאים מהבית מתכונים למיני נזיד או לתבשילים המורכבים ממזונות המוזכרים במקורות, ומבשלים אותם בגן.
 - משוחחים על חומרים שמהם מכינים עוגות בימינו.
 - מביאים מהבית מתכונים לעוגות.
 - מתעדים את פעילות הילדים בעת הכנת מיני המזון בצילום או בהסרטה.
 - מכינים לוח לרישום מתכונים.
- בתחילת השנה כל ילדה וכל ילד מביאים מביתם מתכון של מאפה. בשעת האפייה רצוי לשוחח על השינוי שחל במזון תוך כדי הכנתו, ועל השינוי שחל במרקם החומרים בעת הקצפת חלבונים כדוגמה, או בעת ערבוב חומרים כגון סוכר, חלמונים, קקאו, קמח ועוד.

המתכונים ירוכזו **בספר המתכונים של הגן**. אפשר לערוך את הספר [כלומר למיין את המתכונים] לפי קריטריונים שהילדים יקבעו.

הכנת מיני מאפה בגן יוצרת אווירה חוייתית, ריגושית-חושית, המלווה את פעולת הלמידה תוך כדי עשייה.

- מתנסים בהכנת מיני מזון גם בדרך שהיו מכינים אותו **בימים עברו**:
 - « מפיקים יין מענבים או מצימוקים
 - « מפיקים שמן מזיתים
 - « כובשים זיתים ומלפפונים.
- מביאים תצלומים או צופים בסרטון המתאר **דרכי הכנת מזון בעבר**.

תמונה 6 | ילדים מכינים ארוחת בוקר

ראו חוברת **דגן תירוש ויצהר**, צוות לימודי מולדת וחברה, ת"ל ירושלים הוצאת מעלות, תשמ"ב.

- כדי לאפשר לילדים להכין בנקל מיני מזון או מאפה, יש להכין **כרטיסי מתכון**
- כדי לאפשר לילדים להכין בנקל מיני מזון או מאפה, יש להכין לכל מתכון כרטיסים שעליהם צילום או ציור של הפעולות שעליהם לבצע על פי סדר, כפי שיש למשל על עטיפות של סוגי מוצרים שונים כמו: אטריות, ג'לי ועוד.
- כדי שהילדים יוכלו להכין את המזון בכוחות עצמם עליהם לדעת את רצף הפעולות, לכן חשוב למספר את הפעולות הנדרשות לפי רצף העשייה.
- פעילות זו תיעשה בכל נושא שבו הילדים מכינים מיני מזון, ובאמצעותה, הם יוכשרו להיות לומדים ופעילים עצמאיים.

תמונה 7 | ילדים עסוקים באפייה

- משוחחים על מאכלים שאנו אוכלים ועל הסיבות לאכילתם.
- משוחחים על מאכלים אהובים או בלתי אהובים על הילדים ומבררים את סיבת יחסם.
- משוחחים על מאכלים מסוימים שחשוב שילד זה או אחר יאכל, ומנמקים את חשיבותם.
- דנים בשאלה: "מה היה קורה אילו היה בעולם רק סוג אחד של מזון או של שתייה?"

הערה: השיר "מזון ובריאות" עשוי לשמש גירוי לשיחה על מאכלים שחשוב לאכול, ועל מאכלים שהילדים מעדיפים על פני מאכלים אחרים.

מזון ובריאות - משאלות לבם של ילדים / אריאלה רובין

מסטיק, בטנים וגלידה בכל מיני צבעים. ה', הלואי, שתשמע תפלתו! אשמח אם תקבל את בקשתי. מבטיח אני לך לאכל בשמחה, ולך, לומר תודה וברכה.	ואני בכל יום מתפלל דומם, אנא עזר לי רבנו של עולם עשה שיהיה לי כח שאוכל יפה לצמח גם אם אכל יום יום חפיסת שוקולדה, ופל ומרמלדה, עגיות ותופינים,	כל הזמן לי מספרים על אוכל מזין המכיל סוג כלשהו של ויטמין, וכמה חשוב לי תהרד לאכל... וגם זה אינו הכל. ירקות וביצים, בשר ומרק אם אוכל אהיה חזק.
--	--	--

מה חשוב ממה?

משחק: דו-שיח בין שני ילדים שכל אחד מהם מייצג סוג אחר של מזון.

כל ילד בתורו מנסה להסביר ולשכנע שהמאכל שהוא מייצג חשוב יותר לבריאות ממאכלים אחרים.

דרכים למשחק: דו-שיח בין שתי בובות ששני ילדים מדובבים.

הערה: מומלץ לחבר עם ילדי הגן שירים וסיפורים קצרים בנושאים שבהם עוסקים ולנהוג כך ביחידות תוכן שונות.

השיר הבא, "מי חשוב יותר" עשוי לפתח אצל הילדים הבנה בעניין "סדר קדימויות בברכות".

מי חשוב יותר? / אריאלה רובין

בַּחֲנוּת הִירְקוֹת מוֹנְחִים אֲרָגְזִים
וּבָהֶם פְּרוֹת וִירְקוֹת שׁוֹנִים.
בָּקָר אֶחָד הֵנִיחַ הִירְקָן
אֲרָגֵז עֲגֻבָּנוֹת סְמוּךְ לַמֶּפְתָּן...
וּמִפְּנֵי שֶׁנֶּחֱפֵז הֵנִיחַ עָלָיו
אֲרָגֵז עֲנָבִים וּפְנָה לְעֶסְקָיו.
לְעֲגֻבָּנוֹת נִהְיָה חֵם.
לְחוּצוֹת, דְּחוּקוֹת,
הֵן פָּתְחוּ בְצַעֲקוֹת:
"אִי, אִי, הִצִּילוּ!
עֲנָבִים, רְדוּ מֵעָלֵינוּ
הַרְגֵּשְׁתֵּנוּ אֵימָה,
מִדּוּעַ תִּשְׁבּוּ עָלֵינוּ
בְּקוֹמָה הַעֲלִינָהּ?"
הָעֲנָבִים לָהֵן עָנוּ
כִּי הִירְקָן הוּא שֶׁהֵנִיחָם,
וְכִי גַם לָהֶם מָאֵד מָאֵד חֵם.
מִיֵּד הִחֵל וְכוּחַ סוֹעֵר
"מִי מֵהֶם חָשׁוּב יוֹתֵר".
פָּתְחָה הָעֲגֻבָּנָה וְאָמְרָה:
"אֲנִי א-דו-מָה, עָגוּ-לָהּ וַיִּפֹּה"
וְאֶשְׁכַּל עֲנָבִים טַעַן לְעִמָּתָהּ:
"אֲנַחְנוּ מִמֶּךָ חָשׁוּבִים,
הֲרִי אֲנוּ מִשְׁבַּעַת הַמִּינִים,
בָּנוּ הִשְׁתַּבַּחָה אֲרָץ יִשְׂרָאֵל!
הוּא הוֹשֵׁבָח לֹא-לִי!
הִלְלוּ הַלְלוּנָהּ לְשִׁבְחָה אֵין קֶץ
עָלֵינוּ מְבָרְכִים 'בּוֹרֵא פְּרֵי הָעֵץ'.

שָׁמְעָה הָעֲגֻבָּנָה
הַסְמִיקָה וְחִשְׁבָּה לְהִתְפּוֹצֵץ
אֶךְ אֲזָרָה עַז וְאָמְרָה:
"אֲנִי כָל כֵּךְ עֲסִיסִית וְטַעִמָּה
וְעָלִי מְבָרְכִים
"בּוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה".
"אֵז מָה?"
הוֹסִיף אֶשְׁכַּל הָעֲנָבִים וְאָמַר:
וְעַל מִיץ מֵעֲנָבִי מְקַדְּשִׁים
וּבִהְנָאָה אוֹתִי שׁוֹתִים"
בָּלַהֵט הוֹכּוּחַ אָמְרָה הָעֲגֻבָּנָה:
"וּמִמֶּנִּי מְכִינִים מָרֵק וְאֶפִּילוּ מִיץ,
אֵז בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ, אֵל תִּשְׁוּוּיץ!"
לֹאט לֹאט הוֹכּוּחַ נָדָם
הִתְעִיפָה הָעֲגֻבָּנָה
וְעָנָב אֶחָד נִרְדָּם,
וְאֵז זֶה לָזוּ
הֵם חִיכּוּ דוֹמָם,
כִּי הִבִּינוּ שֶׁזָּכוּ
שָׁעַל כָּלָם יִבְרְכוּ.
לְבִסּוֹף
אָמְרוּ:
"אֲשָׁרִינוּ שֶׁזָּכִינוּ,
שֶׁבְּרָכוֹת לָנוּ יֵשׁ
'בּוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה'
ו'בּוֹרֵא פְּרֵי הָעֵץ'.

תמונה 8 | פירות מהמטע

הערה: אפשר להציע לילדים
לחבר סיום אחר לשיר.
את הצעותיהם כותבים ומקליטים
ומשמיעים להם אותן.

2. "הָלוֹא פָּרַס לָרֶעֶב לַחֲמֶךָ" (ישעיהו נ"ח, ז)

- על מחסור במזון במקורות
- מחסור במזון - שיחה על "הרעב"
- עזרה לזולת
- הסבר מושגים והגדרות
- דרכי עזרה לרעב
- צדקה ומתן בסתר
- עודפי מזון
- "בל תשחית"

על מחסור במזון במקורות

מאזינים לדוגמאות מן המקורות בעניין רעב ודנים כיצד פותרים את הבעיה. כגון: הרעב בימי אברם: "וַיְהִי רָעֵב וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרֵימָה לְגֹור שָׁם כִּי כָבֵד הָרֶעֶב בְּאֶרֶץ" (בראשית י"ב, י).

- הרעב בימי יעקב: "וְהָרֶעֶב הָיָה עַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ" (בראשית מ"א, נו).
- "וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׂבֵר בְּמִצְרַיִם... וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ שָׂבֵר בְּמִצְרַיִם, רְדוּ שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ לָנוּ מִשָּׁם וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת" (בראשית מ"ב, א-ב).
- משוחחים על הסיבות לעזיבת אברהם ויעקב - כל אחד בזמנו - את הארץ.
- משערים מדוע הם ירדו דווקא למצרים, ולא למקום אחר.
- מבהירים לילדים את ההבדל בין ארץ ישראל הזקוקה לגשם משמים - לַמָּטָר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁפֹּתָה מִיָּם - ובין מצרים שהנילוס על נחליו ויובליו, הוא מקור המים שלה.
- מעלים הצעות כיצד אפשר להתגבר על רעב בימינו.

- מיפוי נתיב ירידת האבות למצרים, וסימונו על מפת דרכים¹⁰, או על שולחן חול או: בכל אמצעי אחר שיוצע על ידי הילדים.
 - **על ארץ ישראל נאמר: "לְמַטַּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתַּה מַּיִם"** (דברים י"א, יא).
בעניין הגשם אנו תלויים בחסדי שמים, לכן אנו מתפללים לקב"ה שיוריד גשמי ברכה בעתם.
 - בעיתוי זה, מתאים לשלב את סיפורו של "חוני המעגל", מאת יוכבד סגל, **כה עשו חכמינו**, חלק ב', עמ' 28.
- אמנם חשוב להימנע מלומר לילדים "אם לא תקיימו...כי אז..." אך חשוב שהם יפנימו את הקשר שבין **"וְהָיָה אִם שָׁמַע..."** דהיינו שמירת מצוות ה', לבין **"וְנָתַתִּי מָטָר אֶרְצְכֶם בְּעֵתוֹ"** (ספר החינוך, מצווה תכא). והאדמה תיתן את יבולה.
- **כחלק מאווירה של חינוך לאמונה חשוב לעורר את הילדים לשאול שאלות, לנסות למצוא עליהן תשובות ולהבין שלא על כל שאלה אנו יודעים להשיב.**
 - מצוות שמיטה היא דוגמה לקשר שבין קיום מצוות ואמונה בהשגחת הבורא לבין כלכלת האדם.
- בשנת שמיטה על האדם לתת מנוחה לאדמתו ולא לעבדה, עליו להאמין בה' שידאג לכלכלתו, לעבדו ולגר והתושב הגר עמו. כפי שכתוב:
- "...כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ... וְשָׁבַתָה הָאָרֶץ שְׁבַת לַה'... שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע... וּבִשְׁנַת הַשְּׁבִיעִית שְׁבַת שְׁבָתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ..."** (ויקרא כ"ה, ב-ו).

מחסור במזון - שיחה בנושא הרעב

- משוחחים על תחושות שאדם חש כשהוא אוכל או כשהוא רוצה לאכול ואינו אוכל, ועל הקשר בין אכילה או אי-אכילה לבין מצב רוח.

10 אפשר להשתמש במפה פיקטוגרפית שניתן להכינה תוך כדי הסיפור-הדיון.

- מה אומרת המילה **רעב** לילדי הגן? יש לנצל אירועים מזדמנים לפתיחת דיון בנושא **המחסור במזון** ובסיבותיו כגון: סיפור על רעב במקומות שונים.
 - משוחחים על **מחסור במזון**, תוך הבחנה בין מחסור מוחלט (כמו בעת בצורת) ובין מחסור זמני.
 - מחפשים פתרונות למצוקת מחסור במזון.
- הערה:** על המחנכים להתייחס לנושא זה ברגישות.

עזרה לזולת

- מתייחסים למצוות התורה **לעזרה לרעב** כפי שנאמר:
"כִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן... לֹא תִקַּץ אֶת יָדְךָ... פָּתַח תִּפְתָּח אֶת יָדְךָ לוֹ..." (דברים ט"ו, ז-יא)
- הילדים יעלו רעיונות כיצד ליישם הצעה זו בגן.
- מתייחסים למצוות "**לקט, שכחה ופאה**".
"**וּבִקְצֹרְכֵם אֶת קְצִיר אֲרֻצְכֶם, לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֶךְ בִּקְצֹרְךָ, וְלִקֵּט קְצִירְךָ לֹא תִלְקֹט;
לְעֹנִי וְלִגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם, אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם**" (ויקרא כ"ג, כב).

הסבר המושגים וההגדרות

- על פי א' אבן שושן, **המילון החדש**, הוצאת "קרית ספר" בע"מ, ירושלים תשט"ז:
- לקט** = ללקט פירושו לְאַסּוֹף. השיבולים שנשארו מפוזרות בשדה אחרי הקציר.
- שכחה** = בעל שדה שקצר את תבואתו ואסף אותה, אם **שכח** אלומות שיבולים על האדמה, אין הוא רשאי לשוב ולקחתן אלא עליו להשאירן בשדה לעניים.
- פאה** = פינה - בשעת הקציר מצווים להשאיר בשדה חלקה שאין קוצרים ואין אוספים את התבואה שצמחה בה.

לקט, שכחה ופאה הן מתנות עניים.

- לפני חג הפורים אפשר להרחיב את הדיבור בנושא **"משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים"**.
- לפני חג הפסח אפשר לשוחח על **"קמחא דפסחא"** ("מעות חיטים" לעניים).
- בעת האזנה למגילת רות, **לקראת חג השבועות**, ישנה הזדמנות להרחיב בנושא **עזרה לזולת**.
- משוחחים על דרכי **עזרה לנזקקים** בימים עברו, כשרבים עסקו בחקלאות, ועל הדרך שבה מקיימים **חקלאים** מצוות **"מתנות עניים"** בימינו, בשל השינוי בדרך העבודה החקלאית.
- משוחחים על השאלה: מדוע כיום אין מלקטים אחר הקוצרים.

דרכי עזרה לרעבים

- מדגישים את חשיבות **מצוות צדקה** במעות, במזון או בלבוש, ומעלים רעיונות כיצד ליישם.
- משוחחים מתי חשוב או רצוי **לחלוק מזון עם נזקקים**.
- מבהירים את משמעות הערך **"כל ישראל ערביין זה בזה"** (תלמוד בבלי, שבועות ל"ט, עא).
- דנים בדרכים ליישום ערך זה למשל כאשר:
 - « **חבר שוכח להביא מזון לארוחה בגן.**
 - « **מזונו של חבר נופל או מתלכלך ואינו ראוי לאכילה.**
- דנים בחשיבות היחלקות במזון עם הזולת ובקשיים הכרוכים בה **(הקושי לוותר)**.
- משוחחים עם חברים על **הרגשות** המתעוררים כאשר חולקים מזון עם הזולת.

צדקה ומתן בסתר

- מה משמעות המילה "צדקה"?
- למי נותנים צדקה, ומדוע? (המקור בתורה: **דברים** ט"ו, ז-יא)
- דנים בחשיבות **"מתן בסתר"**.
- משוחחים על מטרות **"קופת צדקה"**.
- חשוב להדגיש כי חז"ל, בשל רגישותם לנפש האדם, הדגישו את החשיבות ב"מתן בסתר", כדי שלא לבייש את הנזקק.
- על מנת לא להישאר ברובד התאורטי, חשוב להציע לילדים יישום מעשי של מתן צדקה, שהרי אחרי המעשים נמשכים הלבבות (מתוך "ספר החינוך").
- מאזינים לאגדה [כמו **"בית המקדש בתפארתו"**, מתוך: יוכבד סגל, **כה עשו חכמינו חלק** א' עמוד 33.
- כיצד נהגו לתת צדקה או לקבל צדקה בזמן שבית המקדש היה קיים.
- אחרי ההאזנה ימחזו הילדים את האגדה ויציגו אחת מאגדות חז"ל שעניינן מתן בסתר.
- מעלים רעיונות ליצירת עזרים לקיום **מצוות מתן בסתר**:
 - « מכינים **קופת צדקה** מעוטרת
 - « מכינים קופסה גדולה שתכיל בגדים למתן בסתר
- משוחחים על **דרכים למתן צדקה בסתר**
- מכינים בגן מזון (או מביאים מזון מהבית) על מנת לתת אותו **בסתר** לנזקקים.

עודפי מזון

- מספרים על תחושות לאחר אכילת יתר.
- מדוע עלול שפע המזון המוצע לגרום לזלזול במזון?
- מעלים רעיונות על ניצול עודפי מזון, ועל שימור מזון לימים רבים.
- מעלים רעיונות בדבר עיבוד מזון על מנת לשמרו.
- אוספים שאריות מזון ומחלקים אותן לבעלי חיים.
- מניחים שאריות מזון לבעלי כנף במקום קבוע, ועורכים אחריהם תצפית.

בל תשחית

- חשוב לשוחח על מצוות לא-תעשה "בל תשחית" ולראות בה ערך מוסרי כללי למשל: איסור עקירת עצים אפילו לצורכי מלחמה.
- מבהירים את משמעות המושג בל תשחית, דנים בו ומסיקים מסקנות.
- ראינו לנכון להביא מצווה זו באוזני הילדים בדרך קלילה כדי להקל עליהם את הפנמתה. לאחר ההאזנה לשירים ניתן להבהיר את משמעות המושג ולהסיק מסקנות.

הדקלומים המובאים להלן נועדו להראות
שאפשר לנצל עד תום שאריות מזון.
יש להרגיל את הילדים לנקות מה שנשאר
לאחר הפעילות ולדאוג לסביבה נקייה.

באו לאכל / לאה קפלן

את כל אשר נשאר,
שרקה שריקות לצפרים
ורק שלא יחסר,
וכל הצפרים
לפתע נזכרו...
את סבתא דניאלה
מזמן הן לא בקרו
פשוט, אנקור ודרור,
עורב וגם חוחית,
לקטו את כל הפרורים,
מצוה היא: "בל תשחית",
בסיום הסעודה
קנחו את המקור,
ציצו "תודה לך סבתא,
אנחנו עוד נחזר".
שסבתא דניאלה
בשלה טעים וטוב,
היה הרים מתגלגל
אל כל בתי הרחוב.

כשסבתא דניאלה
בשלה טעים וטוב,
היה הרים מתגלגל
אל כל בתי הרחוב,
וכל האנשים לפתע נזכרו...
את סבתא דניאלה
מזמן הם לא בקרו.
מלאה להם צלחת:
מרק, דגים, בשר,
"אכלו שכנים, רעים"
ורק שלא יחסר.
ובסיום הסעודה
ברכו, קנחו הפה,
ולסבתא דניאלה
אמרו "תודה" יפה.
וסבתא דניאלה
הסירה המפה,
קפלה פנה ועוד פנה
הניחה על כתפה,
פזרה על המרפסת

פרורים לצפרים / לאה קפלן

בְּשֶׁסֶבְתָּא יִשְׂרָאֵלָה
מְסִימָת לְאָכֹל
שׁוֹטְפֵת הַכֵּלִים
מְטַאטְאָה מְכַל וְכֹל
מְסִיכָה אֶת הַמָּפָה
עִם כָּל הַפְּרוּרִים
שָׂרָה מִין פְּזֻמֹּן כְּזָה
לְכָל הַצִּפְרִים.
הַמָּפָה... נִיף נִיף,
צִפְרִים... צִיף צִיף,
בְּמִקּוֹר... קוֹר קוֹר,
פֹּה פְּרוֹר וְשָׁם פְּרוֹר.
יֹדְעוֹת הַצִּפְרִים
לְכָל יוֹם יֵשׁ תַּפְרִיט
עוֹזְרוֹת כָּלֵן לְסִבְתָּא

אוֹכְלוֹת, לְ"בַל תִּשְׁחִית".
בְּיוֹם רֵאשׁוֹן - פְּתִיתִים
בְּיוֹם שְׁנִי - זִיתִים,
בְּשָׁלִישִׁי - קִצִּיצָה,
בְּרִבְעִי - חֲמִיצָה.
בְּחֲמִשִּׁי - סֵלֶט עֲשִׂיר,
בְּיוֹם הַשְּׁשִׁי -
מָה יֵשׁ בְּסִיר?
פִּשְׁטִידָה מִיַּחֲדָת
שְׁקִנְתָּה לָהּ בְּעִיר
וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת
הַנִּבְחָר מְכַל יָמִים
הָאָכֹל שֶׁל סִבְתָּא
הִכִּי הִכִּי טָעִים.

3. "יָגִיעַ כִּפֶּיךָ, כִּי תֹאכַל אֶשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ" (תהלים קכ"ח)

- "בְּזַעַת אֶפֶיךָ תֹאכַל לֶחֶם" (בראשית ג', יט)

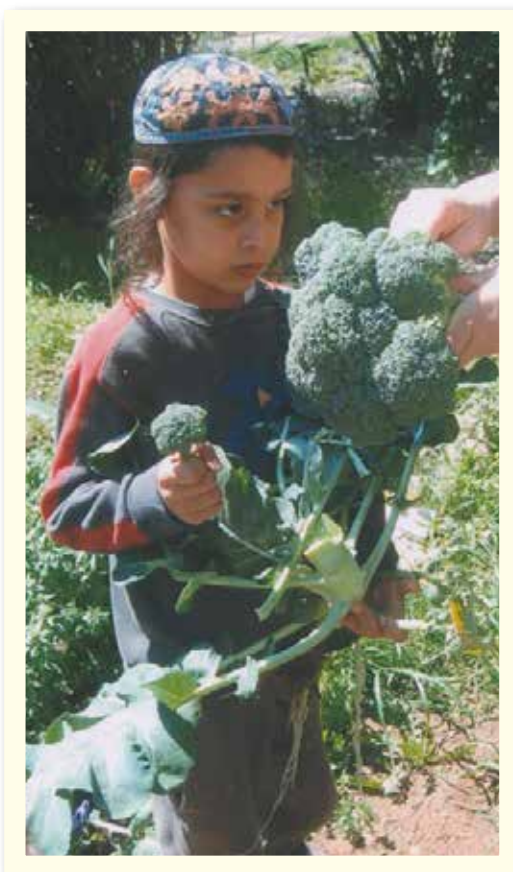
תהליך גידולי שדה

- סיור במאפיה
- מכינים עיסה
- מן הזרע אל הלחם

"בְּזַעַת אֶפֶיךָ תֹאכַל לֶחֶם" (בראשית ג', יט).

- מאזינים לנאמר בתורה על אודות אדם וחוה בגן עדן ואחר כך משוחחים על הפסוק: "בְּזַעַת אֶפֶיךָ תֹאכַל לֶחֶם".

- משוחחים על העמל הרב המושקע בהשגת מזון.
- במידת האפשר, יוצאים לאזור חקלאי ומתבוננים בעבודת החקלאים.
- אפשר להיעזר בתצלומים ובסרטים על ענפי חקלאות שונים.
- משוחחים על "עבודת האדמה" ועל כלי העבודה הדרושים לחקלאים.
- מבהירים מושגים כגון: חריש, זריעה, זיבול, דישון, קציר, דיש. משלבים בשיחה **מצוות ייחודיות, לכאורה, לחקלאים, כמו: "לא תחסם שור בְּדִישׁוֹ" (דברים כ"ה, ד).**
"וְאֶל כָּלֶיךָ לֹא תִתֵּן" (דברים כ"ג, כה).
- אפשר להרחיב ולדבר על השימוש השגור בביטויים המושאלים: "לא תחסם...", ו"ואל כליך..."
- וכן על מצוות פאה, כלאים ושמיטה.

תהליך גידולי שדה

תמונה 11 | גידולי שדה

- מכשירים ערוגות בחלקת הגינה שבגן, במטרה שהילדים יחוו את תהליך גידולם של ירקות, ודגנים למיניהם.
- משוחחים על אודות **כלי עבודה** ועל שיטות עבודה בימים קדומים ובימינו.
- העבודה בגינה תכלול פעולות שונות: עידור, זריעה, דישון, השקיה, קציר ואיסוף.

תמונה 12 | עבודת אדמה

- מלווים את העבודה בשירים על הנושא.
- מכינים מאכלים שונים מגידולי הגינה.
- הילדים ישתפו את חבריהם ברגשות המלווים אותם בעת האכילה מזון שגדל בערוגות גנם.
- מבהירים את משמעות הפסוק: **"יָגִיעַ בְּפִיךָ כִּי תֹאכַל אֲשֶׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ"** (תהלים קכ"ח, ב).
- מנביטים זרעים כמו: זרעי אפונה, שעועית או חמצה (חומוס). הילדים יבחרו זרעים כרצונם.

- לפני ההתנסות משערים מה עתיד להשתנות.
- מתנסים באופן אישי בהנבטת הזרעים על מצע של צמר גפן ספוג במים: עדיף להנביט את הזרעים בכלים שקופים, כדי שהילדים יוכלו לראות את צמיחת השורש והגבעול.
- לאחר ימים אחדים משוחחים על תוצאות ההנבטה. אילו זרעים נבטו מהר ואילו זרעים נבטו לאט.
- משווים בין אורך הגבעולים, ומכינים עם הילדים תיאור גרפי של תהליך הצמיחה.
- מבררים אם ההשערות ששיערו התאמתו או שמא חלו שינויים אחרים שלא ציפו להם.
- משווים בין צורות עלים שונות.
- בשנת שמיטה אפשר לזרוע או לשתול צמחים בעציצים, או באדניות בתוך הגן במקום בערוגות בחצר. אפשר להיעזר במדריך לגננת "צומחים בגן" מאת אבינועם קפלן ובאני **חוקר בגן ובחצר** מאת שושנה פלג.
- קבוצת ילדים עשויה להכין ספר שעניינו "עיבוד אדמה".
- ילדים יכינו "ספר חִישָׁה": על כל דף מדביקים פריט הקשור בעבודת אדמה, אשר אפשר למשש אותו. לדוגמה: על עמוד אחד מדביקים סוגי אדמה שונים. לעמוד אחר מצמידים זרעים מסוגים שונים בגדלים שונים. אפשר לאסוף זרעים מכל סוג לחוד בתוך שקיות קטנות שקופות. על כל עמוד אפשר להניח פריט הקשור לנושא עבודת האדמה לפי בחירת הילדים, מוסיפים לו סיפור ומעטרים.
- אפשר להביא לגן בולים מאוירים באיורי עזרים מתחום החקלאות.

סיור במאפייה

- מסיירים במאפייה וצופים בתהליך הכנת לחם.
- מבקרים בחנות לממכר מיני מאפה.
- מעלים רשמי סיור עם הגננת במלל ובכתב, ומעודדים הבעה ביצירה.

מכינים עיסה / אריאלה רובין

שָׁמְתִי קֶמַח,
שָׁמְרִים וּמִים
לִשְׁתִּי, לִשְׁתִּי
בְּשֵׁתִי יָדַיִם,
כְּסִיתִי בְּמַפִּית,
הִמְתַּנְתִּי שְׁעָתִים,
וְהַעֲסָה עָלְתָה,
תִּפְחָה כְּפָלִים.
נָכִין מֵאֲפָה
לְשַׁבֵּת, גַּם לְחוֹל,
בְּאוֹ חֲבֵרָה
יָדַיִם נָטְלָה,
נִבְרָךְ: "הַמוֹצֵיא"
וְנֹשֵׁב לֶאֱכֹל.

תמונה 13 | מכינים עיסה

בסיפור **מן הזרע אל הלחם** מסוכם תהליך הכנת לחם מהזריעה עד לאפייה. הסיפור ארוך, ואולי בשביל חלק מהילדים הוא גם מורכב, כי יש בו מושגים בלתי מוכרים למי שאינם חיים בסביבה חקלאית. הגננת עשויה לחלק את הסיפור כראות עיניה, ולהמחישו כיד הדמיון הטובה עליה כדי להקל על הילדים לקלוט את התהליך.

מן הזרע אל הלחם / אריאלה רובין

אני זרע קטנטן של חיטה, נסעתי בתוך שק על עגלה עם חבריי הזירעונים,

כמה נעים!! כמה חמים!!

צפוף לי טוב עם חברים.

לפתע נלקח השק ונפתח, נשפכתי אל המזרעה ומן המזרעה צנחתי עם חבריי הזירעונים ישר אל חיק האדמה החומה.

איזו שמחה, איזו שמחה,

כולנו כאן יחד כבתוך "שמיכה"...

פתאום נשבה רוח. רוח ים הביאה ענן, שבא לו ונעלם. לאחר דקות הוא שב והביא עמו גדודי גדודים של עננים. עננים גדולים, כבדים, מלאי מים, שהחלו להמטיר גשם משמים.

ירד לו הגשם יומיים, שלושה, מטר לברכה. הבטתי סביבי ולא האמנתי למראה עיניי, ראיתי כי כל זרע תפח, שָׁמַן והתמלא. כל חבריי נראו שמנמנים, עגלגלים וכאילו מחביאים הם סוד גדול.

פִּיךְ פוּךְ פִּיךְ פוּךְ

הביטו וראו גם אני נפוח!

בוקר אחד שמעתי קול פִּי-פִּי-פִּי-פִּי מתפצח, מתוך כרסי השמנמנה פִּיךְ לו גבעול, ארוך כמו שרוך וירק כמו דשא. אך הוא לא היה דשא, הוא היה גבעול של חיטה.

פִּיץ פוּץ פִּיץ

מן הזרע גבעול הציץ.

היו ימי שמש, היו ימי גשם - גבעולי הצמיח שבלת, ובשבלת גרעינים עטופים בגלומה. הבטתי סביבי, לא האמנתי למראה עיניי, השדה כ-ו-ל-ו מלא בשבלי זהב, וראו כמה אנו גדו-לים, מל-אים, מתכופפים מכובד המשא.

תמונה 14 | פעילות בשדה

**שבלי זהב מתנדנדות בשיר,
מחכות שיגיעו ימי הקציר.**

מקצרה הגיעה לשדה בקול רעש מחריש אֶזְנִים.

**אנחנו לא פחדנו,
לקראתה כ-ל-נו שמחנו,
סיב סוב סבב הגלגל,
קציר קצר נקצרנו חיש קל,
טחין טחון נטחנו עד דק -
ושוב כולנו יחד בשק.**

הועמסנו כולנו על משאית, נסענו שעה ואולי שעתיים, עד שנגלה לנו שלט מאיר עיניים:
"המאפייה של אפרים".

נדחקנו לנפה ענ-קית. למזלנו הצלחנו להשתחל מבעד לחרירים קטנ-ט-נים ואז הוכנסנו יחד למערבל...חי...חה...חו...חי...חה...חו.

כמעט התפקעתי מצחוק, אילו דגדוגים, כמה ערבולים! בסוף נהיינו כולנו מאוחדים. עוד שעה עברה, ואנו נראינו שונים לגמרי. צרו מאתנו צורות שונות: לחם, לחמניות ואפילו חלות, אך עלינו שוב היה לחכות. לבסוף הוכנסנו לתנור, שם תפחנו, ומן החום הזהבנו והשחמנו, והריח... וואו הריח... כן הריח... עד עכשיו מדגדג לי האף!

**פעם הייתי זרע קטנטן,
עכשיו אני לחם גדול ושמן,
"ברוך... המוציא לחם מן הארץ"
ואתם - אִמְרו אמן.**

תמונה 15 |

4. "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ" (דברים ח', י)

"וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ" (דברים ח', י)

- סעודות וברכות
- חלות לשבת
- סעודות חגיגות
- מזון ודרך אכילתו
- שינוי ברכה בעקבות עיבוד מזון
- סוגי ברכות
- מדוע מברכים
- חידון ברכות
- הפיצה של ניצה
- האבטיח המבולבל
- מוכר האבטיחים
- "המוציא לָחֶם"
- חידון לתיאבון
- מדריך לברכות
- נושאים לשיחה
- תצוגת נטלות
- ברכות לאחר סעודה

סעודות וברכות

- משוחחים על סוגי **סעודות מצווה** ורשות.
סעודות מצווה:
« שלוש סעודות בשבת
« סעודת ראש חודש
« סעודות בחגים - בליל הסדר, בפורים
• לאחר ברית מילה, או פדיון הבן
• סעודת שבע ברכות בחתונה ובמשך השבוע שאחריה.
• סעודת סדר ט"ו בשבט, מנהג שהיה נהוג בצפת, בזמן המקובלים, ובימינו התקבל בקהילות רבות בישראל.
• מבררים אילו ברכות מברכים בכל אחת מהסעודות השונות [ראו להלן בסעיף "ואכלת ושבעת והותרת"].
• משוחחים על סעודות חגיגיות שהילדים מכירים, כמו: מסיבת יום הולדת, סעודה מיוחדת בראש חודש, מסיבת סיום בגן, ועל אופייה הייחודי של כל מסיבה.
• משוחחים על מיני מזון ייחודיים שמגישים בסעודות השונות.
• משוחחים על **סעודות מצווה** שהילדים מכירים ועל מאפייניהן, למשל על סעודת "ברית מילה", או "שבע ברכות".
מבררים [באמצעות הגננת או ההורים] את המקור לסעודות מצווה השונות ואת משמעותן.
• אפשר להכין טבלה שבצידה האחד תמונה של סעודה ומצדה האחר תמונות של המאכלים המאפיינים את סוג הסעודה. חשוב לייצג את **מאפייני המזון של העדות השונות**.
• מביאים מהבית תצלומים של סעודות שונות במשפחה המצומצמת או המורחבת.
• מניחים את התצלומים בתצוגה לשם התבוננות ולשם.

- מכינים מיני מאפה לכבוד שבת או מועד, על מנת לחוש **משחק משוב** את החוויה ואת משמעות האמרה:

"מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת" [תלמוד בבלי, עבודה זרה ג, ע"א].

- אפשר להכין לפני שבת או חג מיני מאפה, תבשיל או מרקחת אופייניים, כמו: **חלות לשבת, סופגניות לחנוכה, אוזני המן לפורים.**

- לאחר שחוו הילדים את חוויות ההכנות לשבת ולחגים, משוחחים על ההכנות לשבת. כדי להדגיש את חשיבותה של השבת. רצוי לשוחח על **ערכי השבת וחשיבותם על פי מקורותינו.**

מומלץ לספר את הסיפורים שבהם מתאפיינת החשיבות של כיבוד השבת שבאה לידי ביטוי בהכנות לקראתה, כי **"מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת"**.

אחד הסיפורים הוא **"יוסף מוקיר שבת"**, [על פי תלמוד בבלי, שבת, קיט, ע"א]

מאת מירי ברוך, **סיפורים לקראת שבת**, עמ' 32.

חלות לשבת / אריאלה רובין

כְּשֶׁאֲנִי עוֹבֶרֶת לַיָּד הַמְּאֻפֵּיָה
עוֹלָה בְּאִפִּי רִיחַ נִפְלָא,
וְאֲנִי מִבְקֶשֶׁת רְשׁוֹת לְהִכָּנֵס
לְרֵאוֹת מָה אָפוּ וְכָל מָה שֵׁיֵשׁ.
וּבְיוֹם חֲמִשִּׁי, הָרִיחַ נִפְלָא עַד מָאד
הָרִי לְכַבוֹד שַׁבָּת אוֹפִים שֵׁם חֳלוֹת.
וְאָז... אָמָא וְאֲנִי,
יָד בְּיָד לַמְּאֻפֵּיָה נִכְנָסוֹת
וְקוֹנוֹת צֶמֶד חֳלוֹת.
וּבְלֵיל שַׁבָּת, לְאַחַר הַקִּדּוּשׁ
נוֹטְלִים יָדַיִם וּמְצַפִּים בְּרִגּוּשׁ,
מְבָרְכִים "הַמוֹצֵיא", אוֹכְלִים חֶלֶה
- מְאֻפָּה מִיָּחָד לְשַׁבָּת הַמְּלֻכָּה.

סעודות חגיגות

- מיישמים את תוכן השיחות שהוזכרו לעיל בסעודה חגיגית, והכנתה בעזרת הילדים לפי התנאים הקיימים בגן.
- « עריכת שולחן חגיגי לכבוד שבת או ראש חודש, פריסת מפה, עריכת שולחן בכלים מיוחדים ובקישוטים מתאימים.

תמונה 16 | שולחן ערוך לסעודה חגיגית

- מתייחסים לדרך האכילה לצורת הישיבה, כמו: לחגים, ל"סדר ט"ו בשבט" שהתחדש בימינו ובפסח לסעודת "ליל הסדר".
- מזכירים וחוזרים על ברכות הנאמרות לפני הסעודה ואחריה.

מזון ודרך אכילתו

- משוחחים על מזון:
 - « חלקי צמחים הנאכלים ואחרים שאינם נאכלים
 - « ההבדלים בין מזון טבעי למזון מעובד
 - « הצורך לעבד מזון ועל דרכים לעיבודו.
- מתנסים בעיבוד מזון.
- משערים אילו שינויים יחולו במזון בעת עיבודו, ובעת עיבוד המזון
- משוחחים על שינויים במראה, בצבע, בטעם ובריח.
- משוחחים על דרכים שונות של עיבוד מזון:
 - טיגון, בישול, אפייה, חביצת (הכנת) גבינה
- לאחר ההתנסות מבררים אילו מן ההשערות התאמתו.
- חשוב לשלב לכל סוג מזון את הברכה המתאימה לו.

תמונה 17 | ילד מטגן במחבת

שינוי ברכה בעקבות עיבוד מזון

- מבררים מדוע מברכים ברכות שונות על פירות שונים ועל מאכל או משקה המעובדים מהם, כמו: ענבים, יין, מיץ ענבים, משקה קל בטעם ענבים או מיני מרקחת.

הספר **וזאת הברכה**, מאת הרב אלכסנדר אריה מנדלבוים, מוצע כספר עיון בנושא הברכות.

- מתנסים בעיבוד מזון שעקב עיבודו משתנה הברכה:

« מכינים מיני מאפה מחיטה ומשעורה

« סוחטים מיץ מפירות שונים

« מכינים תירוש ויין

« מכינים לפתן וריבה מפירות.

סוגי ברכות

- מבררים מהי ברכה ומדוע מברכים?
- משוחחים על ברכות של מאכלים שונים שהילדים מכירים.

למחנכים: מומלץ לקרוא באוזני הילדים קטע מנאומו של הסופר ש"י עגנון, מתוך מעצמי אל עצמי עמוד 58, שעניינו הוא ברכות, על פי משנה ברכות, פרק ו.

- מבררים אילו ברכות, לאו דווקא על מאכלים, מכירים הילדים
- ובאילו אירועים נוהגים לברך: על הנר, על הבשמים בהבדלה.
- משוחחים על ברכות הנאמרות באירועים כמו "ברית מילה" ו"שבע ברכות", ברכת "לישב בסוכה".

מדוע מברכים?

- מאזינים למובאות מן המקורות שעניינן ברכה כפי שכתוב:
"אמרו ברוך א-ל עולם שאכלנו משלו" [שולחן ערוך אורח חיים, סימן קצ"ב].
"וְאָכַלְתָּ, וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ" (דברים ח', י)
מאזינים לאגדה: כיצד לימד אברהם אבינו את ברכת המזון, מתוך יוכבד סגל, **כה עשו חכמינו**, חלק ב', עמוד 49.

קובץ החידות הבא מוסב על ברכות שונות. החידות מוגשות אמנם במרוכז, אך מומלץ להביא כל אחת מהן בפני הילדים כאשר משוחחים על המזון המתאים לברכה. "חידון הברכות" ו"חידון לתיאבון", אמורים להזכיר לילדים בדרך קלילה וקליטה את הברכה המתאימה למאכל. בכל חידה אפשר להפסיק לקרוא בקול רם לאחר השאלה: מה אברך? כדי לאפשר לילדים לומר מהי הברכה המתאימה.

תמונה 18 | בורא מיני מזונות

חידון ברכות / לאה קפלן

א

יִצְאָתִי לַמָּטֶע
 קִטְפָּתִי תַפּוּחַ,
 יִשְׁבְּתִי תַחַת עֵץ
 לֶאֱכֹל וְלִנְנוֹחַ.
 מִי לִי יִיעֵץ,
 מָה אֲבָרֶךְ?
 אֲנִי אֲבָרֶךְ:
 "בּוֹרֵא פְרֵי הָעֵץ".

ב

הִלְכָּתִי לַחֲנוּת,
 קִנִּיתִי לִי אֲרֻטִּיק,
 וּמִיד לֹאשָׁפָה
 הִשְׁלַכְתִּי אֶת הַמַּסָּטִיק.
 מָה אֲבָרֶךְ?
 עֲנֵנוּ לִי בְקוֹל!
 - אֲנִי אֲבָרֶךְ:
 אֲבָרֶךְ... שֶׁהַכֹּל..."

ג

קִטְפָּתִי תוֹת שָׂדֶה,
 שְׁטַפָּתִי אוֹתוֹ הֵיטֵב.
 אֲנִי אוֹהֵב אָדָם
 אֲזִגְם תוֹת אֲנִי אוֹהֵב.
 אַךְ מָה אֲבָרֶךְ,
 הַגִּידוּ לִי מָה...?
 אֲנִי אֲבָרֶךְ:
 "בּוֹרֵא פְרֵי הָאֲדָמָה".

ד

אֲבָא הַכִּין סֶלֶט
 לְכָל בְּנֵי הַבַּיִת,
 אֲבָל אֲנִי מַעְדִּיף
 לֶאֱכֹל כֶּק זֵית.
 אֲזִ מָה אֲבָרֶךְ?
 בְּמִי אֶעֱעֵץ?
 - אֲנִי אֲבָרֶךְ:
 "בּוֹרֵא פְרֵי הָעֵץ".

ה

הִלְכָּתִי לַחֲנוּת
 קִנִּיתִי שׁוֹקוֹלָד.
 הוֹ, כַּמָּה מְתוֹק,
 אֲשֵׁב לִי וְאַסְעֵד.
 מָה אֲבָרֶךְ?
 אֲמָרוּ אִישׁ בְּתוֹרוֹ:
 אֲנִי אֲבָרֶךְ:
 "שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בְּדַבְּרוֹ".

ו

אֲמָא רִדְדָה בָּצֵק,
 מִלָּאָה בְּצֻמוּקִים,
 נִתְּנָה לִי קֶצֶת לְטַעֵם,
 לְבִדֵּק אִם זֶה טַעִים.
 אַךְ מָה אֲבָרֶךְ?
 אֲמָרוּ אִישׁ בְּתוֹרוֹ.
 מִי שִׁיּוּדֵעַ
 יֹאמֶר אֶת דְּבָרוֹ.

ז

ביגלה, ביגלה,
קוראים לו גם כַּעַךְ,
גם כַּךְ וגם כָּךְ
אני אוהב אותו כל כַּךְ!
אך מה מְבַרְכִים?
הואילו לענות!
- עליו מְבַרְכִים:
"בּוֹרָא מִיְּנֵי מְזוֹנוֹת".

ח

בְּאַרְגֵּז הַלֶּחֶם
גְּלִיתִי פֶתָה.
פֶתָה טְעִימָה,
אם עֵדִין לא גְּלִיתִי.
מָה אֲבַרְךָ?
מִי תְשׁוּבָה לִי יִמְצִיא?
- אֲנִי אֲבַרְךָ
בְּרַכַּת "הַמוֹצִיא..."

ט

הַדֶּלֶקֶנוּ מְדוּכָה,
צָלִינוּ תְּפוּדִים,
הוֹצֵאנוּ בְּזִהִירוֹת
וְכַבְדֵּנוּ אֶת הַיְלָדִים.
כִּיצַד נְבַרְךָ,
אֲמָרוּ לָנוּ מָה...?
- נְבַרְךָ:
"בּוֹרָא פְּרֵי הָאָדָמָה".

י

אם אֲכַל בִּנְנָה,
אף פֶּעַם לא אֲשַׁכַּח
אֶת הַקְּלָפָה הַזֹּהֶבָה
לְהַשְׁלִיךְ לַפֶּח.
אך מָה אֲבַרְךָ?
אני יוֹדֵעַ מָה:
- אֲנִי אֲבַרְךָ:
"בּוֹרָא פְּרֵי הָאָדָמָה".

יא

לְחֻמְנִיָּה עֲגָלָה
בְּתוֹךְ הַסֵּל יִשְׁבָּה
וְהִסְתַּכְּלָה עַל יְלָדָה
שֶׁהִיטָה רֵעֵבָה.
"יְלָדָנָת חֲמוּדָה,
הֵאֵם אוֹתִי תִרְצִי?
וּמָה תְּבָרְכִי?"
- תְּבָרְכִי "הַמוֹצִיא".

יב

"בּוֹרָא פְּרֵי הַגֶּפֶן"
בְּרַכָּתִי וְלִגְמָתִי,
מִשְׁקָה חֲרִיף וגם מִתּוֹק,
אף פֶּעַם לא טַעַמְתִּי!
מָהוּ הַמִּשְׁקָה?
לא גְּלִיתֶם עֵדִין?
- אֲנִי שְׁתִּיתִי עוֹד וְעוֹד
מִתּוֹךְ כּוֹסִית, יֵין.

דקלום "הפיצה של ניצה" נוגע בשתי נקודות חשובות:

האחת - גם כאשר רוצים מאוד, מאוד לאכול, יש לזכור כי לפני האכילה מברכים.
השנית - נדגיש כי כאשר אין יודעים איזו ברכה יש לברך, ואין במי להיעזר, מברכים ברכת "...שהכל נהיה בדברו". חשוב לזכור כי "ספק ברכות-להקל" אינו דרך חיים אלא כאשר אין ברירה. ועכשיו בתיאבון!

תמונה 19 | הפיצה של ניצה

הפיצה של ניצה / לאה קפלן

אמא של ניצה	"ניצה, גם על פיצה
קנתה לה פיצה	צריך לברך!"
עגולה, אדמדמה,	פיצה היא פתה?
מבעבעת וחמה.	פיצה היא עגה?
הציצה ניצה בפיצה	מה יותר טעים בפיצה
"מ...מ...מ... תאנה לעינים"	הבצק או הגבינה?
וכמעט נעצה	מברכים "המוציא"?
בפיצה שנים.	"מזונות"? "שהכל"?
אמא הביטה	אמרו נא לניצה -
במבט מחיך:	היא רוצה לאכל.

דנים בבעיה איזו ברכה מברכים על פיצה:

- האם אכילתה היא עיקר הסעודה או שהיא בגדר חטיף?
 - האם מילוי הגבינה, הזיתים, הפטריות וכדו' מתרווח על הבצק?
 - האם רוטב העגבניות [קטשופ] שעליה, מחלחל פנימה ומתערב בבצק במידה ניכרת?
- בעקבות כל האמור לעיל, המליצו חלק מן הפוסקים, שקודם יאכל האדם לחם, שעליו נטל ידיים וברך "המוציא", ואחר כך יאכל את הפיצה.

עיקר הדקלום "האבטיח המבולבל" עניינו תסכול,
מפני שהאבטיח עצמו, אינו יודע אם הוא ירק או פרי,
והשאלה הנשאלת היא: "איזו ברכה מברכים עליו?"

מוכר האבטיחים / לאה קפלן

מוכר אבטיחים
מכריז בקול
"אבטיח. אבטיח
בזיל הזול,
אבטיח מתוק,
אבטיח אדם
אכלו אבטיח
רק היום - רק היום
אכלו אבטיח
וכבדו את האורחים!"
- התדעו ילדים
מה עליו מברכים?"

האבטיח המבלבל / לאה קפלן

אבטיח נפוח	אוכלים אותי שלם
ירק, עגלגל	או פורסים לפרוסות?
שכב בשדה,	סוחטים ממני מיץ
תוהה ומבלבל	או נוגסים נגיסות?
"מה אני?" חשב	אני מנה ראשונה
"ומי אני בכלל?"	או האם אני קנוח?
את שכניו בשדה,	והברכה? כמו על חסה
האבטיח שאל	או כמו על תפוח?"
האם אני ירק?	האבטיח שכב בשדה,
האם אני פרי?	והיה מבלבל
אוכלים אותי יבש?	כי לא ידע מי הוא
אוכלים אותי טרי?	ומה הוא בכלל.

"המוציא לחם מן הארץ"

הצעות לפעילויות:

- מכינים מיני לחם כפי שנוהגים להכינו בארצות שונות (בנושא הלכות שעיסוקן בהכנת מאפים ומוצרי לחם).
- עורכים בגן סדנה ובה הורים וילדים אופים לחם, לחמניות, פיתות או ביגל,
- על פי מתכונים שמביאים מהבית. הכנת העיסה והאפייה נעשות בגן.
- אפשר להביא לגן מיני לחם כפי שהכינו בארץ המוצא של המשפחה.

מסיקים מסקנה: למרות השוני במראה או בטעם,
הברכה על סוגי לחם שונים – זהה.

חידון לתאבון / לאה קפלן

דודה מרגלית

אוהבת ילדים
לכן היא מכבדת
אותם בכבודים.

לפני הסעודה

חדה היא חידון
וכך היא מעוררת
בהם תאבון.

הביטו על השלחן
בכל המגדנות,
על מה נברך

"...מיני מזונות?"

על ... ועל ... ועל ... ועל ...

דודה מרגלית

אוהבת ילדים
לכן היא מכבדת
אותם בכבודים.

בטרם יאכלו,

אותם היא מזמינה

לבחר מה שירצו

מפרות גנה.

על מה נברך

"בורא פרי האדמה?"

חשבו ילדים
ואמרו נא לי מה?
בחרתי ב... בחרתי ב...

דודה מרגלית

אוהבת ילדים
לכן היא מכבדת
אותם בכבודים.

מזמינה את האורחים
לבקר בפרדס
ומי שמתחשק לו
קוטף ומטפס.
על מה מברכים

"בורא פרי העץ?"

הייתי רוצה
עמכם להתייעץ:
על ... ועל ... ועל ... ועל ...

דודה מרגלית

אוהבת ילדים
לכן היא מכבדת
אותם בכבודים.

את המקרר פותחת
ומוציאה לה בקבוקים,
"מה תשתו?" שואלת
כמו שרת משקים.

על מה מברכים
"שהכל נהיה בדברו?"
אמרו נא ילדים
כל אחד בתורו!
על ... ועל ... ועל ... ועל ...

דודה מרגלית

לילדים הכל תתן
ומה הם יתנו לה?
- זכות לומר "אמן".

תמונה 20 | סוגי ברכות

מדריך לברכות

- מכינים מדריך לסוגי הברכות.
- מבהירים את תפקיד ה"מדריך לברכות".
- הצעות לפעילויות
- הילדים בעזרת הגננת מחליטים מה יהיו הקריטריונים שעל פיהם יערך המדריך.
[בוחרים סמליל (לוגו) לכל סוג של הברכות].
- מחליטים על צורת המדריך
- בוחרים בתצלומים או בציורים של מזון שכדאי לכלול בו.
- מחליטים כיצד ייכתבו המתכונים: בידי הילדים, או באמצעות מחשב, בידי הילדים עצמם או בעזרת מבוגר.
- מכינים מדריך משותף לשימוש בגן ומדריך אישי לכל ילדה ולכל ילד.
[ילדים שאינם יודעים איזו ברכה עליהם לברך על מזון מסוים, יכולים לעלעל ב"מדריך לברכות" ולגלות את הברכה המתאימה].
- אם במהלך הכנת המדריך נתקלים בבעיה כלשהי, אפשר לעיין במקורות שונים.
אפשר להיוועץ ב"רב הגן" (בגני ילדים שיש בהם רב), ברב השכונה או ברב היישוב או בהורים.

נושאים לשיחה

- כאשר עוסקים בברכת "המוציא" עוסקים תחילה בנטילת ידיים ובברכתה.
- ילדים מביאים כלי קיבול שונים לנוזלים מהגן ומהחצר ובודקים באילו מהם ראוי לנטול ידיים. מנמקים מדוע כלי זה או אחר מתאים או שאינו מתאים לנטילת ידיים.
- כיצד אוכלים לחם במקום שבו אין מים לנטילת ידיים?

תצוגת נטלות

- מביאים נטלות לגן, מניחים אותן בתצוגה ומתייחסים לחומר, לגודל, לצורה ולעיטור של כל אחת מהן.

ברכות לאחר סעודה

- משוחחים עם הילדים על סוג הברכה שמברכים אחרי ארוחה?
- מתי מברכים "ברכת המזון"?
- מהו "המזון" שלאחר אכילתו מברכים "ברכת המזון"?
- מהו "המזון" שלאחר אכילתו מברכים "ברכה מעין שלוש" ("ברכה אחרונה")?
- מהו "המזון" שלאחר אכילתו מברכים ברכת "בורא נפשות"?

5. מזון ומצוות

מזון ומצוות

- מצוות הקשורות למזון
- מזון וברכה
- פעילויות שעיסוקם מזון וברכות
- חנות כל בו
- משחקי זיהוי
- הכנת קמח
- מן הזרע אל הלחם
- בעקבות סיפור או שיר

מצוות הקשורות למזון

- משוחחים על מצוות מעשיות הקשורות בהכנת המזון.

דוגמאות:

בעת אפייה: ניפוי - מבררים מה מנפים, כיצד מנפים ולשם מה מנפים?

הפרשת חלה - מה מפרישים וממה? מה מברכים ומה עושים עם החלק שהופרש, מה עשו בזמן שבית המקדש היה קיים בחלק שהפרישו?

הפרשת תרומות ומעשרות - מה מעשרים? כיצד מעשרים? מה עושים כיום ב"מעשר"? בגנים בהם הכינו גינה אפשר לקשור את הנושא לעשייה.

בעת הכנת תבשיל או סלט: בוררים אם אין חרקים בפרי או בירק (כגון בתמרים, באפרסקים בחסה, או בכרוב)

לבירור הלכתי יש לבדוק במקורות התורניים בהשתתפות הילדים.
אפשר גם לברר אצל רב המקום.

מזון וברכה

- מתנסים בהכנת מזון ומקיימים את המצוות הקשורות בו.
- אופים חלות או עוגות: **מנפים** את הקמח ו**מפרישים חלה** (אם משקל הקמח מצריך זאת).
- מכינים מעדנים וריבות מפירות שונים ו**מברכים** עליהם כאוכל מעובד שצורתו שונתה.
- מכינים כרטיסים וכותבים עליהם **ברכות שונות** ומעטרים אותם.
- יוצרים "תליון לבקבוק יין", וכותבים עליו את הברכה הנאמרת על יין.
- מעטרים **בִּרְכּוֹן** אישי, ואפשר גם זמירון.
- יוצרים בובות ל"בובטרון" ומשתמשים בהן כדי להמחזיז סיפור שעניינו הכנת מזון ו**הברכה** הנאמרת על אותו מזון.

פעילויות שעיסוקם במזון וברכות

- מציגים מיני מזון בצירוף כרטיסים שעליהם **הברכה המתאימה**.
- ממיינים כרטיסים שעליהם צילומים של מוצרי מזון, או ממיינים את המזון עצמו, על פי **קריטריונים שונים**.
- עורכים **מִיָּנִים** שונים של מזון. הילד המשחק בוחר ארבעה - חמישה מיני מזונות שעליהם מברכים ברכה זהה, ומין אחד של מזון שעליו מברכים ברכה שונה.
- על הילדים לזהות במזונות אמיתיים או בתמונות, **איזה מזון יוצא דופן**.
- מכינים **לוטו ברכות**.

חנות היא דגם לפעילות אינטגרטיבית הכוללת תכנון, יישום ידע ופעילות אוריינית.

- מתכננים פתיחת **חנות למכירת מצרכי מזון**, בבחינת סוף מעשה במחשבה תחילה כגון: ארגון מקום, ריהוט, מצרכים.
- **מאתרים מקום נוח בגן או בחצר שבו תיפתח החנות.**
- מתכננים את חלל החנות.
- מכינים "שלטים" שונים ועליהם: שם החנות, שמות המצרכים, מחיריהם ו**תעודת הכשר** ומניחים אותם במקומות המתאימים.
- מסבירים מהי **תעודת הכשר** ומשוחחים על הצורך בה.
- מוסיפים אבזרים הנחוצים לקיום מצוות בתחום המזון, לחלקת הבובות: **נטלה**, מגבות נייר, כרטיסי "**מה מברכים**".

משחק זיהוי

מזהים סוגי מזון בעיניים עצומות, באמצעות החושים.

תמונה 21 |

כלים מימים עברו

הכנת קמח

- מתנסים בכתישת גרגרי חיטה באמצעות עלי ומכתש, מטחנת קפה ישנה (אם אפשר להביא מהבית), אבנים גדולות.
- מבהירים מה היה בעבר תפקיד אבן השֶׁכֶב ואבן הֶרְכָּב.
- משוחחים על כתישת גרגרי החיטה בימים עברו ועל אופן טחינתם כיום.
- מסיירים במקום שבו טוחנים קמח, וגם בטחנת רוח עתיקה
- אפשר להיעזר בתמונות, בסיפור או בסרטון העוסקים בנושא.

לסיכום הפרק, ולאחר הסיורים והפעילויות שנעשו, מומלץ לספר שוב את הסיפור "מן הזרע אל הלחם" ולחזק בכך את המושגים והתהליכים שהתבררו לילדים מהזריעה עד האפייה.

בעקבות סיפור או שיר

- ממחזים סיפור הקשור לאחת מיחידות התוכן. ההמחזה מתבצעת על ידי הילדים או בתיווך מבוגר. מעלים הצגה במליאה.
- נעזרים באבזרים מתאימים מחלקת הבובות או שיוצרים אבזרים במיוחד להצגה.
- משוחחים על כתישת גרגרי החיטה בימים עברו ועל אופן טחינתם כיום.

יחידה
שנייה

"מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיִם.
שֶׁחֲזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחִמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ"

תפילה

יחידה שנייה - תפילה

מטרות /

1. ואני תפילתי

- "מוֹדָה אֲנִי" - "מוֹדָה אֲנִי"
- סוגי תפילות ומשמעותם
- תפילות ומשאלות אישיות
- תפילות מהמקורות
- היערכות לתפילה
- מקום התפילה
- מרכזיותה של ירושלים בתפילה

2. עזרים לתפילה

- סידור תפילה
- תשמישי קדושה
- תשמישי מצווה

3. הכרת בית הכנסת ותכולתו

- סיור בבית הכנסת
- ארון הקודש וספרי התורה
- פרוכת

- ספריית בית הכנסת
- סידורים בבית הכנסת
- חומשים בבית הכנסת
- "מרכז תורני" בגן
- אומן ואומנותו ותצוגת חפצי יודאיקה

4. תפילות ייחודיות

- התפילה לשלום המדינה וחייליה
- תפילת הדרך
- תפילת הדרך שלי

מטרות

מטרות אלו נוספות על המטרות המנוסחות במבוא.

- הילדים יבינו שתפילה היא ביטוי לקשר בינינו לבין בורא עולם.
- הילדים יבינו שהתפילה היא חלק בלתי נפרד מאורח החיים היהודי.
- הילדים יזדהו עם חשיבות התפילה, ויתחברו אליה דרך מבוגרים מהם.
- התפילה תיעשה **צורך אישי** של הילדים.
- הילדים יאזינו לנוסחי תפילה שונים של עדות ישראל, ויכירו מגוון של תפילות מולחנות.

1. "ואני תפילתי"

"אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק, אלא מתוך שמחה" (תלמוד בבלי, ברכות לא, ע"א).

יומם של יהודים נפתח בתפילת **מוֹדֵה אֲנִי** (ראו בסידור). כדי לחבב על הילדים תפילה זו, יש ליצור אווירה נעימה ולהעמיק את החוויה, על ידי השמעת שירים בחרוזים (ראו להלן) ושירי משוררים, המופנים אל הילדים להנאתם.

מוֹדֵה אֲנִי / אריאלה רובין

בְּבֹקֶר כְּשֶׁאֲנִי קָם,
 "מוֹדֵה אֲנִי לְפָנֶיךָ"
 אֲנִי אוֹמֵר בְּקוֹל כָּם,
 רוֹחֵץ פָּנַי, יְדַיִם נוֹטֵל
 וּמִתְפַּלֵּל: "תּוֹדָה, אֲדוֹן עוֹלָם,
 שֶׁנִּתַּתָּ לִי עֵינַיִם, לְרִאוֹת
 אֲנָשִׁים, צְמָחִים וְחַיּוֹת,
 וְאֵת כָּל הַיִּפִּי הַנִּמְצָא
 בָּיָם, בְּאֹרֶךְ וְעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה,
 בְּרוּךְ שֶׁבָרְאָתָּ הַכֹּל בְּחֶכְמָה.

כדי לבסס את מרכזיות התפילה והאמונה בקדוש ברוך הוא בעולמם של הילדים, חשוב לחזק בכל אחד ואחת מהם את תחושת השתייכותו לקבוצה.

באמצעות הגננת תביא הקבוצה לידי ביטוי את מאפייניה ותעצב לעצמה דפוסי התנהגות הקשורים לתפילה.

התפילה בגן מהווה אתגר רוחני לחוויית היחיד כחלק מהקבוצה.

כדי להפוך את התפילה לחוויה אישית וקבוצתית אפשר:

- לשבת במליאה ולוודא שלגננת יהיה קשר עין עם כל הילדים.
- מומלץ להתפלל מתוך סידור מאוּך לילדים, שנרכש או הוכן בגן.
- תפילות מסוימות אפשר להתפלל בעיניים עצומות.
- לשלב שירה בתפילה.
- אפשר לשלב מנגינות חדשות ומגוונות לקטעים מהתפילה.
- לעיתים מומלץ להתפלל בחיק הטבע.
- נעודד את הילדים לחבר משאלות ותפילות אישיות בלשונם.

סוגי תפילות ומשמעויותיהם

מעלים דרכים לשיג ושיח עם הקדוש ברוך הוא, הכוללים:

- תפילה בציבור
- תפילת יחיד
- "תפילה לעת מצוא"
- מהי תפילה?
- מי מתפלל ומתי מתפללים?
- תפילה בלחש ותפילה בקול רם, תפילה "בלב" או בניע שפתיים ללא קול.
- דנים בתחושות שמרגישים כשמתפללים.
- דנים בשאלה על מה מודים, ומדוע?
- דנים - מהי הודיה, לדוגמה: **ברכת הגומל**.
- דנים על משמעות של תפילות נבחרות - תפילת שבח כמו "הלל".
- תפילת בקשה לדוגמה: "שלח רפואה שלימה". גם "אתה חונן".
- בקשת סליחה ומחילה? לדוגמה: "אבינו מלכנו סלח לנו..."
- שרים שירים שעניינם תפילה, שבת, הודיה או בקשת סליחה.

תפלה שאני אוהב במיוחד / לאה קפלן

תמונה 22 | "שמע ישראל"

יש תפלה בסדור
שאני אוהב במיוחד,
"שמע ישראל"
ה' אלוֹקֵינוּ ה' אֶחָד."
אני עוֹצֵם עֵינַי
וּמְסַתִּיר אוֹתָן בִּיד,
אף אֶחָד לֹא רוֹאֶה
אני שֵׁם לְבַד,
אומֵר: "שִׁמְעֵ יִשְׂרָאֵל
ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד."

"... אַחַת, שְׁאַלְתִּי מֵאַתָּה ה'..." (תהלים כ"ז, ד)

תמונה 23

משאלות לב ובקשות:

- משוחחים על סוגי משאלות שאפשר לבקש מהקדוש ברוך הוא.
- דנים בנחיצות הבקשות של הילדים לעצמם, למשפחתם, עבור כלל ישראל, ועבור העולם.
- מביאים דוגמאות של ביטויים מסידור התפילה לבקשות או למשאלות אישיות, כגון:
"חַנְּנִי וְשִׁמְעַתְּ פִּתְּלִי", "נִצֵּר לְשׁוֹנֵי מִרְעָ..."
- ביטויי תפילה לצורכי הכלל, כגון:
« וְיִתֵּן טַל וּמָטָר לְבִרְכָּהּ ».
« שְׁלַח רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְחֹלֵי עַמְּךָ ».
« יְיָהּ רָצוֹן... שְׁתַּגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָנוּ בְּמַצְוֹתֶיךָ ».

בנושא התפילה האישית, מומלץ לקרוא את מאמרו של **יעקב הדני** על "הילד כמתפלל" במאמרו מובא כי הקב"ה שומע ונענה לתפילת תינוקות. הוא ממליץ על עידוד הביטוי האישי כדרך חינוכית ראויה וכן שלא ניטול מהילדים את טבעיות הביטוי האישי והספונטני. מן הראוי לאפשר ביטוי אותנטי לרגשי ליבם ולחוויותיהם הטבעיות של הילדים.

סימוכין לדבריו יש בתלמוד ירושלמי, (ברכות, פרק ט', הלכה א') מובא תיאור של סיטואציה דומה לזו שחוזה יונה הנביא, אלא שגיבור הסיפור הוא תינוק. צריך להסביר לילדים כי "תינוק" בלשון חז"ל הוא ילד שטרם מלאו לו שלוש עשרה שנה.

"...אמר רבי תנחומא מעשה בספינה אחת של עכו"ם, שהייתה פורשת מים הגדול והיה בה תינוק אחד יהודי; עמד מעליהם סער גדול בים ועמד כל אחד ואחד מהם והתחיל נוטל יראתו בידו וקורא ולא הועיל כלום. כיוון שראו שלא הועילו כלום אמרו לאותו יהודי: "בני קום קרא אל אלוקיך ששמענו שהוא עונה אתכם כשאתם צועקים אליו והוא גיבור", מיד עמד התינוק בכל לבו וצעק וקיבל ממנו הקב"ה תפילתו ושתק הים".

הרי כאן תפילתו של **תינוק** שמאפייניה ברורים: פנייה ישירה, בכל לבו, בצעקה, הקב"ה קיבל ממנו **תפילתו**... הוי אומר זוהי עבודה שבלב, תפילתו האישית הזכה של התינוק ותפילה כזו נענית.

תמונה 24 | עץ חיים היא למחזיקים בה

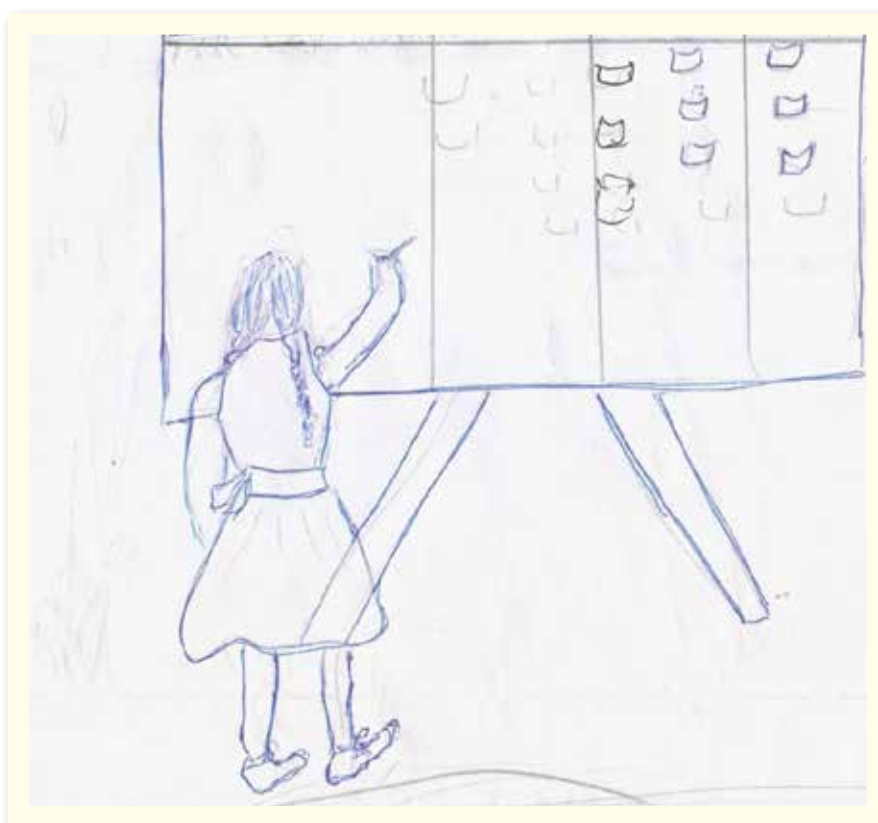
להלן דוגמה לתפילה אישית בשמחת תורה בהדגשה שאהבת הורים לילדיהם אינה תלויה במעשיהם.

שמחת תורה / אריאלה רובין

ובסוף אני אומר	בשמחת תורה
תפלה אישית, שלי,	בשמעמידים אותנו הילדים
אנא אלי - שמר על אבי ואמי	והטלית שמעלינו,
ועל כל משפחתי	ממש כמו חפה,
וחשוב:	אני נרגש וקצת רועד.
שיאהבו אותי תמיד - כמו שאני	בש"העולה" מבכר אותנו הילדים
היום, מחר ובכל הימים.	"המלאך הגואל..."
תודה לך רבון העולמים.	אני מרגיש שהלב בפנים, ממש צוהל.

- מומלץ לעודד את הילדים **"לחבר" בקשות ותפילות אישיות** הקשורות בצורכיהם האישיים ובאירועים ייחודיים.
- אפשר להכין עטיפה ל"סידור אישי" ולקשט אותה.
- אפשר לחבר תפילות ובקשות על ידי ילדים בתיווך הגננת, ולרכז אותם ל"ספר תפילות ובקשות" של ילדי הגן.
- תפילה אישית - מקליטים, כותבים, או מקלידים, ושולחים אותה למי שקשור לאירוע שהתפילה מתאימה לו (בין בצער בין בשמחה).
- אפשר לצרף את התפילה שהילדים חיברו ל**תלקיט** שלהם, שאותו יקבלו בסיום העיסוק בנושא, או בסוף העונה.

תמונה 25 | המשאלות שלי

תפילות ומשאלות אישיות

שילוב פעילויות בנושא התפילה לסיכום ולחיזוק הנושא:

- מכינים לוח משאלות, ותולים עליו כרטיסיות שעליהן נרשמות המשאלות השונות של ילדי הגן.
- אפשר למיין את המשאלות על פי קריטריונים שונים, כדי שהילדים יבחינו בסוגי המשאלות:
 - « משאלות אישיות
 - « משאלות עבור המשפחה
 - « משאלות עבור כלל ישראל,
 - « משאלות עבור כל העולם.
- מכינים לוח משאלות מחולק לטורים, על פי הקריטריונים שצוינו לעיל, כדי שהילדים יבחינו בסוגי המשאלות ובשייכותן לקטגוריה אותה הוא בוחר ואף להוסיף משאלות נוספות.
- כותבים את משאלות הלב באמצעים שונים, מדי פעם הגננת תשוחח שיחה אישית עם "כותב המשאלה" על אודות משאלתו וציפייתו.
- אפשר גם לשוחח עם הילדים במליאה על המשאלה בהסכמת הילד או ללא אזכור שמו, ולהאזין ולהתייחס למשאלותיהם האישיות.

תפילה לשלום / אריאלה רובין

היום בבית הכנסת
שר החזן במנגינה
תפילה לשלום החילים
וגם לשלום המדינה,
ואני כל הזמן חושבת
ולא כל כך מבינה
איך מברכים צבא שלם
וגם את כל המדינה.
ובכלל איך ובמה
מברכים מדינה.
זה נשמע מצחיק, מה?
שהמדינה תהיה בריאה!
ואם חלילה היא חולה
שתשכב במטה ותקבל תרופה,
וכשסוף-סוף היא תחלים
נברך אותה ב"ברוך רופא חולים"?
שאלתי את אמא
והיא נתנה לי הסברים.
עכשיו הדברים
הרבה יותר ברורים.

ואני רוצה לברך את המדינה,
שתהיה לה ולנו שמחה ורנה,
ובחפשות, יבלו חילות וחילים
בשלום, בשלום. ובנעימים.
ולואי שפלי הנשק יהיו מיתרים
ולארץ יעלו עולים רבים.
שיבנו ישובים בעמק ובהר!
והשלום יבא, אם לא היום אולי מחר.
וגם אתם חברים וחברות
הוסיפו משלכם הרבה ברכות,
וביחד נבקש מא-ל עליון
שעד מהרה יתגשם החלום.

דוגמאות לשירי "תפילה אישית"
עבור הכלל:

"תפילה אישית לשלום המדינה"
ו"תפילה לשלום החיילים".

היערכות לתפילה

- בנים מכינים מראש ציצית לברכה.
- בוחרים, מדי יום, באחד הילדים כ"בעל תפילה".
- "שליח הציבור" יתפלל בקול רם על יד "עמוד התפילה".
- שוקלים אילו קטעים מהתפילה כולם אומרים יחד ובקול רם, ואילו קטעים אומר "בעל התפילה" בקול והילדים חוזרים אחריו.
- אפשר לבחור מדי פעם בקטע מסוים מהתפילה כגון: **"מודה אני..."**, **"תורה ציווה לנו משה..."**, **"אדון עולם..."**, ולהסביר לילדים את משמעותו.
- אפשר להזמין לגן רב, אחד ההורים או בן משפחה בוגר, שישוחח עם הילדים על התפילה.
- האורח עשוי לספר לילדים אגדה, או חוויה ייחודית שהוא חווה הקשורים לתפילה, או להשמיע באוזניהם קטעי תפילה מולחנים.
- רצוי להקליט הורים מעדות שונות בקטעי תפילה שונים ולהשמיע את ההקלטות, בדרך זו הילדים יכירו מגוון נוסחי תפילה של עדות ישראל.

מי חָזַן? / לאה קפלן

על לוח צבעוני בגן	לַעֲמֹד לִפְנֵי כָלֵם, כְּמוֹ יֶלֶד גָּדוֹל,
בְּתוֹב בְּאוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת:	לְהַרְגִּישׁ בְּלֵב שָׁגֵם אֲנִי יָכוֹל.
שָׂמוּ שָׁל מִי שְׁהִיּוֹם חָזַן.	אֶז לָמָּה כְּשֶׁהֲגִיעַ תּוֹרִי לְהִיּוֹת חָזַן,
אֲנִי מִחְפֶּשֶׁת אֶת שְׁמִי. שְׁמִי: אִיתָן.	נִבְהַלְתִּי, וְאָמַרְתִּי: "אֲנִי מִצָּנָן?"
מִמִּי יָבֵא תּוֹרִי לְהִיּוֹת חָזַן?	אוֹלִי מִמָּהר אֶהְיֶה מוֹכֵן...

שַׁבָּת / אריאלה רובין

אוהבת להציץ / לאה קפלן

מדי שַׁבָּת וְחָג
עם אָבָא לְבֵית הַכְּנֶסֶת
אֲנִי צוֹעֵד יָד בְּיָד
אָנוּ שְׂמִיחִים לְהִשְׁתַּתֵּף בְּתַפִּלָּה,
בְּשִׂמְחָה, בְּאִמֶּר וּבְשִׂיכָה.
אָבֵל, כְּשִׁילֵד בֵּר-מִצּוֹה עוֹלָה לַתּוֹכָה
וּבִפְעַם הָרֵאוּשׁוֹנָה
קוֹרֵא בְּאָזְנִי כֹלֵם אֶת הַפְּרָשָׁה,
כִּי-לֵם מִתְרַגְּשִׁים,
וְאֲנִי וְהַיְלָדִים
עַל יָד בֵּר הַמִּצּוֹה עוֹמְדִים, קְרוֹב,
כְּדִי לַתִּפְסֵס סִכְרִיּוֹת לָרֹב.

אִמָּא וְאֲנִי עוֹמְדוֹת צַד בְּצַד,
בְּ"עֲזֶרֶת הַנָּשִׁים"
בְּתַפִּלָּה בְּשַׁבָּת.
אִמָּא אִמְרָה - בְּגִלְל שְׂאֲנִי בֵת -
שְׂאֲתַפְּלִל עַל יָדָהּ, וְזֶה דִּי נִחְמַד.
אֶת סִפְר הַתּוֹכָה, רוֹצָה אֲנִי לִרְאוֹת
וְאֶת אָבָא וְאֶחִי עֵטוּפֵי טְלִיתוֹת.
לִרְאוֹת וְלִשְׁמַע, אֲנִי כָל כֵּךְ רוֹצָה,
אֲז מִבֵּין הָרוֹחוֹת שְׂבִמְחִיצָה
פְּעַם, פְּעַמִּים אֲנִי מְצִיצָה,
וְאִמָּא מְחִיכָת, וְאֲנִי מְרַצָּה,
מִתַּפְּלֶלֶת עִם אִמָּא,
זוֹ עִם זוֹ צַד בְּצַד
זֶה חָשׁוֹב מְאֹד, וְגַם דִּי נִחְמַד.

השירים "שבת" ו"אוהבת להציץ" משקפים את נוכחותם, והרגשתם של ילדים בבית הכנסת.

בשיר "אוהבת להציץ" יש התייחסות למחיצה שבין עזרת הנשים לאולם התפילה

היכן ראוי להתפלל?

- משוחחים על מקומות הראויים לתפילה.
- הגננת תקרא באוזני הילדים מתוך ח"נ ביאליק וי"ח רבניצקי, **ספר האגדה**, חלק רביעי תפילה, עמוד ת"י סעיף קנ"ז]:
**"אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: כשאתה מתפלל, התפלל בבית כנסת שבעיך;
 ואם אין אתה יכול להתפלל בבית כנסת שבעיך, התפלל בתוך שדך;
 ואם אין אתה יכול להתפלל בתוך שדך, התפלל בתוך ביתך;
 ואם אין אתה יכול להתפלל בתוך ביתך, התפלל על מיטתך,
 ואם אין אתה יכול להתפלל על מיטתך, הרהר בלבך".**
- הילדים מאזינים למאמרי חז"ל שעניינם הוא **מקום תפילה** ודנים בו:
- משוחחים היכן נהגו להתפלל בימים עברו והיכן נוהגים להתפלל בימינו.
- מצלמים או מביאים תצלומים של מתפללים במצבים שונים ובמקומות שונים.
- אפשר להציג את התצלומים בתצוגה. התצוגה מאפשרת לילדים לעבד את חוויית התפילה במקומות השונים.

תפילות הכלולות בסידורים

- משוחחים על אודות תפילות שונות שחברו במשך הדורות. כגון:
"על הניסים", "ברכת הטוב והמטיב" ואחרות.
 אפשר לחשוף בפני הילדים מבנים לשוניים שונים של תפילות, כגון:
 « אותיות שם הממחבר המופיעות בראש כל משפט;
 « חריזה;
 « פתיחת משפטים באותיות האל"ף בי"ת כסדרן.

- מביאים מן התנ"ך מובאות של סוגי תפילה שונים כגון: תפילת בקשה, קינה או שירת הודיה, בקשות שיש בהן ביטוי אישי לרצון לקשר עם הקב"ה:
 « תפילה - וַתִּתְפַּלֵּל חֲנָה וַתֹּאמֶר (שמואל א', ב', א)
 « קינה - וַיִּקְנֶן דָּוִד אֶת הַקִּינָה הַזֹּאת (שמואל ב', א', יז)
 « שירה - אֶזְיִיר מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לֵה' וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר..."
 (שמות ט"ו, א).
 • להלן דוגמאות מהמקרא לסוגי תפילה אישית שניתן לפתח שיחות בעניינם:
 « " וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשָׂדֶה לִפְנוֹת עֶרֶב..." (בראשית כ"ד, סג)
 « "וְהָיָא מֶרֶת נֶפֶשׁ וַתִּתְפַּלֵּל עַל ה' וּבָכָה תְּבֻכָּה" (שמואל א', א', י)
 « "וְחָנָה הָיָא מְדַבֶּרֶת עַל לִבָּהּ רַק שְׁפָתֶיהָ נִעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמָע" (שמואל א, א', יג).

נשמיע לילדים את הדוגמאות הללו, כדי שיראו בתפילה אפשרות של פנייה אישית לקב"ה.

מקום תפילה

- מאזינים למובאות מן המקורות ומבהירים את המושגים:
 « מקדש מעט, ככתוב: וְאָהִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעֵט... : (יחזקאל י"א, טז)
 « בית כנסת - שימש גם כמקום כינוס, כנסת מלשון התכנסות.
 « בית תפילה, כפי שכתוב: וְשִׁמְחֹתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי...
 כִּי בֵיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים: (ישעיהו נ"ו, ז)
 « בית מדרש הוא בית כנסת לתפילה וללימוד תורה (על פי תלמוד בבלי שבת, טז, ע"א)

תפילה בבית הכנסת

- כדי להעצים את חוויית התפילה מומלץ לקיים את תפילת ראש חודש בבית הכנסת. ניתן להאזין לעיתים לקטע מקריאה בתורה במידה ויש מניין בשעה המתאימה.
- כדי שהילדים יתוודעו לקריאה בתורה בנוסחים שונים, מבקרים בבתי כנסת שונים בהם מתפללים בנוסחי עדות שונות.
- לפני חגים אפשר להעצים את חוויית התפילה על ידי התכנסות של כמה וכמה כיתות ילדי גן לתפילה חגיגית משותפת בבית כנסת, ולקיים בכך **בְּרַב עִם הַדָּרַת מֶלֶךְ** (משלי, י"ד, כח).

מרכזיותה של ירושלים בחיינו

- בשל היות ירושלים מרכזית בתפיסתנו הדתית, האמונית והלאומית, הבאנו נקודות לחשיבה על שילוב ירושלים בתפילה, בברכה ובאירועים שונים.
- מומלץ להסב את תשומת לב הילדים לתפילה כגון:
 « **וְלִירוּשָׁלַיִם עֵינֶיךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב** », (מתוך תפילת העמידה).
 « **לְבִרְכַת הַמַּזּוֹן "וּבִנְהָ יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ..."** »
 וכן לטקסים בעלי צביון דתי כגון:
 « **בעת שבירת כוס מתחת לחופה כזכר לחורבן בית המקדש, אומרים (או שרים את הפסוק: אִם אֶשְׁכַּח יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח יְמִינִי. (תהלים קל"ז, ה)** »
 « **ולטקס הממלכתי של השבעת חיילים ליד הכותל המערבי.** »
- אזכורים על **ירושלים** כערך דתי, היסטורי ותרבותי יושמעו באוזני הילדים לאורך שנת הלימודים. כמו כן תוצג **ירושלים** כבירת ישראל מאז ימי דוד המלך.

2. עזרים לתפילה - תשמישי קדושה

- מְזַמְּנִים לילדים **עזרים שונים לתפילה** כגון: סידור, ציצית או טלית, כדי לפתח בהם, הזדהות עם המבוגרים, ורצון לחקותם.
- מן הראוי שיימצא בגן **מגוון סידורים** ובהם גם סידורים המעוצבים עבור ילדים כדי שהם ידעו שיש סידורים שונים.

סידור התפילה

- מקיימים שיחה על הסידור: מה מזכירה המילה "סידור" לילדים.
- הצורך בסידור.
- אילו סידורים יש בגן.
- מומלץ להשתמש ב**סידור תפילה לילדים**, המלווה באיורים או בתצלומים המותאמים לילד.
- ילדים מספרים על סידור המועדף עליהם.
- מומלץ שלכל הילדים יהיה **סידור אישי** בגן.
- יש לעודד את הילדים להכין סידורים אישיים ולעטרם.
- מתכננים דרכים להתאמת הסידור לילדי הגן כגון: אפשר לצלם, מתוך סידור מתאים, קטעי תפילה שאותם מתפללים בגן, לכרוך אותם והילדים יכינו כריכות מעוטרת.
- מסמנים בסידור האישי את התפילות הנאמרות בגן, בסימון מוסכם לכל יחידת תפילה.
- משוחחים על התייחסות לסידור בשוֹנָה מן ההתייחסות לספר אחר.
- עורכים תצוגת סידורים ובה סידורים שהובאו מהבית.

שירים שהילדים מחברים בהשתתפות הגננת, ממחישים ומעצימים את החוויה ומעודדים את הילדים לחבר שירים נוספים הקשורים בנושא הנלמד. השירים המובאים במדריך נועדו לשעשע את המחנכים ואת הילדים ולעודדם לכתיבה.

סדור לכל אחד / לאה קפלן

בבית שלנו
ארון ספרים
בו יש מדף
ועליו סדורים.
יש סדור
עם כתב גדול,
יש סדור
בצבע כחל.
יש סדור
קטן, מצחיק,
שאותיותיו קטנטנות,
הוא גם נכנס לתיק.
אבא אוהב
את הסדור הגדול
שבלי משקפים
לקרא בו יכול.

את הסדור הקטן
אוהבת אמא,
ואל תוך ארנקה
מכניסה אותו פנימה.
בסדור המצור
אני מסתכל,
יושב, מתבונן
וגם מתפלל.
ואם במשפחה
יהיה תנוק נוסף,
נכין גם בשבילו
סדור על המדף.

תמונה 26 | סידור תפילה

- משוחחים על המושג "תשמישי קדושה" ומדוע נקראים כך.
- מרחיבים בנושא הברכות אותן מברכים על: ציצית, טלית, תפילין.
- משוחחים על שימוש בעצמים כמו גביע, פמוטות, מזוזה, והברכה שמברכים כאשר משתמשים בהם.
- מציגים תשמישי קדושה בתערוכה, מציבים אותם בקבוצות על פי קריטריונים שהילדים מציעים. (אפשר לשנות את דרך הצגת המוצגים מדי פעם עם שינוי הקריטריונים).

ציצית ותפקידה

- לבישת ציצית היא מצוות עשה על בגד שיש בו ארבע כנפות.
- מאזינים לפסוק שבו מצוות ציצית:
דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כְּנָפֵי בְגֵדֵיהֶם לְדֶרֶתָם וְנָתַנוּ עַל צִיצֵת הַכֹּנֶף פֶּתִיל תְּכֵלֶת: (במדבר ט"ו לח).
- משוחחים על תפקיד הציצית, כפי שכתוב:
וְרָאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם (במדבר ט"ו, לט)
- למה מתכוונים כשאומרים "טלית קטן".
- מציגים טליתות וציציות ומשוחחים על: מראה הציצית, על מספר כנפות (קצות) הבגד ועל התוספת שמוסיפים לכל כנף בבגד.
- מבהירים מושגים כגון "ארבע כנפות", "פתיל".
- אפשר להזמין את אחד האבות או מבוגר אחר, שידגים בפני הילדים כיצד קושרים את פתילי הציצית.
- חשוב שיימצאו בגן ציציות עבור ילדים שמסיבה כלשהי לא הביאו ציצית לגן.
- מי מתעטף בטלית? מתי והיכן מתעטפים?
- מדברים על השווה והשונה בין טלית לציצית.

- רצוי שהילדים יראו מגוון טליתות.
- דגם הפסים וצבע התכלת ב"דגל ישראל" מקורו בחוטי התכלת שבטלית.

"חנות" למכירת תשמישי קדושה

- הילדים מתכננים פתיחת חנות: ראו בנושא "הזן את הכול" פתיחת חנות,
- מעלים רעיונות לפרסום המוצרים.

3. הכרת בית כנסת ותכולתו

שיחה לקראת סיור בבית כנסת

- משוחחים על המושג "בית כנסת"
- מהו בית כנסת ומה עושים בו.
- מי הולך לבית כנסת ומתי הולכים?
- מעלים השערות לפני ההליכה לבית הכנסת. כגון: כיצד אפשר לזהות בית כנסת.
- משערים כיצד נראה בית הכנסת מבחוץ ומבפנים.
- אפשר להיעזר בתצלומים של בתי כנסת בסגנונות שונים, מתקופות שונות.
- דנים בשאלה כיצד יש להתנהג בבית כנסת, ומדוע צריך להתנהג בצורה מיוחדת ומכובדת.

סיור בבית כנסת

- סיור ראשון בבית הכנסת רצוי לערוך לקראת הימים הנוראים.
- בסיור מְפְנִים את תשומת לב הילדים:
 - « לארון הקודש, מקומו, מראהו, ותכולתו;
 - « לבימה, מקומה ותפקידה;
 - « לעמוד התפילה, מקומו ותפקידו;
 - « לצורת הישיבה בבית הכנסת;
 - « לספריית בית הכנסת;
 - « לעזרת הנשים.
- בעת הסיור רצוי לצלם את בית הכנסת מבית ומחוץ, או להסריט את הסיור, לערוך את התצלומים באלבום בתוספת כתוביות, או ציורים שיוכנו בידי

- מומלץ כי את הסיור בבית הכנסת, ינחה אדם בעל סמכות דתית, אשר יראה ויסביר לילדים על תכולת בית הכנסת וכן על חשיבות בית הכנסת בחיי היום יום שלנו.
- לאחר הסיור הילדים יעלו רשמים במלל וביצירה על מה שראו וחוו.

סדורים בבית הכנסת / אריאלה רובין

בשבת ובחג אני תמיד נכנסת, להתפלל, בנהוג, בין הנשים, בבית הכנסת.	ישנם הכרוכים בכריכה עבה, ואחרים עטיפתם דקה, דקה, אולי דקיקה	אכל אני אוהבת לראות בעיני, סדורים שהתפללו בהם רבים לפני.
מול ארון הסדורים אני נעצרת, מסתכלת, חושבת, ובסוף גם בוחרת.	ואני אוהבת לבחור לפעמים, דוקא בסדור שיש בו כתמים.	אז אני במקומי מיד מתישבת מדפדפת, מסתכלת מהרהרת, חושבת...
יש סדורים גדולים וקטנים, וכאלה שבטור מעוטרים.	הוא בכלל לא חדש את זה אני יודעת הוא כמעט מתפורר כשאני בו נוגעת.	אני מסתכלת מביטה בכתמים, וממשיכה בתפלה עתיקת הימים.

ארון הקודש וספרי התורה

- משוחחים על מקומו של **ארון הקודש** באולם בית הכנסת, על **הקשר** שבין מקום הארון ומקומה הגאוגרפי של **ירושלים**.
- מבהירים את ייחודו של ארון הקודש ותכולתו.
- משווים בין ארון קודש לבין ארונות אחרים.
- מתארים את ספר התורה.
- « משוחחים על ספרים נוספים הדומים לספר תורה.
- « משווים בין **ספר תורה מגולל לחומש**.
- « מסבירים על מה כותבים ספרי תורה, תפילין ומזוזות ובמה כותבים: **קלף וקולמוס**.
- « משוחחים על סופר סת"ם ועל תפקידו ומבהירים מושגים כגון: קלף, קולמוס קסת דיו, ספר פסול וספר כשר.
- מומלץ לבקר אצל סופר סת"ם לראות אותו בעבודתו, או להזמין סופר סת"ם לגן שיסביר כיצד כותבים ספר תורה ויצג את כלי עבודתו.

תמונה 27 | ספר תורה בגן

- משוחחים על הימים שבהם קוראים בתורה בבית הכנסת.
- מאזינים בגן ל"סיפור תורה" בימים שני, חמישי ושישי.
- מקליטים קטעים נבחרים של קריאה בתורה ומאזינים להקלטה בזמנים שונים. לדוגמה: קטעים המתארים את בריאת העולם בהתאם ליום בשבוע. קטע סיום מלאכת הבריאה ב"יום הששי: וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וְכָל צָבָאָם..." [בראשית ב', א].
- לקראת "שבת שירה" מאזינים לשירת הים.
- לקראת חג מתן תורה מאזינים לעשרת הדיברות.
- מבהירים מושגים כגון:
 - « הוצאת ספר תורה והכנסתו לארון
 - « הגבהה
 - « קריאה בתורה
 - « גלילה
 - « טעמי המקרא
 - « גניזה

ומשוחחים על מגוון המנהגים של עדות שונות, הקשורים בקריאה בתורה.

פרוכת

- מתארים את הפרוכת ומשוחחים על תפקידה.
- ילדים מספרים על הפרוכת בבית הכנסת שבו הם מתפללים:
- מתי וכיצד משתמשים בפרוכת. [פרוכת בתוך הארון, פרוכת מחוץ לארון על הדלתות].
- מתבוננים בדגמי פרוכות ובדגמי לבוש לספרי תורה.
- מתכננים דגמים שונים של פרוכות ושל "מעיל" לספר תורה שבגן.
- משוחחים על השוני בין ה"מעילים" השונים ועל תפקידם.

אָמֶן ואומנתו ותצוגת חפצי יודאיקה

[אפשר להיעזר ב"מדריך לאֶמָּנות יהודית" של רינה כהן ושרה בנית]

- מתוודעים למוטיבים יהודיים המעטרים תשמישי קדושה.
- מסבירים את הביטוי: "מעשה ידי אומן".
- מבקרים בסדנת אומנים המכינים תשמישי קדושה, כגון: צורף, אורג, רוקם.
- מבהירים את המושג "מלאכת מחשבת" שבפסוק: **וּבְחֶרֶשׁ אָבֵן לְמִלֵּאָה וּבְחֶרֶשׁ עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלָאכַת מַחֲשָׁבֶת** (שמות ל"ה, לג).
- משוחחים על "הידור מצווה" ועל אֶמָּנים ואֶמָּנות. (האלף בקמץ קטן הנהגה כמו חולם)
- ניתן לצפות בסרטון שעניינו מוטיבים יהודיים באֶמָּנות.
- אפשר להיעזר בחוברת בנושא אמנות יהודית.
- עורכים תצוגה של פריטי יודאיקה: ציורים, צילומים ותמונות אמנות מתקופות שונות ובסגנונות שונים.
- אפשר לבקר בבית התפוצות, או במוזאון ישראל, ולהתרשם מדגמי בתי כנסת שונים מן התפוצות וביתר המוצגים מתחום היודאיקה.

ספריית בית הכנסת

- משוחחים על התייחסות לספרי קודש כגון: הנחת הספר על צידו הנכון, להניחו במקום ראוי.
- מבקרים בבית המדרש ורואים כיצד משתמשים בספרי הקודש.
 - רצוי לבקר בבתי כנסת שבהם מתפללים הורי ילדי הגן.
 - מזמינים לגן הורה או אדם אחר היכול לספר על "גלגולו של ספר תורה" או על גלגולו של סידור או של ספר קודש כלשהו.

"מרכז תורני" בגן

- בעקבות סיור בבית כנסת ושיחות על תכולתו, רצוי להקים בגן בשיתוף עם הילדים מרכז תורני.
 - מייחדים לו מקום של כבוד ומקומים בגן מרכז תורני הכולל מקצת אביזרים בדגמים המצויים בבית הכנסת.
 - רצוי שארון הקודש יוצב בכיוון לירושלים.
 - במקומות שונים נהוג לארגן את המרכז התורני, ומנהגיו בהתאם לאוכלוסיית הורי הילדים.
 - רצוי לפתח שיחה בנושא הקישוטים השונים של תשמישי הקדושה המקובלים בעדות השונות.
 - כגון: **לבוש** (=מעיל) לתורה, לספר תורה **אצבע** או **יד** שבה נעזרים בעת הקריאה בתורה, קישוטים כמו: **פעמונים**, **רימונים** וכדומה.
 - תכולת המרכז משתנה בהתאם לחגים או לאירועים השונים.
- [בנושא זה ניתן למצוא חומר הדרכה רב במרכזים הפדגוגיים.]

4. תפילות ייחודיות

תפילה לשלום המדינה ולשלום חייליה

- דנים על התפילה לשלום המדינה שנאמרת בבית כנסת ובגן בשבתות ובחגים. בין השאר נאמרת התפילה כדי להדגיש את חשיבות החיים היהודיים בארץ ישראל.

מומלץ לקרוא בגן מהסידור
את ה"תפילה לשלום המדינה".

נושאים להרחבה:

- מה אומרת לי ולך המילה "שלום"?
- מתי משתמשים במילה "שלום"?
- מתי מתפללים לשלום. ומדוע?
- מיידעים את הילדים ש"שלום" הוא גם אחד משמותיו של הקדוש ברוך הוא.
- ילדים מספרים על חיילים מבני משפחתם.
- ילדים מתכננים, מציירים או כותבים תפילה וברכה לשלום המדינה.
- כותבים ומקשטים ברכות לחיילים.
- ילדים מברכים את המדינה גם בברכה אישית.
- משמיעים את ה"תפילה לשלום המדינה" ואת תפילת "מי שברך" לחיילים בלחנים שונים.
- משוחחים על הקשר בין קטעים מהתפילות לבין המציאות שבה אנו חיים.
- מאזינים לשירי שלום, כגון:
עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו; (איוב כ"ה, ב) "והבא עלינו ברכה ושלום".

מעודדים את ילדי הגן לחבר תפילה לשלום החיילים ולשלום המדינה, שהיא משאת נפשנו ותקוותנו.

עוֹשֶׂה שְׁלוֹם / אריאלה רובין

הִלֵּילָה בְּחֵלוֹם	עֲכָשׂוּ אֲנִי מִהֲרָהֶרֶת,
חֲלַמְתִּי עַל שְׁלוֹם,	מִהוּ הַשְׁלוֹם
מִהוּ הַ"שְׁלוֹם"	שֶׁל כָּל אֶחָד,
שָׁאֲנִי אוֹמֶרֶת יוֹם, יוֹם?	וְאֲנִי מְבַרֶּרֶת.
מִהוּ הַשְׁלוֹם שְׁלִי,	בִּינְתִים חֹשְׁבֵי נָא אֵת,
וּמֵה שֶׁל אֲחוֹתִי	חֹשֵׁב גַּם אֶתָּה
אוֹ שֶׁל אָחִי?	מִהוּ הַשְׁלוֹם שְׁלָךְ
מֵה הַשְׁלוֹם שֶׁל הַשְׂכָּנִים?	וּמֵה הַשְׁלוֹם שְׁלָךְ
וְהֵאֵם יֵשׁ שְׁלוֹם	וְאִזְ...?
גַּם לְבַעֲלִי חַיִּים!?	נִקַּח צְבָעִים וְנִיר,
וּמֵה חוֹשְׁבִים הַחֵילִים	וְכָל אֶחָד יִצִּיר
כְּשֶׁהֵם זֶה אֵת זֶה	אֵת הַשְׁלוֹם
בְּשְׁלוֹם מְבָרְכִים?	שָׁבוּ בְּחֵר.

תפילת הדרך

"ושמור צאתנו ובואנו לחיים ולשלום"

- יש להציג בפני הילדים את תפילת הדרך, לקרוא ולהסביר להם את המילים.
- מה אומרות לילדים המילים "תפילת הדרך"?
- משוחחים על בקשות שמבקשים מה' כאשר נמצאים בדרך.
- מי מתפלל תפילת הדרך? מתי מתפללים תפילה זו?
- נוסף לנוסעים במכונית, מי עוד צריך לומר תפילת הדרך?
- כיצד מרגישים אחרי שמתפללים תפילה זו.

שיר המכונית / לאה קפלן

פנסי דולקים
ואני מאד שמחה,
נעה על הכביש
בתוכי המשפחה.
בך אני נוסעת
בלילה וביום
תפלתי-בקשתי
שנגיע בשלום.

קול של בכי,
קול של צחוק,
נוסעים קרוב,
נוסעים רחוק.
יש תפלה על עץ,
על ילד, על אשה,
אך איש לא חשב
לחבר לי בקשה.

המשפחה נוסעת
לחיפה לבקור,
אחרי כמה דקות
פותרים את הסדור.
תפלתי-בקשתי
להגיע בשלום,
שהנהג לא יתבלבל,
והגלגל גול יתגלגל.

אומרים תפלת הדרך,
אומרים: "יהי רצון
שתוליכנו, תובילנו
הביתה בשלום".

תפילת הדרך שלי וזהירות בדרכים

- מאזינים לנוסחים שונים של תפילת הדרך ומתמקדים במשמעות מילים כגון: **"תוליכנו לשלום"** ו**"תגיענו למחוז חפצנו לשלום"** ו**"ותחזירנו לשלום"** המבהירות את חשיבות תפילה זו.
- ילדים מחברים "תפילת דרך" אישית ומקליטים אותה הקלטה אישית.
[הדיסק יימסר לילדים בכל עת שירצו להשמיעה בבית לבני המשפחה].
- את נושא תפילת הדרך רצוי לשלב בנושא "זהירות בדרכים", ולהביא להבנת הילדים כי מחויבותנו להישמר מאוד.
- זהירות בדרכים היא "מצוות עשה" חשובה ויש להקנותה ולהקפיד בה בחיי היום-יום. **"וְנִשְׁמְרָתֶם מְאֹד, לְנַפְשֵׁיכֶם"** (דברים ד', טו).
- עיסוק בנושא "תפילת הדרך" עשוי לקשר בין תפילה זו וחיי היום-יום.
- החשיבות והצורך לשמור על עצמם, ולחזק בעזרתן את אמונתם של הילדים בבורא עולם.
- דנים בנושא בטיחות בדרכים ובהיבטים השונים של מצוות **"וְנִשְׁמְרָתֶם מְאֹד, לְנַפְשֵׁיכֶם"**.
- אמצעי המחשה במשחק: אפשר להיעזר גם בדגמי מכוניות בגדלים שונים, בבובות דיבוב שבאמצעותן אפשר להעביר לילדים מסרים הקשורים ב**"בטיחות בדרכים"**.

המשפחה נוסעת / לאה קפלן

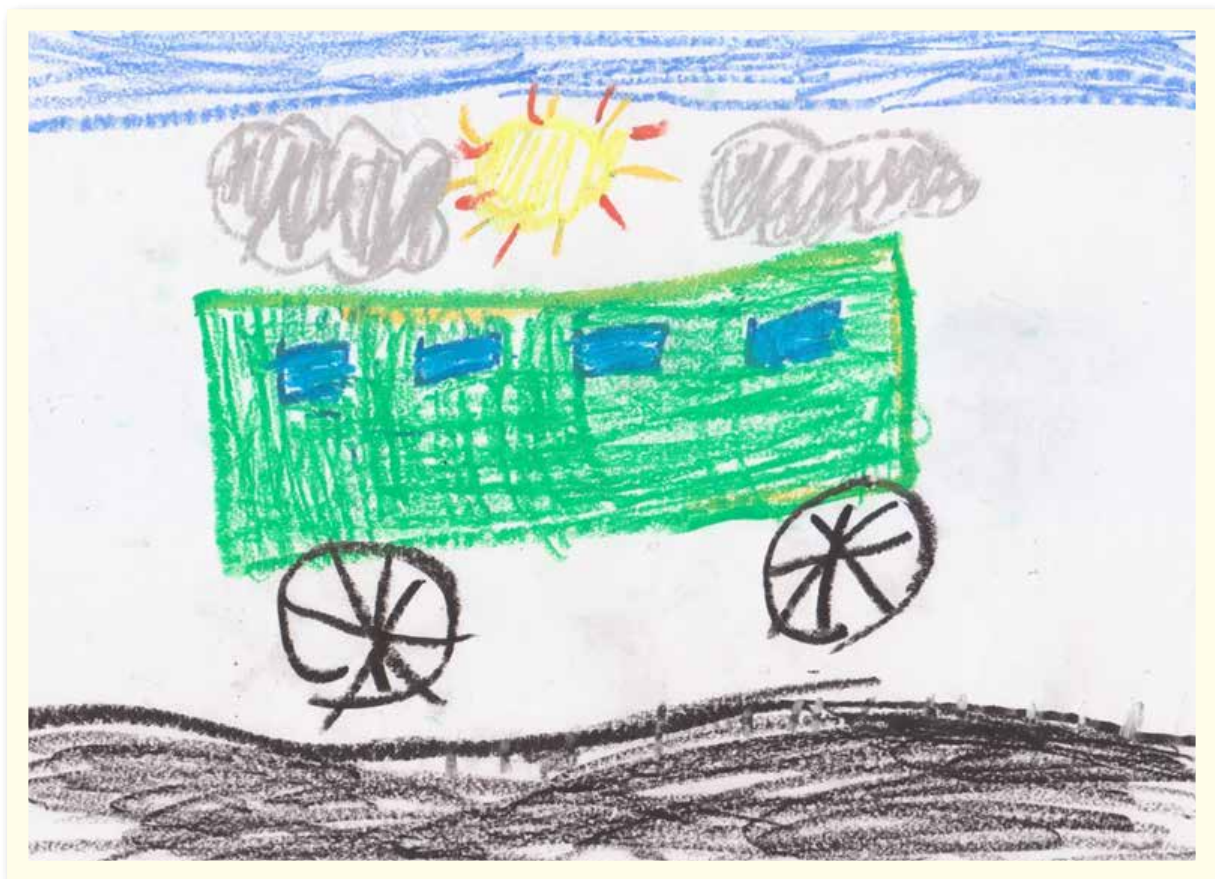
אֲנִי - מְכוֹנִית בְּאֶדֶם
וְאֲנִי - מְכוֹנִית בְּכַחַל,
אוֹהֲבִים אֲנִי לְנִסֵּעַ
בְּכָל יְמֹת הַחֹל,
פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח.
אוֹמְרִים תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ
קוֹרְאִים אוֹתָהּ בְּקוֹל,
בְּמִכּוֹנִית הָאֲדָמָה
וּבְזוֹ שֶׁבְכַחַל,
פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח.

הַמְשַׁפָּחָה נוֹסֶעֶת
לְטֶבֶרְיָה לְבִקּוֹר,
אַחֲרֵי כִּמָּה דְקוֹת הֵם...
פּוֹתְחִים אֶת הַסְּדוֹר.
פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח.
וְאֲנִי שְׁנוֹסְעוֹת
עִם הַמְשַׁפָּחָה כָּלָה
רוֹצוֹת גַּם לְהִבִּיעַ
כִּמָּה דְבָרֵי תְּפִלָּה,
פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח, פֶּסַח.

תפילות, ברכות וביטויים הקשורים בדרך

- מעלים רעיונות כיצד לברך ידידים שתצלח דרכם.
- משוחחים על סוגי איחולים הקשורים בדרך ועל משמעותם, כגון:
« "נסיעה טובה" »
« "דרך צלחה" »
« "סע לשלום וחזור לשלום" (תלמוד בבלי, ברכות סד, ע"א) »
- משוחחים על משאלות לב הקשורות בדרך.
- מכינים מכונית גרר גדולה הגוררת כלי רכב שונים, על כלי הרכב ילדים כותבים משאלות הקשורות בדרך, כגון: "שנגיע בשלום למחוז חפצנו"; "שמור צאתנו ובואנו לחיים ולשלום";

- מביאים מהבית ומציגים בגן, חפצים שעליהם "תפילת הדרך" בנוסחים שונים.
- מכינים כרטיסים ועליהם איחולים לדרך צלחה.
- אפשר להכין "תפילת הדרך" על חומרים שונים ולצרפם למחזיק מפתחות.
- במשחק מכינים מסלולי נסיעה ב"חלקת הקוביות" שבגן, ומוסיפים אבזרים שונים כגון: מגוון כלי רכב, תמרורים, שלטי דרכים וכרטיסי "תפילת הדרך".
- משוחחים על משמעות ביטויים ומושגים הקשורים במילה "דרך", כגון: "אם הדרך", "דרך המלך", "דרך צלחה", "הליכה בדרכים ישרות", "ותגיענו למחוז חפצנו בשלום".

תמונה 28 | בין תל אביב לחיפה

שְׁמוּלִיק הַנֶּהָג / לאה קפלן

בֵּין תֵּל אָבִיב לְחִיפָה, נִשְׁמָע מְאֹד כָּחוּק, נוֹסֵעַ שְׁמוּלִיק הַנֶּהָג בְּאוֹטוֹבּוֹס יְרוּק.	וּשְׁמוּלִיק הַנֶּהָג אֶל הַמְּקוֹל אוֹמֵר תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ כְּבוֹתִי, זֶה בּוֹדְאִי עוֹזֵר.	"יְהִי רָצוֹן שְׁזֶה לָזֶה יֵאמְרוּ שְׁלוֹם. שְׁלֹסְבָא וּלְסִבְתָּא תְּמִיד יְהִיֶּה מְקוֹם.
לְשְׁמוּלִיק הַנֶּהָג שְׁפָם עֲבוֹת כָּל כֶּךָ, שֶׁהַחֵיוֹן שֶׁל שְׁמוּלִיק אֶף פָּעַם לֹא יִבְרַח.	"יְהִי רָצוֹן שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשְׁלוֹם לֹא מְכַשּׁוֹל וְתַקְלָה וְתַצִּילֵנוּ וְתַדְרִיכֵנוּ בְּרוּךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה."	כֶּךָ יִסְעוּ כָּלֶם בְּיַחַד בְּלִי שׁוֹם רִיב וּבִקְלָה, "בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה."
כָּלֶם עוֹלִים לְאוֹטוֹבּוֹס מִתְנִיעַ הוּא מְנוּעַ, בוֹדֵק אִם יֵשׁ מִסְפִּיק מְקוֹם וּמִתְחִילִים לְנִסֵּעַ.	בְּקוֹל שְׁקֵט לוֹחֵשׁ תְּפִלָּה קִטְנָה בִּלְב תְּפִלָּה לְדֶרֶךְ אַרְצַ שְׁאִישׁ לֹא יַעֲלֶב.	בֵּין תֵּל אָבִיב לְחִיפָה חוֹזֵר הוּא מְרְחוּק, שְׁמוּלִיק הַנֶּהָג בְּאוֹטוֹבּוֹס יְרוּק.

יחידה
שלישית

"אלה מועדי יהוה, מקראי קדש,
אשר-תקראו אתם, במועדים"

ויקרא כ"ג, ד'

מעגל השנה
היהודי

יחידה שלישית - מעגל השנה היהודי

מעגל השנה היהודי

הקדמה

מטרות

1. מחזוריות השנה
2. לוח השנה העברי
3. ראש חודש
4. חודשי השנה
 - חודש אלול
 - חודש תשרי
 - חודש חשוון
 - חודש כסלו
 - חודש טבת
 - חודש שבט
 - חודש אדר
 - חודש ניסן
 - חודש אייר
 - חודש סיוון
 - חודש תמוז
 - חודש אב

הקדמה

- את יחידת התוכן **מעגל השנה היהודי** פתחנו ב**חודש אלול** שבו נפתחת שנת הלימודים.
- יחידה זו עניינה בעיקר בנושא **"מעגל השנה"** לפי לוח השנה העברי, ותכניו. למרות חשיבותם הרבה של החגים לא הרחבנו בהם, מכיוון שבנושא החגים והמועדים מצויים חומרי הדרכה רבים לגננות ולמחנכים.
- בנושא החגים, מומלץ להיעזר במדריך המפורט ביסודיות **"בשבילי הגן"** על שני חלקיו, מאת המפקחת **רות ניסים**, וביתר המקורות והספרים המנויים ברשימת **הספרים** שלהלן.

מטרות

- הילדים יטמיעו את המודעות למחזוריות שבלוח השנה העברי, בחיי היום-יום.
- הילדים ילמדו "לראות" את **יד ההשגחה בתופעות הטבע** ואת הקשר בין מועדי ישראל ועונות השנה.

1. מחזוריות השנה

- **המחזוריות** הקבועה של **מעגל השנה** מאפשרת להראות לילדים את המחזוריות בחיי עם ישראל. מחזוריות זו עשויה לחזק את **האמונה בה'.**
- כדאי לציין את טווח הזמן החולף בין חודש לחודש.
- רצוי לקיים טקסי ראש חודש מדי חודש בחודשו.
- אירועים כמו **"מסיבת ראש חודש"** וחווית האזנה ל**"קריאה בתורה"** בגן ובבית הכנסת בכל שבוע ושבוע, לימוד ההלכות, המנהגים והטקסים הייחודיים לכל חג וחג, עשויים להעביר את הילדים מהריתמוס היום-יומי למוקד של קיום מצוות, ולקשר בתודעתם את **ההיבט היום-יומי וההיבט האמוני.**
- נקודת ציון שנתית יכולה לשמש פעילות סביב יום ההולדת של כל ילד וילדה.

- נשים יהודיות נהגו לא לעסוק במלאכה בראשי חודשים.
- בנושא **חודשי השנה** מומלץ לעיין ב"ספר התודעה" מאת הרב א' כי טוב.
- כאשר מדובר בחודשי השנה, מיד מהדהד באוזנינו שירה של נעמי שמר: "**שנים עשר ירחים**" ומומלץ ללמדו בעת העיסוק במעגל השנה. [פרטים על השיר אפשר למצוא ברשימת הספרים להלן].

גם שירה של אריאלה רובין "**מעגל השנה**" הממחיש את המחזור השנתי של חודשי השנה, מותאם ללחן שירה של נעמי שמר.

מעגל השנה / אריאלה רובין

אֵלּוּל, תַּשְׁרִי,	חֲדָשֵׁי שָׁנָה
חֶשְׁוֹן, כֶּסֶל,	זֶה אַחֵר זֶה
טֵבֵת וְכֵךְ גַּם שֶׁבֶט.	כְּמוֹ צוֹעֲדִים בְּסֶךְ...

חֲגִים עָבְרוּ	וְשׁוֹב הַכֹּל
גְּשָׁמִים יָרְדוּ,	סוֹכֵב חוּזֵר
שְׁתִּיל חֲדָשׁ נָבֵט.	כָּל חֲדָשׁ, כִּידוּעַ

אֶדֶר, נִיסָן,	לְפִי תוֹרוֹ
אֵיר, סִינַן,	יָשׁוֹב תָּמִיד
תָּמוּז וְכֵן גַּם אָב	בְּמוֹעֵד קָבוֹעַ.

2. לוח השנה העברי

לוח השנה הוא סימול חזותי של הזמן. הלוח מייצג את קצבו ואת מחזוריותו של הזמן. הכרת לוח השנה העברי היא חלק מהפעילות והעשייה בגן, שכן משלבים אותו בחיי היום-יום ומשוחחים על מבנהו.

- השנה מחולקת לחודשים לשבועות ולימים.
- חשוב להיעזר בלוח שנה כחלק מהפעילות היום-יומית בגן.
- אפשר להמחיש לילדים את מבנה השנה וחלוקתה באמצעות לוחות שנה שונים כמו: לוח שבועי, לוח חודשי ולוח תכנון שנתי, שבהם מציינים את ימי ההולדת של הילדים ואירועים חשובים נוספים.
- תוך כדי הצגת לוחות השנה השונים בפני הילדים, אפשר להסב את תשומת ליבם לשתי דרכי סימון התאריכים: באותיות עבריות ובמספרים. כדאי לומר שהאותיות מציינות את ימי החודש לפי הלוח העברי, והמספרים מסמנים את הלוח האזרחי, הנהוג ברב ארצות העולם.
- מאזינים לקריאת הפסוק בתורה העוסק בקביעת הימים, השנים והמועדים:
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מֵאֵרֶת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם... וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים. [בראשית א', יד].
- בכל חודש מחודשי השנה ישנם ימים ואירועים ייחודיים, הבאים לידי ביטוי: בתפילות, בברכות, במצוות, בסמלים ובצלילים.
- בתפילות או בברכות הייחודיות אפשר לבחור במילת מפתח, במשפט מפתח או בקטע חשוב, ולהסבירו לילדים, כדי שיבינו את מהות האירוע או החג שבו מדובר. כדוגמה אפשר להתייחס לקטעי התפילה הללו:
יעלה ויבוא, הודו לה' כי טוב מתוך תפילת הלל, או **לנוסח תפילת על הנסים** הנאמרת בחנוכה ולנוסח הנאמר בפורים.

- חשוב להסב את תשומת לב הילדים לעובדה שיש תפילות הנאמרות בזמנים מיוחדים כגון:

תפילה לשלום המדינה ותפילה לשלום החיילים - הנאמרות בשבתות ובחגים וביום העצמאות.

ברכת החודש, הנאמרת בשבת שלפני ראש חודש.

הלל ויעלה ויבוא, הנאמרות בראש חודש ובחגים.

תפילת על הנסים - הנאמרת בחנוכה ובפורים.

נקודות להרחבה:

ה"תפילה לשלום המדינה" וה"תפילה לשלום חיילי צה"ל" חוברו לאחר תקומת מדינת ישראל. תפילות אלו מחזקות את האמונה בה' ובהשגחתו על עם ישראל ועל מדינת ישראל.

- מבהירים לילדים מתי חוברה **התפילה לשלום המדינה** ומה מביעים באמירתה.
- מתייחסים לתפילות עתיקות יומין ומסבירים לילדים כי תפילות חוברו לעתים מתוך צורך אישי או למען צורכי הכלל או בעקבות אירועים שונים.
- אפשר להשמיע לילדים קטעי תפילה ייחודיים שהולחנו ואף לשיר איתם קטעים נבחרים, למשל:

בראש חודש **קול רנה וישועה...** [תהילים קי"ט, טו], מתוך תפילת **הלל**,

ולקראת פסח **בצאת ישראל ממצרים...** [תהילים קי"ד, א], וקטעים רבים נוספים.

גם לפני חגים, כגון שבועות וסוכות אפשר לשיר עם הילדים קטעים מן **ההלל**,

ואת **התפילה לשלום המדינה: אֲבִינו שְׂבַשְׁמִים... בָּרַךְ אֶת מְדִינַת יִשְׂרָאֵל...**

- ביום שחרור ירושלים אפשר לשלב שירים מתוך סידור התפילה שבהם נזכרת ירושלים כגון: **"וּבִנְיָה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֶּדֶשׁ..."**
"וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוֹבְךָ לְצִיּוֹן..."
- אפשר להכין הקלטה אישית ולתעד בה קטעים מתפילת **"הלל"** המושרים בגן. הדיסק יישמר בתלקיט, ובמהלך השנה הילדים יוסיפו בו **ברכות** אישיות ו**תפילות** אישיות, שיחברו בעצמם.

הצעה לבניית דגם לגלגל חודשי השנה

- נותנים לכל ילד וילדה "גלגל" שמסומנות בו 12 גזרות, ובחלק הרחב של כל גזרה כתובים שמות החודשים על פי סדר רצוף.
- כל ילד מקבל שנים עשר [12] משולשים התואמים את סימוני הגזרות שבגלגל האישי.
- מדי חודש בחודש, יציינו כל ילד או ילדה, על המשולש האישי, את האירועים המתאימים לחודש מסוים, בציור או בכתיבה [בעזרת הגננת], או בהדבקת תמונות מתאימות כגון: **תפילה ייחודית, ברכה, חפץ ייחודי** [כגון שופר], או **שם מאכל** אופייני לאירועי אותו חודש. אפשר להוסיף גם אירועים מעולמם של הילדים.
- בסוף החודש יוצמד המשולש האישי למקום המתאים ב**גלגל השנה**, ובסיום השנה יקבל הילד את הגלגל שלו, לביתו.

3. ראש חודש

"...וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ..." (ישעיהו ס"ו, כב)

הצעות לפעילויות בראש חודש

- משוחחים על רעיונות לציון ראש חודש בגן.
- מכינים לכל ילד סמל ועליו ברכת **חודש טוב** וציור או תמונה המאפיינים את החודש.
- בראש חודש מומלץ **להתפלל** עם הילדים בבית **כנסת**.
- מכינים בגן מאכל מיוחד או שמארגנים **סעודה חגיגית**.
- אפשר להזמין **ילדים מגן סמוך** ולחגוג ביחד **מסיבת ראש חודש**.
- מומלץ לבקר בבית אבות (אם יש בסביבת הגן) או במקומות שביקור הילדים יגרום שמחה ויעודד ילדים או מבוגרים.
- שרים שירים אופייניים לחודש.
- מציגים את טקס **קידוש החודש** על פי התיאור במסכת ראש-השנה, פרק א' משנה ג' עד פרק ג' משנה א'.
- מכינים כרטיסי **שמות** לילדים החוגגים באותו חודש את ימי הולדתם ומניחים את הכרטיסים במקום המתאים על הלוח בו מצוינים **ימי ההולדת**.
- ניתן להכין לכל חודש **בובת אצבע** שתלווה את אירועי החודש. כל בובה תאפיין את החודש שהיא מייצגת, "ותביא את דבריה" לילדים באומר ובשירה. **הדיבוב** יעשה על ידי הגננת או על ידי החוגגים.
- מדי חודש תתווסף **בובה**. אפשר למקם את הבובות סמוך ללוח **גלגל השנה** ובהישג ידם של הילדים, לעידוד משחק חופשי ביניהם.

- מכינים דפדפת **לוח שנה** ובו דפים נפרדים, כל דף נועד לחודש אחד משנים עשר חודשי השנה. בראש הדף רושמים את השם העברי של החודש ומציינים בו - בכתיבה או בציור - ימים או אירועים חשובים מאירועי אותו חודש ופעילויות ייחודיות.
- חשוב שהגישה ללוח תהיה נוחה לילדים כדי שיוכלו לעלעל בו כרצונם.

חידה על ראש חודש / לאה קפלן

ראש חֹדֶשׁ

אַחַת, שְׁתֵּים, שְׁלֹשׁ:

אֵין לִי גּוֹף אֶךְ יֵשׁ לִי רֹאשׁ.

יוֹם חוֹל אוֹ יוֹם שֶׁל קֹדֶשׁ,

מִי אֲנִי?

אֲנִי...

4. חודשי השנה

חודש אלול

חודש אלול מסמל לילדים את פתיחת שנת הלימודים.

שיר לַאֵלוֹל / אריאלה רובין

אֶף כִּי חֹדֶשׁ אֵלוֹל סוֹגֵר שָׁנָה,
לְרַבָּנוּ, מְסַמֵּן הוּא הַתְּחִלָּה,
לֵכֵן בְּחֹדֶשׁ אֵלוֹל נִפְתַּח
נְשִׁיר, נְגִיל, נְרוֹן – נְשֹׁמָח.
אֵלוֹל נִפְתַּח בְּהַתְּחִלוֹת
לְעֵתִים קָשׁוֹת, לְעֵתִים קָלוֹת.
חֲבָרִים חֲדָשִׁים, גֵּן חֲדָשׁ,
אֵךְ בְּלֵב מְקַנֵּן לוֹ חֶשֶׁשׁ
וְהִנֵּה תוֹךְ זְמַן קָצָר
הַכֹּל הוֹפֵךְ נְעִים וּמֶכָר.

- משוחחים על התחלות שהילדים מכירים.
- מה מרגישים בהתחלה?
- התחלות נעימות והתחלות מדאיגות.
- התארגנות בגן חדש.
- היכרות עם חברים חודשים.

אלול הוא "חודש הרחמים והסליחות".
מבקשים סליחה ומתכוננים לשנה חדשה.

- ילדים מנסים להתמודד עם אתגרים שונים של התחלות.
- מבררים מה אומרת המילה "סליחה" לילדים?
- ממי ועל מה ילד מסוים או ילדה כלשהי צריכים לבקש סליחה?
- ממי מצפים הילדים לבקשת סליחה? מדוע?
- מזכירים "סליחה" מספר בראשית, שכבר "למדו" עליה, כמו סליחת יוסף לאחיו.

חודש תשרי

בְּתִשְׁרֵי חֳגִים רַבִּים / לאה קפלן

בְּתִשְׁרֵי חֳגִים רַבִּים,
 ראש השנה, יום הכפורים,
 איש את רעהו בברכה מקדים:
 "לשנה טובה תכתב ותחתם!"
 ובחג הסוכות - "להייתך אך שמח" -
 בארבעת המינים יש גם טעם וגם ריח.

תמונות 30-31 | תקיעת שופר
 משמאל: תקיעה ב"שופר תימני"

- משוחחים על חגים שמכירים.
- מאזינים למקור של ראש השנה בתורה: **"בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יְהִי לָכֶם שַׁבָּתוֹן זָכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ..."** (ויקרא כ"ג, כד), ומשוחחים על חגים שנקבעו בתורה.
- משוחחים על חגים שנקבעו לאחר זמן רב, על ידי חכמים: **חנוכה, פורים.**
- משוחחים ומבהירים את משמעות סמלי החגים והשימוש בהם.
- **ראש השנה:** שופר, מחזור, תפוח בדבש, רימון, סלק, "כרטיסי ברכה".
- בעשרת ימי תשובה מוסיפים לתפילת הילדים קטע מתפילת **"אבינו מלכנו"** באמירה ובשירה: **"אָבִינוּ, מֶלֶכֵנוּ, חֲנֵנוּ וְעֲנֵנוּ..."** או **"תָּהָא הַשְּׁעָה הַזֹּאת שְׁעַת רַחֲמִים וְעַת רָצוֹן מִלְפָּנֶיךָ"**.
- לקראת יום הכיפורים משוחחים על קיום מצוות הצום, ומבהירים מי חייב בצום מלא.
- לקראת שמיני עצרת - שמחת תורה - משוחחים על התוספת **מְשִׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם** ל"תפילת שמונה עשרה" החל בשמיני עצרת.
- **יום הכיפורים:** צום, מחזור, סליחות, נעלי בד, "תפילת נעילה" ושופר.
- **סוכות:** הקמת סוכה, סכך, קישוטי סוכה, ארבעת המינים.
- משוחחים על עלייה לרגל לבית המקדש בירושלים, שלוש פעמים בשנה: בסוכות, בפסח ובשבועות.
- **שמחת תורה:** הקפות, דגל, מנהג "כל הנערים".
- משוחחים על שם החג: מדוע נוסף השם **שמחת תורה** לשם שמיני עצרת.
- הקשר בין השמחה והתורה.

- אפשר להזמין הורים לגן כדי שיספרו לילדים כיצד חגגו את החגים בארצות מוצאם, אילו מאכלים נהגו לאכול ומה מסמלים מאכלים אלה.
- ילדים מעלים הצעות ל"מעשים טובים" שהילדים מקבלים על עצמם לעשות. נרשום את רעיונותיהם [על פלקט]
- בהזדמנות אחרת יספרו הילדים על מעשיהם ועל הרגשתם בעת שעשו את המעשה הטוב.

לו יהי!

- מכינים או בונים דגם של "הכותל המערבי". הילדים כותבים או מציירים את תפילותיהם, משאלותיהם, לשנה החדשה ו"מטמינים" את הפתקים "בין אבני הכותל".
- להשתמש ב"עץ המשאלות" - דגם של עץ ועליו עלים. לכל עלה בעזרת צמדן זיפני [סקוטש], מצמיד ילד שאלה או ברכה שצייר או כתב.

הקשר בין מצוות לאברי הגוף

הצעות לפעילות: ראו לעיל הצעה להכנת דגם "מעגל השנה"

מכינים עיגול ומחלקים אותו לחמש [5] גזרות. על כל גזרה מצויר או מצולם איבר מאיברי הגוף. במרכז העיגול נועצים מחוג. הילדים בתורם מסובבים את המחוג, וכאשר המחוג נעצר על ציור או על תצלום של איבר כלשהו, הם מנסים למצוא קשר בינו לבין מצווה או מנהג הקשורים בימי החול או באחד החגים של חודש זה.

יש לציין כי איבר אחד משמש לתכליות אחדות.

פה: ברכות הנהנין, תפילות, תקיעת שופר, בקשת סליחה

עין: ברכות הראייה, קשת בענן, ברק

אוזן: ברכות השמיעה, לשמוע קול שופר

יד: נטילת ידיים, מתן צדקה, בניית סוכה, קישוט סוכה נטילת לולב

רגל: הליכה לבית הכנסת, נעילת נעלי בד

חודש מרחשוון

ומה במרחשון? / אריאלה רובין

"ומה במרחשון?"

- "גשם מרובה שדה וגן.

גשם ירד, החורף מתחיל

עלי למחר להכין לי מעיל.

טפות המים טיף, טיף, טיף,

מְרַטְיבוֹת לי את האף.

אֲדָמָה מְרֻנָּה צִמָּאֵן,

תוֹדָה, תוֹדָה, מְטֵר רֶאשׁוֹן."

תמונה 33 | גשם יורד

מרחשוון - שאלת גשמים

- משוחחים על שם החודש.
- בחודש זה (החל ב-ז' במרחשוון) מוסיפים בתפילת "שמונה עשרה" את הבקשה: "...וְתַן טַל וּמָטָר לְבִרְכָּהּ".
- משוחחים על הקשר בין קיום מצוות לירידת גשמים.
- מאזינים למקור בתורה ומתייחסים למשמעות הכתוב: **"וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ שָׁמַעַנוּ אֶל מְצוֹתַי... וְנָתַתִּי מָטָר אֲרֻצְכֶם בְּעֵתוֹ..."** (דברים, י"א, יג-טו).
- משוחחים על סוגי גשמים ומאפייניהם: יורה, מלקוש, גשמי ברכה, גשם זלעפות, מטר סוחף, ברד, שלג, כפור, קרח.
- משוחחים על תופעות אופייניות לאחר הגשם כגון:
 - « שינוי פני האדמה
 - « התחדשות בעולם הצומח
 - « פעילות בעולם החי

ברכות ראייה ושמיעה

מהו ברק?

- משוחחים על הברק, על הברכה הנאמרת עליו ועל משמעות הברכה.
"בְּרוּךְ אַתָּה ה'... עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית".

הברק / לאה קפלן

בְּשִׁמְכִּי בָרֵק	מִמִּי וְאֵיךְ...
וּמִבְּזִיק אֹר,	וְעַד שֶׁאֲנִי שׂוֹאֵל אֶת כָּלֶם,
אֲנִי מְנַסֶּה מִיָּד לְזָכֵר.	הַבָּרֵק הַמְּבָרֵק
מֶה צָרִיךְ לְבָרֵךְ,	פְּשׁוּט נִעְלָם.

מהו רעם?

- משוחחים על הברכה הנאמרת על הרעם ועל משמעותה.
"בְּרוּךְ אַתָּה ה'... שִׁכְחוּ וְגִבּוֹרְתוֹ מִלֵּא עוֹלָם".
- משוחחים על הקשר שבין רעם לברק.

הָרַעַם / לאה קפלן

מָה רַע לוֹ לְרַעַם,
שֶׁמִּפְעַם לְפַעַם
הוא מְרַעֵשׂ וּמְרַעֵם
וּמִפְחִיד אֶת כָּלֵם,
הוא מְכַרִּיז וּמְרַעֵ
וּבְקוֹל רַעַם מוֹדִיעַ
"שִׁכְחוּ וְגִבּוֹרְתוֹ מִלֵּא עוֹלָם!"

לְמַטַּר הַשָּׁמַיִם תִּשָּׁתָּה מַיִם" (דברים י"א, יא)

- משוחחים על הגשם כמקור החיים;
- מרחיבים את משמעות המושג "גשמי ברכה";
- משוחחים על הגשם כמעורר.
- את מי מעורר הגשם, וכיצד?
- מי מתכונן לחורף, וכיצד?
- עורכים בגן ניסויים המבהירים את "מחזור המים בטבע".

נקדים לשיחה בגן, את השירים "קשת בענן" ו"הקשת"
נשוחח עם הילדים על הברכה שאומרים למראה קשת,
ועל משמעותה.

תמונה 34 | קשת בענן

הקשת - אות הברית

קֶשֶׁת בְּעָנָן / אריאלה רובין

בְּכָל פֶּעַם שְׁאֲנִי רוֹאֶה קֶשֶׁת	מִבִּיטִים מִפְתָּעִים:
אֲנִי מִמָּשׁ מִתְרַגֶּשֶׁת:	"מֵאֵין לָךְ הַכֹּחַ
הָאָדָם, הַצֶּהֱבִי,	לַעֲמֹד בְּךָ מִיָּמֵי נֹחַ?"
הַכַּחַל, הַסֶּגֶל,	וְהַקֶּשֶׁת
בְּרִקּוּד צְבֻעוֹנִי	הַגְּבוּהָה
יוֹצְאִים בְּמַחּוּל.	מִבִּיטָה אֵלַי מִמּוֹל
עוֹמְדִים יְלָדִים,	וּמִזְכִּירָה לִי
סִבְתוֹת גַּם סִבִּים,	שֶׁ...
נוֹשְׂאִים עֵינַיִם לִשְׁמַיִם,	אֵף פֶּעַם לֹא יִהְיֶה מִבּוֹל!

הקִשָּׁת / אריאלה רובין

כְּשֶׁהִגָּשָׁם וְהִשְׁמַשׁ
נִשְׁקוּ זֶה לָזֶה
רְאִיתִי מִחֲזָה
יָפָה שְׂבָזָה:
נִסִּיתִי לִזְכֹּר
וְלֹא לִשְׁכַּחַם
אֶת מֶה שֶׁהִבְטִיחַ
הָשֵׁם לָנוּ.

מִקְצָה לִקְצָה
עוֹמְדַת הַקִּשָּׁת
בִּיפִיָּה אֶת פְּנֵי הָעוֹלָם
מִקְשָׁטָה
"בָּרוּךְ... זוֹכֵר הַבְּרִית",
נִזְכַּרְתִּי בַּבְּרָכָה,
בְּרַכְתִּי בְּתוֹדָה
הוֹדִיתִי בְּשִׂמְחָה.

תמונה 35

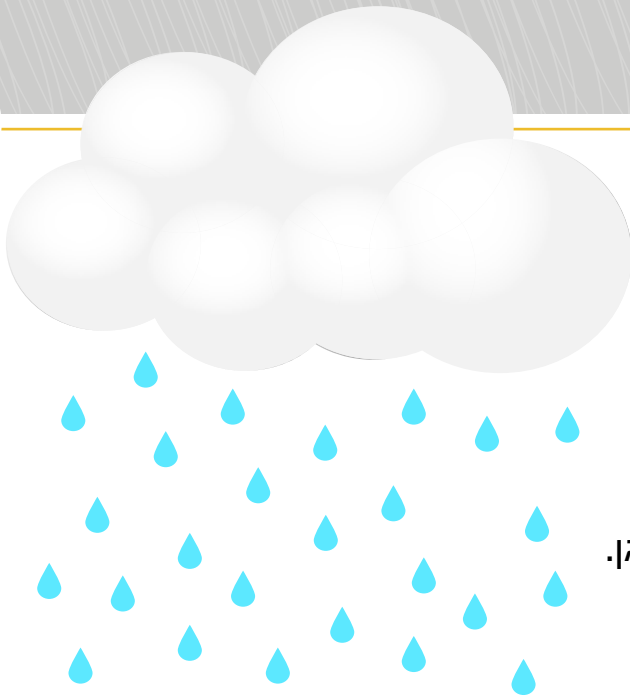
לאחר האזנה לשירים, משוחחים עם הילדים על הקשת, מתארים את מראה ומתייחסים לשאלה מה היא מזכירה לנו. קוראים שוב את המקור:
"אֶת קִשְׁתִּי נָתַתִּי בַעֲנַן וְהִיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ" (בראשית ט', יג)

להלן סיפור מפעיל - הילדים יפעלו
באמצעות אברי גופם בכל מקום מודגש.

זוכר הברית / אריאלה רובין

ילדי הגן שיחקו בַּחצר.
אחד גלש בַּמַּגֶּלֶשָּׁה, אחת התנדנדה על נדנדה,
אַחֵר ישב לו והרהר, ליד ארגז החול שֶׁבַּחצר,
ובִּשְׁקֵט בִּשְׁקֵט - כמעט מְבִלִי מְשִׁים -
החלו מְשִׁיטִים בשמים עננים:
שְׁנֵי שִׁטו שלובי ידיים,
שלישי כִּבֵּד, מ-ל-א במים,
ניסה להשיג את חבריו השניים.
חמישה עננים כמו במצעד צעדו,
נתנו יד ביד - הרי הם חברים!
וממערב, רוח ים החלה לנשוב,
נשבה ונשפה פוף,
נשפה פיף, פ-ו-ף,
נשפה עוף, פוף, פוּוּוּף
מעוצמת הרוח - העננים התנגשו, התגוששו,
פשטו צורה וצורה אחרת לבשו,
התחברו כולם כאיש אחד לעמוד כחומה נגד הרוח.
הילדים ששיחקו בחצר הפסיקו לשחק מופתעים:
מה קרה שחשוך, **"הן עוד היום גדול"** (בראשית כ"ט, ז)
קראו הם בקול,
וכשהרימו עיניים לשמיים
הרגישו טיפות מים על המצח,
על האף ועל הלחיים:

טיף טף, טיף טוף,

טיף, טיף טף, טיף, טיף טוף.

ברק הבריק ואורו סנוור

בריק בריק, בריק בריק.

בום טרח, בום טרח.

קול הרעם הבריק את הילדים לתוך הגן.

הילדים הצמידו את פניהם ואת ידיהם

אל שמשות החלונות ובמבטיהם

ליוו את הגשם שירד בחוצות.

טיפות גדולות ירדו עוד ועוד

והקישו בעוצמה על הגג ועל החלונות.

המים הלכו וגברו, והפכו לשלוליות ע-נ-ק-י-ו-ת.

"המבול בא! המבול בא!" קראו הילדים.

עוד הילדים נרגשים,

הגיחה הקשת מבעד לעננים:

יפה, ענוגה, צבעיה עדינים,

עומדת מקושטת מקצה העולם עד קצהו.

"קשת! קשת!" הכריזו הילדים בשמחה.

הגננת שמעה את קריאות הילדים,

התקרבה אליהם ואמרה:

"בכל פעם שנראית קשת

סימן שהיא מבקשת להזכיר לנו בשקט,

כי "...לא יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל..." (בראשית ט', טו),

ומבול לא יבוא לעולם שנית.

ואנו נברך בקול רם: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' זֹכֵר הַבְּרִית".

בריתות שונות

- מסבירים לילדים כי "ברית" משמעה **הסכם** בין אנשים, בין עמים, ובין הקב"ה לעם ישראל.
- מדברים על בריתות ידועות.
- מתי כורתים ברית, עם מי ומדוע?

ברית במקורות

- להלן כמה דוגמאות מן המקורות המרחיבות את משמעות המושג ברית.
- מאזינים למובאות מן המקורות:
אות - סימן. בפרשת נח, לאחר סיפור המבול, כתוב: **"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים... זֶאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם"** (בראשית ט', יב).
ברית מילה. **"זֶאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם... יְמוּל לְכֶם כָּל זָכָר... וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם"** (בראשית י"ז, י-יא).
הברית בין יעקב ללבן: **"וַעֲתָה לָכָה נִכְרְתָה בְּרִית אֲנִי וְאַתָּה, וְהָיָה לְעֵד בֵּינִי וּבֵינְךָ"** (בראשית ל"א, מד).

חֶדֶשׁ נֶסֶלֹ

חֶדֶשׁ הָאוֹר / אֲרִיאֵלָה רוֹבִין

בְּכֶסֶלֹ נָשִׁיר נֶרוֹן
לְזָכְרוֹ שֶׁל נִצָּחוֹן,
מִכְּבִּים טָהָרוּ הַמִּקְדָּשׁ,
וְבוֹ הָאִירוֹ אוֹר חֶדֶשׁ.
בְּחִנּוּכָהּ נִדְלִיק הָאוֹר,
אֶז נִגְמָר בְּשִׁיר מְזֻמָּר.

הַצְעוֹת לַפְעִילוּיֹת

תמונות 36-37 | סביבון סוב, סוב, סוב

- מאזינים לסיפור החנוכה ולמשמעויות שם החג.
- משוחחים על המושג נס.
- משוחחים על נסים הקשורים בחנוכה כמו:
 - « נס פך השמן.
 - « ניצחון מעטים על רבים וחלשים על גיבורים.
- מכינים חנוכיות ומקפידים שתהיינה כשרות להדלקה ולברכה.
- משוחחים על טעמים וריחות אופייניים לחודש כסלו.
- מביאים מהבית מתכונים מאכלים מסורתיים לחנוכה ומכינים לפיהם מטעמים בגן.

במה מדליקים?

- משוחחים על החומרים שבהם מדליקים אור בחנוכייה.
- משוחחים על הכלים בית-נר ובזיך (מיכל ובו שמן) שמשמשים בהם להדלקת נרות שעווה או נרות שמן.
- דנים בסוגים השונים של נרות, ומתי משתמשים בכל סוג.
- « מכינים נרות בטכניקות שונות.
- « עורכים תצוגת נרות, חנוכיות וסביבונים.
- מתבוננים בחנוכיות אמנותיות ומשלבים אותם בדיני חנוכה.
- עורכים את התצוגה בשיתוף עם הילדים. אפשר להחליף את המוצגים בתערוכה, לשנות את מקומם מעת לעת לפי רצון הילדים, ולפי קריטריונים שהם יקבעו.
- בעקבות הפעילות בהכנת התצוגה, ובמיון הנרות והחנוכיות, הילדים ישתתפו בחידון המובא להלן:

חידון נרות / לאה קפלן

על החלון	גם מסים	כְּשֶׁעָלִינוּ מְבָרְכִים,
עומד ומאיר,	גם מתחיל,	אֶת הַפָּנִים מְכַסִּים.
גם פך השמן	בין קדש לחל	מי אֲנַחְנוּ?
לכלנו מזכיר	אני מבדיל,	אִמְרוּ גַם בָּן, גַּם בַּת,

שמונה ימים דלק	מי אני?	- אֲנַחְנוּ
ללא הפסקה,	אִמְרוּ בְּמַקְהֵלָה:	נְרוֹת
אִמְרוּ נָא מִי אֲנִי?	- אַתָּה	שֶׁל יוֹם טוֹב
- יר של חנכה.	יר של הבדלה.	וְשַׁבָּת.

חודש טבת

גשמים בעתם

- משוחחים על גשמים ועל חשיבותם.
- מתייחסים למושגים כמו:
 - « גשמים בעתם;
 - « גשמי ברכה;
 - « עצירת גשמים.
- במקרה של עצירת גשמים חשוב לשוחח על התפילה המיוחדת לבקשת גשמים.
- חושבים כיצד לבקש על ירידת גשמים.
- מאזינים לאגדה על "חוני המעגל" ומתייחסים לצדיקים שתפילתם מתקבלת.
- לקראת י' בטבת מבררים מהי תענית.
- משוחחים על תענית עשרה בטבת ועל הרקע ההיסטורי שלה;
- מתייחסים לתענית זו כאל אחד הצומות הקשורים בחורבן בית המקדש.

חודש שבט

- יוצאים לטבע לצפות בלבלוב העצים.
כדי להבחין בִּיפִי הבריאה מומלץ לעקוב אחר פריחת העצים, מעת הלבולב ועד התכסות העץ בעלים. ואם צומחים עליו פרחים, צופים בניצנים עד לפריחה.

חֹדֶשׁ שֶׁבֶט / אריאלה רובין

בְּחֹדֶשׁ שֶׁבֶט
הַצִּיץ נִיץ
יוֹם הַלֵּדָת לְאִילָן.

הַשָּׁמֶשׁ תָּצִיץ,
כְּמַעַט אָבִיב
אוֹר וְחֵם,
נָעִים סָבִיב.

תמונות 38-39 | ט"ו בשבט הגיע

ראש השנה לאילנות

- משוחחים על ראש השנה לאילנות ועל פירות שהשתבחה בהם ארץ-ישראל.
- מבררים מהו ראש השנה לאילנות (מסכת ראש השנה פרק א').
- מציינים את שבת "שירה" ואת המנהגים המיוחדים לה (מקורות לעיון, "בספר המועדים" וב"ספר התודעה" ראה ביבליוגרפיה).

הצעת מדגמית לפעילות

לוח לט"ו בשבט

פירוט ההצעה המדגמית מיועדת לגננות חדשות שזו להן התנסותן הראשונה:

ניתן להכין בתחילת החודש לוח ובו חמישה עשר ריבועים חצויים לרוחבם או כל צורה כרצון הגננת, על כל ריבוע מודפסת אות על פי סדר הא"ב עד ט"ו בשבט. בתוך קופסה סמוכה מניחים 15 כרטיסיות, עליהן רשומים מספרים מ-1-15. בסלסלה בסמוך מונחים 15 מיני פירות (רצוי פרי קטן).

מדי יום לוקחים מהסלסילה פרי אחד אותו מניחים בשקית שקופה ומצמידים על הלוח מתחת לאות המתאימה, וכך ממשיכים מדי יום ביומו עד ל-ט"ו בשבט - חמישה עשר בשבט בנוסף לאותיות, מוסיפים גם את המספר המתאים מדי יום (על מנת שלא לבלבל את הילדים מצמידים את המספרים המותאמים לאותיות באמצעות סקוטש, למחרת כאשר מוסיפים את הפרי היומי, טרם הוספת המספר הסידורי מסירים את המספר הקודם). בדרך זו הילדים לומדים את משמעות האותיות וערכם המספרי כנהוג בלוח העברי.

- ניתן להכין בגן לסדר ט"ו בשבט, מאכלים מפירות שונים, סלט פירות. ממתק מפירות ומקליפתם כמנהגי סדר ט"ו בשבט וכך הילדים זוכים להכיר ולברך על הפירות השונים.

בלוח מסוג זה ניתן להיעזר ללמידת הלוח העברי בחודשים הבאים, בציון תאריכי החגים, כולל ספירת העומר וחג השבועות.

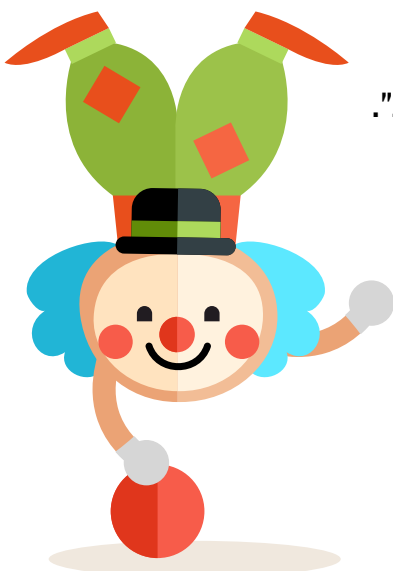
חודש אדר

משנכנס אדר מרבים בשמחה / לאה קפלן

מִשְׁנַכְנֵס אָדָר	כִּי בּוֹ הָיָה
נוֹדָה וְנִהְלָל	הַמַּעֲבָר
שָׁפַר מְזֹלוֹ	מִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה
שָׁל עִם יִשְׂרָאֵל	מֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה,
חֹדֶשׁ אָדָר	מֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב
לְבֶשׁ הָדָר	וּמִצְרָה לְבִרְכָּה.

הצעות לפעילויות לחודש אדר

- מאזינים לסיפור המגילה ומשוחחים על הדמויות שבה.
- ממחזים את סיפור המגילה ומכינים אביזרים המתאימים לגיבוריה.
- משוחחים על מצוות חג הפורים ועל מנהגיו. מציינים את המצוות העיקריות:
- **קריאת המגילה, מתנות לאביונים, משלוח מנות איש לרעהו, סעודת פורים, ושמחת פורים.**
- מקשרים בין "שבת זכור" לבין סיפור מגילת אסתר.
- בשנה מעוברת מומלץ לנצל את העיתוי ולשוחח על "שנה מעוברת".

תחפושות לפורים / אריאלה רובין

לכלנו ידוע כי משנכנס אדר בשמחה מרבית
ובסביבתנו כל אחד מתכוון לפורים.
ישבו החברים והכינו תחפושות לילדים.
לקחו ניר צבעוני, בד,
מספרים וחוט, והחלו במלאכה
ואת נעם הבן הפכו לנסיכה.
לאמי הליצן צבעו באדם את האף,
ועז התחפש לקרנף.
מעין ונעה התחפשו לנשים קטנות.
תפארת היטה דוגמנית,
צורית הפכה לכפה אדמונית,
נדב, נעם הבת, גלעד ונחשון
הפכו לחילים וצעדו במצעד נצחון.
למתן תפרו מבד,
תחפשת לפרפר נחמד.
אברהם ה"כהן" יצא במחול
עם אוריה- הלוי - ששר בקול גדול
גיל הנעים זמירות ונגן בתליל,
וכך יצאו כלם בתהלכה
וליהודים היטה אורה ושמחה.

תמונה 40 | תחפושות

בסוף חודש אדר אפשר להתחיל בהכנת יין ל"ליל הסדר" שייערך בגן. חשוב להדגיש כי היין אינו כשר לפסח, אלא אם כן אפשר לדאוג לכלים ולמצרכים כשרים לפסח, ולכך שהתהליך כולו יתרחש תחת הקפדה מלאה על הרחקה מחמץ.

חודש ניסן

פסח בפסח / לאה קפלן

ניסן חדש האביב
הכל פורח מסביב.
פסח בפסח
צריך להתאמץ
למצא ולסלק
כל פרור של חמץ.

אביב הגיע / אריאלה רובין

חג הפסח, חג אביב,
אורה ושמחה סביב, סביב.
ציוץ צפרים נשמע ברמה,
בשדות הבשילה הקמה.
נצנים הנצו על העצים,
"מה רבו מעשיך אלוקים!"

ניסן, חודש האביב

- משוחחים על ברכת האילנות, (מומלץ להיעזר בדברי ש"י עגנון, מעצמי אל עצמי עמוד 85). יוצאים לחיק הטבע וכאשר רואים אילנות מלבליים בפריחתם החדשה, מברכים את "ברכת האילנות".
- מכינים שלט, כותבים עליו את "ברכת האילנות" ומעטרים אותו.
- מניחים את השלט סמוך לעץ פרי בפריחתו.

פסח, מצוות ומנהגים

- מאזינים לסיפור יציאת מצרים החל במסופר בפרשת "שמות" וכלה ב"שירת הים".
- מומלץ להמחיש את האירועים מ"משה בתיבה" עד "יציאת מצרים" בשולחן חול, ובמגוון אמצעים תלת-ממדיים.
- מומלץ להמחיש את יציאת מצרים עם תלבושות ואבזרים כגון "מקלותיהם בידיהם". "וככה, תאכלו אותו מתניכם חגרים, נעליכם בגליכם ומקלכם בידכם" (שמות י"ב, יא).

- בעת ההצגה שרים: "ככה ככה נצא ממצרים..."
- משוחחים על שמות החג ועל משמעותם: **חג הפסח, חג המצות, חג החרות, חג האביב.**
- מבררים את משמעותם של מושגים כגון: **קמחא דפסחא, שבת הגדול, הגדה של פסח ואפיקומן.**
- משוחחים על המאכלים הייחודיים לסדר פסח ומה הם מסמלים.
- משוחחים על מצוות החג ועל מנהגיו: **איסור חמץ, מכירת חמץ, בדיקת חמץ וביעור חמץ.**
- מתארים את העלייה לרגל לירושלים בזמן שבית המקדש היה קיים.
- משוחחים על מנהג העלייה לירושלים בימינו כזכר לעלייה לרגל לבית המקדש, ומציינים כי פסח הוא אחד **משלוש הרגלים.**
- בהזדמנות זו אפשר לציין את ייחודו של כל אחד **משלוש הרגלים:** פסח, שבועות וסוכות.
- מוצע לבקש מהורים שיספרו על סדר פסח לפי מנהגי עדות שונות.

פֶּסַח בָּא / אריאלה רובין

לקראת הפסח מרבבים הסדורים,
את הבית מנקים ממש מכל הפרורים!
ול"סדר" מכינים מטעמים.
ובהגיע החג, לובשים בגדי חמדות
יושבים ל"סדר",
קוראים בהגדות ומקשים קשיות.

את הדלת פותחים לכל אוֹרֵחַ.
כּוֹס לאלוהו הנביא, מוֹזְגִים בֶּלֶב שֶׁמֶח,
פּוֹצְחִים בְּשִׁירָה מְשִׁירֵי הַחֵג,
"אֶחָד מִי יוֹדֵעַ" ו"חֵד גְּדִיָּא",
ולסיום שרים בְּשִׁמְחָה
"לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה!"

הכנות לפסח

- משוחחים על ההכנות בבית לפסח.
- מכינים תכנית עבודה לניקיון הגן לקראת פסח.
- הילדים מתארגנים בקבוצות. כל קבוצה בוחרת את תחום ההכנות לפסח שבו היא רוצה לעסוק, ומוודאים שהיא עמדה במשימה.
- מכינים בגן יָעָה לשימוש בעת בדיקת החמץ בבתי הילדים.
- מכינים "כוס לאלוהו הנביא".
- מכינים שלטים שעליהם כתוב: "כשר לפסח"; "נקי לפסח". את השלטים הללו מציבים בגן במקומות מתאימים בזמן מתאים.
- מבערים את החמץ מן הגן.

משאלות לליל הסדר / אריאלה רובין

מִדִּי שָׁנָה בְּשָׁנָה, בְּהִגִּיעַ חֹדֶשׁ נִסָּן אֲנִי יוֹשֵׁב, חוֹשֵׁב וְחוֹשֵׁב כָּל הַזְּמַן עַל הַסֵּדֶר הַיְּפֵה שְׁאֵצָא עוֹרֶךְ עַל הַ"חֲרֹסֶת" וְעַל הַ"כּוֹרֶךְ" וְחוֹשֵׁב, אוֹלִי... אוֹלִי הַשָּׁנָה נִסְ לִי יִקְרָה וּבְאַפִּיקוֹמָן אֲזַכֶּה?	אֲנִי לָזָה כָּל כָּךְ מְחֻכָּה! וּמָה תְּמוֹרֶתוֹ אֲבָא לִי יִקְנֶה? הָאִם אֲצָלִים לְהִשָּׂאֵר עֵר, לְרֹאוֹת אֶת אֱלֹהֵיו וְאִתּוֹ לְדַבֵּר? אֵךְ מָה שְׁקוּכָה מִדִּי שָׁנָה בְּשָׁנָה... לִפְנֵי הַכֹּל נוֹפֶלֶת עָלַי תָּךְ-דָּ-מָה.
---	--

אפיית מצות

- מסיירים במאפייה לראות את תהליך אפיית המצות.
- משוחחים על מושגים כגון:
- "מים שלנו", "מצה שמורה", מצות יד, מצות מכונה.

המחשת סיפור יציאת מצרים

- מכינים יצירה משותפת, דו-ממדית או תלת-ממדית של יציאת מצרים.
- ממחזים את סיפור יציאת מצרים.
- ההמחשה וההמחזה חשובים בעת השמעת הסיפור ובצורך להחיותו.
- מתחילים ב"ספירת העומר" (ממחרת השבת) (יום טוב ראשון של פסח) ומזכירים אירועים שונים שאירעו בימי ספירת העומר וכן דינים ומנהגים שנגזרו מהם.

תמונה 41 | בשדה הבשילה הקמה

חודש אייר

חֹדֶשׁ אֵייר / לאה קפלן

חֹדֶשׁ אֵייר
כָּלֵל לֹא מִדָּאָג,
חֵלִים בּוֹ בְּחֹדֶשׁ
שְׁלֹשָׁה יָמֵי חָג.

נְנִיף אֶת הַדָּגָל,
נִדְּלִיק מְדוּרוֹת,
יִלְדֵי יִשְׂרָאֵל
יֵצְאוּ בְּמַחֲלוֹת.

וּבִכ"ח בְּאֵייר,
שְׁחַרְרָה יְרוּשָׁלַיִם,
תְּפִלַּת הַדּוּכָה
נִשָּׂא עַל שְׁפָתַיִם.

מאירועי חודש אייר

כאן המקום להבחין בין חגים "מן התורה" חג הפסח, יום זיכרון תרועה - ראש השנה יום הכיפורים ועוד. בהם יש איסור מלאכה ודינים נוספים, לבין חגים מדרבנן כגון: חנוכה ופורים ובין חגים שנקבעו בדורנו כמו יום העצמאות, יום שחרור ירושלים.

- מציינים את החגים החלים בחודש זה: **יום העצמאות, ל"ג בעומר, יום ירושלים.**

יום העצמאות

- הבטחת הקב"ה את הארץ לאבותינו: אברהם, יצחק ויעקב, וזכותנו על הארץ.
- חשוב לשוחח על ימי טרום הקמת המדינה, ועל העלייה לארץ מגלויות שונות.
- מה מבינים הילדים במילה **עצמאות**? מומלץ לספר את הסיפור של רבקה אליצור
- "אני בעצמי" מתוך **שלום לך אורחת** בעמ' 95.
- הילדים יביעו דוגמאות של הזדמנויות שבהן הם גילו עצמאות.
- מה מאפיין מדינה עצמאית?
- משוחחים על משמעות תפילת **הלל** ביום העצמאות.
- עורכים סעודה חגיגית ומקשטים את הגן בצבעי כחול ולבן ובדגלי ישראל.

תמונה 42 | דגל ישראל

סמלים

- לכל עם ישנם סמלים ייחודיים הבאים לידי ביטוי בדגל, או במטבעות, בבולים או בסמלים אחרים.
- **הדגל** אצלנו הוא סמל קדום עוד ממסעי ישראל במדבר, כפי שכתוב: **"וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל מַחְנֵהוּ וְאִישׁ עַל דָּגְלוֹ..."** [במדבר א', נב].
- מביאים לגן "דגל ישראל" ודגמים של דגלי עמים שונים ומשוחחים על צבעיהם.
- אוספים מטבעות, כרטיסי משחק ובהם תמונות של מקומות שונים בישראל ובולי ישראל, משנים עברו ומימינו.
- משוחחים על הנושאים המובעים בסדרות בולים כמו:
 - « שבטי ישראל
 - « צמחי ארצנו ופירותיה
 - « אישים
 - « מקומות ואתרים בארצנו.

ל"ג בעומר

- משוחחים על יום ל"ג בעומר בתקופת ימי ספירת העומר.
- מאזינים לסיפור על בר כוכבא המייצג את השאיפה לעצמאות מדינית, ועל רבי עקיבא המייצג את השאיפה לעצמאות רוחנית, משוחחים על המסרים החינוכיים הנובעים מהסיפורים על חייהם.
- משוחחים על ספירת העומר (שהתחילה בניסן ומסתיימת בסיוון) בחג השבועות ומזכירים את הספירה והצפייה עד מתן תורה.
- אפשר להכין קשת וחץ ולצאת לשחק בהם בשדה תוך שמירה על כללי זהירות מרביים.

תמונה 43 | מדורות הדליקו

חשוב לשנן את כללי הזהירות בטרם הבערת אש במדורה, ולדאוג לאמצעי כיבוי. לכן ילדי הגן לא הולכים למדורות לבדם, אלא עם הורים או אחים בוגרים.

יום שחרור ירושלים

- כ"ח באייר, יהיה יום השיא של הפעילויות לקראת "יום שחרור ירושלים".
- משוחחים על שחרור "העיר העתיקה" ואיחוד שני חלקיה של ירושלים, ועל השינוי המשמעותי בסדר הלאומי שחל בה מיום שחרורה: גישה חופשית ליהודים למקומות הקדושים - הכותל המערבי, קבר רחל, מערת המכפלה, דבר שנבצר מאתנו עד מלחמת ששת הימים.
- משוחחים על הכותל שהוא שריד מהר הבית, מקום בית מקדשנו, המשמש לנו מקום תפילה בכל עת, מקום לציון אירועים מיוחדים, פרטיים, כגון בר מצווה, ואירועים ציבוריים לאומיים, כמו טקס השבעת חיילים בתחילת שירותם בצה"ל.
- אפשר להכין יצירה תלת-ממדית ולתאר בה את העיר ירושלים.
- היצירה נועדה להביע את חשיבותה של העיר ואת מרכזיותה בחיינו.
- מדי חודש בחודשו אפשר להציג בפני הילדים תמונות ומוצגים המאפיינים את הקשר בין זמנו של המוצג או האירוע ובין ירושלים כיום.
- ילדים המטיילים בירושלים במהלך השנה מביאים לגן "מזכרות" ממנה כגון: מעט מאדמת ירושלים, מאבניה, מפרחיה [אותם ניתן לייבש], או גלויות שבהן מתוארים אתריה הייחודיים.
- את המוצגים עורכים בתצוגה, הילדים מוסיפים ברכות הקשורות בירושלים.
- למפגש עם ירושלים היבטים שונים:

« תפילות

« ברכות

« טקסים

« סיפורת

« שירה

« אומנות

« סמלים

חודש סיוון

מאירועי חודש סיוון

- **חג השבועות** חל ביום ה-50 לאחר יום טוב ראשון של פסח, כלומר, מהיום הראשון של חול המועד. בט"ז בניסן הונף העומר והחלה "ספירת העומר" בציפייה רבה לחג מתן תורה.
- משוחחים על השמות השונים של החג, ועל משמעותם: **חג השבועות, חג הביכורים, חג הקציר, חג מתן תורה**
- מספרים על העלייה לרגל לבית המקדש ועל טקס הבאת הביכורים בימים שבית המקדש היה קיים.
- מפעילים את הילדים בספירה לפי **לוח ספירת העומר**. חוזרים ומשוחחים על ספירת העומר (שהתחילה בניסן ומסתיימת בסיוון) ועל המבנה של הלוח העברי.
- עוקבים אחר הפעולות החקלאיות בעונה זו ומשוחחים על המצוות המתלוות אליהן, כגון: שמירה על החיטה המיועדת ל"מצה שמורה",
- משתתפים בקיום מצוות לקט, שכחה ופאה בשדה, ו"הפרשת תרומות ומעשרות".

סיור

- מומלץ לסייר באזור חקלאי שבו מתבצע קציר.
- מתבוננים בפעולת הקציר ובמכונה החקלאית שבאמצעותה קוצרים.
- עורכים השוואה בין מראה השדה לפני הקציר ואחריו,
- משווים בין פעילות חקלאית בת זמננו לבין החקלאות בתקופה קדומה.
- מומלץ לסייר במטע ובכרם, ולהשתתף בבציר ובקטיפה.

המחזה והצגה

- ממחזים את העלייה לרגל ואת טקס הבאת הביכורים לפי המשנה במסכת "ביכורים". פרק ג'.
- ממחזים ומציגים את סיפור מגילת רות.
- אפשר להיעזר בשולחן החול להמחשת מסעות בני ישראל במדבר על מחנותיהם ועל דגליהם.

חודש תמוז

חודש תמוז / לאה קפלן

שְׁמֵשׁ חֲמָה
רוֹמֶזֶת מַגֵּבָה
חֲדָשׁ תַּמּוּז,
אֶז חֲבָשׁוֹ כּוֹבֵעַ!
מִ-י"ז בְּחֲדָשׁ
בָּלְנוּ זִכְרִים
שֶׁחֲלּוּ יָמֵי
"בֵּין הַמְּצָרִים".

מאירועי חודש תמוז

- מציינים אירועים שקדמו לחורבן בית המקדש הראשון ולחורבן הבית השני.
- משוחחים על מנהגי אבלות הנהוגים בימי "בין המצרים" - שלושת השבועות -משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב.
 - שרים עם הילדים "שִׁיבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרַתְךָ"

חודש אב

חודש אב / לאה קפלן

הָבָה נִנְחָם
אֶת מְנַחֵם אָב
כִּי בַחֲדָשׁ הָזֶה
מִקְדָּשֵׁנוּ חָרַב.

נִתְנָהֵג כְּרֹאוֹי
נִתְחַבֵּר מִחֲדָשׁ
מִי יִתֵּן וּבְמִהְרָה
יִבְנֶה הַמִּקְדָּשׁ.

שרים עם הילדים את השיר המסורתי: "שִׁיבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ".

מאירועי חודש אב

משוחחים על משמעות בית המקדש לעם ישראל.

- הסיבות לחורבן בית המקדש הראשון והקורות את עם ישראל בעקבותיו.
- הסיבות לחורבן הבית השני ותמצית תולדות עם ישראל מאז עד ימינו.
- תשעה באב - נקבע כיום צום כללי לעם ישראל כי שני בתי המקדש שהיוו "מרכז רוחני לעם" חרבו בתאריך זה. המחנכים ינסחו את דבריהם על חשיבות היום ברמת פירוט ובלשון שיתאימו לשלב ההתפתחותי של הילדים שבאוזניהם הם מדברים.
- שמות ייחודיים נקבעו לשתי שבתות בחודש זה, על פי ההפטרות: "שבת חזון" ו"שבת נחמו". אף כי שבתות אלה חלות בחופשת הקיץ, רצוי לסיים את שנת הפעילות בגן בדברי נחמה.

רשימת ספרים

ספרות העשרה לגננות:

- הלוי הרב חיים דוד, **קיצור שלחן ערוך "מקור חיים"**; הוועדה להוצאת כתבי הגר"ד, שער ברכות, פרקים כז-מו, על ברכות הקשורות בסעודה
- ביאליק ח"נ, רבניצקי י"ח, **ספר האגדה**, הוצאת דביר, תשמ"ז-1987 חלק רביעי, עמ' ת"י, סעיף "תפילה", סעיף קנז
- לאו הרב ישראל מאיר, **יהדות הלכה למעשה**, הוצאת מסדה 1988 "תפילה" בעמ' 17 - 29, "הזן את הכול" בעמ' 59 - 78.
- משרד החינוך, התרבות והספורט, האגף לתכניות לימודים והאגף לחינוך קדם-יסודי, "חינוך לאמונה ולקיום מצוות", **תכנית המסגרת לגן הילדים**, תשנ"ה, עמ' 123 - 125
- נסים רות, **בשבילי הגן**, משרד החינוך והתרבות, מינהל החינוך הדתי, תשנ"ב
- עגנון שמואל יוסף, "עם קבלת פרס נובל בשטוקהולם", **מעצמי אל עצמי**, הוצאת שוקן, ירושלים תשל"ו-1976, עמ' 85
- שטיינזלץ הרב עדין, "תפילת יחיד וציבור", **הסידור והתפילה**, הוצאת ידיעות אחרונות - ספרי חמד תשנ"ד-1994 עמ' 13 - 27

יחידה ראשונה: הזן את הכל

- אורבך אורי, **"מה מברכים על גלידה"** - מושגים ביהדות לילדים וגם להורים, הוצאת אחוזת בית, 2010, תשע"א.
- אלכסנדר אריה, **וזאת הברכה**, המכון למחקר, הוצאת "דורשיך ויחודיך" ירושלים, תשנ"ו.
- ביאליק ח"נ ורבניצקי י"ח, **ספר האגדה**, הוצאת דביר, תל אביב, 1987, תשמ"ז.
- הלוי חיים דוד, **קיצור שולחן ערוך מקור חיים**, הוועדה להוצאת כתבי הגר"ד..

- לאו ישראל מאיר הרב, **יהדות הלכה למעשה** - דברים שנמסרו בעל-פה, כתב וערך מייזליש שאול, הפרק " **ליד השולחן** - הלכות סעודה", עמ' 78-69, הוצאת מסדה, 1987/1988.
- פלג שושנה, **אני חוקר בגן ובחצר**, האגף לתוכניות לימודים, ירושלים, 2001, תשס"א.
- קנוהל אלישיב ושמואל אריאל, **ואכלת ושבעת-מדריך להלכות כשרות**, כפר עציון, תשע"א.
- קפלן אבינועם, **צומחים בגן-טבע וחקלאות בגן הילדים-מדריך לגננת**, האגף לתוכניות לימודים, הוצאת מעלות, ירושלים, 2002, תשס"ב.

יחידה שנייה: התפילה

- אבן-ישראל [שטיינזלץ] עדין, **הסידור והתפילה**, ידיעות אחרונות, ספרי חמד 1994, תשנ"ד.
- הדני יעקב, "הילד כמתפלל", **המאיר לארץ**, ירחון מכללת ליפשיץ, גיליון 38 ירושלים תשס"א.
- הדני יעקב, "הרהורים על חינוך לתפילה", **אתרוג** - ביטאון המורים הדתיים, תשס"ג.
- הדני יעקב "על החינוך לתפילה" - **אסופת מאמרים על עיוני תפילה והחינוך לתפילה**, אלון שבות המכון התורני, ישיבת הר-עציון, 1988.
- הלוי הרב חיים דוד, "הלכות הכנת הגוף לתפילה ומקומות שראוי להתפלל בהם", **קיצור שולחן ערוך מקור חיים**, הוועדה להוצאת כתבי הגר"ח"ד, סימן יב, סעיפים א-טו.
- לאו ישראל מאיר, "מודה אני - הלכות תפילה", **יהדות הלכה למעשה** - דברים שנמסרו בע"פ, כתב וערך שאול מייזליש, הוצאת מסדה 1987-1988.
- ניסים רות, "תפילה" ו"הלכות לימוד תורה וכיבוד ספר התורה" **בשבילי הגן**, כרך א: עמ' 145-150, ועמ' 151-156 משרד החינוך והתרבות, מינהל החינוך הדתי, תשנ"ב 1992.

יחידה שלישית: מעגל השנה היהודי

- ברק ברוריה, **"בחן ובקלות" ובקלות נטפח סביבה חינוכית**, חוברות לכל עונות השנה לגננות למורים ולמדריכים, הוצאת טלמור תשנ"ג 1993.
- כי טוב אליהו, **"ספר התודעה"**, חלקים א-ב. על חודשי השנה, בית הוצאת ספרים ירושלים תשל"ו 1976.
- לוינסקי יום טוב, **ספר המועדים**, הוצאת "אגודת עונג שבת", אהל שם בתל אביב דביר תל אביב.
- משרד החינוך, **זמר לך לגיל הרך**, שירי חגים, מחלקת הפרסומים של משרד החינוך, המשווק "ספר לכל" בע"מ, 2011.
- ניסים רות, **בשבילי הגן**, תכנית עבודה לגן- הילדים הממלכתי- דתי, כרכים א-ב, משרד החינוך והתרבות, מינהל החינוך הדתי ירושלים, תשנ"ב 1992.
- ניסים רות, **"תוכני שבת ומועד"**, **גן הילדים בעבודתו, סדרת תכנים**, כרך א', משרד החינוך והתרבות, אגף החינוך הדתי, ירושלים התשל"ג.
- סלייטר רחל, **חמדת העיתים**, גף פרסומים, מנהל החינוך הדתי, תשע"א 2011.
- רוזנסון ישראל, **חגי ישראל וארץ ישראל - מסורות ומקורות בתורת המועדים**, ספריית אלינר, המינהל לחינוך דתי, משרד החינוך והתרבות והספורט, ירושלים תשנ"ז 1997.

אתרי אינטרנט בנושא "מעגל השנה היהודי"

- **אתר דעת**, מכללת הרצוג יהדות ורוח, אנציקלופדיה יהודית. www.daat.ac.il.
- **גן ברשת**. האגף לחינוך קדם- יסודי, מורשת חג ומועד, מסורת וחגי ישראל לגן הממלכתי www.education.gov.il/preschool.
- **הזמנה לפיוט**, סנונית / אביחי www.piut.org.il.

סיפורת, סרטים ואתרים לילדים

יחידה ראשונה: "הזן את הכל" סיפורת

- בן דרור דתיה, **דודה טובה היה לה כובע וגם יש לי משפחה מיוחדת במינה**, הוצאת מודן 2011
- ברוך מירי [עורכת], **גן שלנו חי צומח**, עם עובד, 1988
 « הנמלה ובת חרגול" לפונטיין, משה בן שאול, [מתרגם].
 « נמלה אחת" - מאת שלומית כהן.
 « "עכבר הכפר ועכבר העיר" - עדנה פלג
- בר עמוס, **"אנו רודים דבש", צמוקים ושקדים**, רוני גבעתי [עורכת], הקבוץ המאוחד תשמ"ב
- גל בני, **ארץ תאני וענבי**, נחלה הוצאה לאור בע"מ, ירושלים תשמ"ח
- הופר רינת, **חנן הגנן**, כנרת זמורה ביתן דביר, 2003.
- הורן חנה [מעבדת], **זרע של צנונית**, הוצאת ספריית יסוד תל אביב, תשנ"ז
- לוי עדיאל, שינובר צבי, **אנציקלופדיה לברכות לילדי ישראל**, הוצאת "מקור ברכה" רמת גן.
 « "תערוך לפני שלחן"
- נחליאלי דני, **זרעוני-עלילותיו של זרע**, הוצאת ספרים "קוראים", 2002
- סגל יוכבד, סיפורים מתוך **"כה עשו חכמינו"**, הוצאת מורשת בע"מ, תל אביב, חלקים א - ד, תשל"ו 1976 - תשמ"א 1981
 « "נח ובניו דואגים לחיות שבתיבה", חלק א', עמ' 195
 « "בית המקדש בתפארתו", חלק א', עמ' 35

- « "אין משחקים בדבר מאכל", חלק א', עמ' 189
- « "הנהנה מעמלו של אדם - לא רק בשבילו", חלק א', עמ' 177
- « "דוד הרועה המסור", חלק א', עמ' 200
- « "רבי פנחס בן יאיר והעניים", חלק א', עמ' 85
- « "מים ראשונים", חלק ב', עמ' 38
- « "כך לימד אברהם אבינו את ברכת המזון", חלק ב', עמ' 49
- « "ארץ זבת חלב ודבש", חלק ד', עמ' 38
- « "לכל אחד ואחד נותן הקב"ה את פרנסתו בעתו", חלק ג', עמ' 100

משאבים אור קוליים

תקליטורים

- אריק קרל, "הזחל הרעב" וסיפורים נוספים, הוצאת קלסיקלטת D.V.D. בגן של דודו 15: "שירת החיות" מפגש מרתק בין עולם החיות, עולם הילדים וערכי היהדות לחנים ותסריט אורית וגנפלד, "וידאו קט" הפקות
 - Miuscule, תקליטור D.V.D, סדרת "קטנטנים". ללא תרגום. העלילה אינה צריכה דיבוב. הסרטונים אודות חרקים קטנים כמו: פרת משה רבנו, שפיריות, תולעת הנכנסת לתפוח, דבורה. ועוד. החרק מוצג באופן משעשע וחכם. שילוב של אנימציה עם נוף טבע. בהפקת הטלוויזיה הצרפתית בשיתוף עם ערוץ דיסני.
- ניתן להיכנס למחשב דרך מנוע "גוגל", להירשם ולצפות בצפייה ישירה miuscule.

אתרי אינטרנט

אתר מועצת החלב: www.milk.org.il

סידה ודן - ערכת משחק לגיל הרך הכוללת:

מכתב לגננת, הקראת סיפור "סידה ודן", ארוחת בוקר בגן, משחק זכרון, בובות כף יד של סידה ודן, משחק מסלול, צרור רעיונות לפעילות, הספר "סידה ודן" בפורמט דפדוף.

ערוץ ניצוצות - עולם של תוכן יהודי. אתר. אינטרנט - www.nizotzotonlin.com

הכניסה לאתר בתשלום. רשימת סרטים נבחרת לצפייה ישירה. הסרטים בהפקת גרינטק שיווק.

סדרת "כולם בחכמה" - עולם בעלי החיים, והצומח. מבנה בעלי החיים ותכונותיהם אינו מקרי, כשמתבוננים בהם רואים את עומק חכמתו של הבורא יתברך. הסרטים מלווים בסיפורים ובאגדות חז"ל.

סרט 1: בעלי חיים בשירות האדם

סרטים 2 - 5: חיות בר וחיות יער

סרט 6: דגים, ויצורים החיים בים

סרטים 7 - 8: עולם העופות

סרטים 9 - 10: בהמות וחיות בית

סרט 11: עולם הצומח - שבעת המינים

סרט 12: עולם הצומח - כי האדם עץ השדה.

יחידה שנייה: התפילה

סיפורת

- אלון אמונה, **"הכיפה של מיכל"**, ספריית בית-אל תשמ"ח
- דביר עזריאל, **משאט מזל, סדורי**, קטעי תפילה נבחרים לגיל הרך בהוצאת "מאור קדומים" בשיתוף עם "תפוצה", הוצאת מאור 1985
- **דע לפני מי אתה עומד** - סידור לילדים, הוצאת קורן, תנועת "מבראשית", מהדורה מיוחדת לגיל הרך, ירושלים 2011 תשע"א
- חלמיש לירון, **שמע תפילתי**, הסידור לילדי ישראל, נוסח ספרד, הוצאת "משלנו" 2005
- לוי עדיאל שינובר צבי, **"מקור הברכה"**, אנציקלופדיה לברכות לילדי ישראל, "מזמור לתודה", הוצאת "מקור הברכה"
- ליפסון רות, **מודה אני**, הוצאת ספרים פלדהיים 1987
- מאיר נעמה, **סידורצ'יק**, סידור תפילה לגיל הרך, "גפן" - בית הוצאה לאור ירושלים 2007.
- סגל יוכבד, **כה עשו חכמינו**, חלקים א - ד הוצאת מורשת תשל"ו - תשמ"א
« "מעשה בחסיד שלא הפסיק תפילתו", חלק א', עמ' 28
« "חוני המעגל", חלק ב', עמ' 28

משאבים אור-קוליים

תקליטורי D.V. D.

- "תפילת הלב" בגן של דודו 16 - שר ומכבב דודו פישר, מילים לחנים ותסריט אורית וגנפלד, וידיאו קט" הפקות.

אתרי אינטרנט

- **ערוץ מאיר לילדים** - קטנטנים - סיפורים לגיל הרך. www.meirkids.co.il/qmovis, חלק מהמשדרים ניתנים לצפייה ללא תשלום, אך הכניסה לאתר בתשלום
- **"הסרטונים שלכם"** - תפילת ילדים

יחידה שלישית: מעגל השנה

סיפורת

- אורבך אורי, **אולי בשבת יזרקו סוכריות**, הוצאת ספרים בית-אל תשנ"ו - 1996
- אלון אמונה, **איך מבקשים סליחה?** הוצאת ספרים בית-אל תשמ"ז
- אלון אמונה, **ספורים לימים טובים**, הוצאת קוראים 2004
- אליצור רבקה, **שלום לך אורחת**, הוצאת מורשת
- אליצור רבקה, **נחמד מכל ימים**, המחלקה לחינוך ותרבות בגולה, ההסתדרות הציונית העולמית, ירושלים תשל"ז - 1977
- ברוך מירי (עורכת), **גן שלנו חג שמח - מקראה**, עם עובד תשמ"ח
- קיפנים לוין - **מעשה באוזן המן**, שמואל זימזון בע"מ 1989
- קיפנים לוין - **ספורים ליום העצמאות**, "ספר לכל" 2008
- קיפנים לוין - **שישה בשקיק אחד**, "ספר לכל" 2009
- קיפנים לוין - **סכך לסוכה**, שמואל זימזון 2008.

משאבים אור-קוליים

תקליטורי D.V. D.

- **בגן של דודו**, מילים לחנים ותסריט אורית וגנפלד, פישר דודו, וידאו קט הפקות.
- « **בגן של דודו 8 שנה טובה**
- « **בגן של דודו 9 ושמחת בחגך**
- « **בגן של דודו 10 מעבדות לחרות**
- « **בגן של דודו 11 נס גדול היה פה**
- « **בגן של דודו 12 חג השבועות**
- « **בגן של דודו 13 ירושלים**
- « **בגן של דודו 14 פורים**
- **שלום לך אורחת** לפי שיריה של רבקה אליצור בלחנים חדשים של תמר קירשנבויס, תסריט והפקה מולי קימל, תמר קירשנבויס חברת קלסיקלטת בע"מ, תשרי הפקות.

אתרי אינטרנט

- **גן ברשת**, האגף לחינוך קדם-יסודי, מורשת חג ומועד, מסורת וחגי ישראל לגן הממלכתי.
www.education.gov.i/preschool
- **הזמנה לפיוט**, סנונית, אביחי. www.piut.org.il
- **אתר דעת**, מכללת הרצוג, יהדות ורוח - אנציקלופדיה יהודית. www.daat.ac.il/